

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Kateřina Bizubová

AKTIVISMUS A KOLEKTIVNÍ NÁSILÍ

Šluknovské nepokoje 2011

Diplomová práce

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své diplomové práce

Mgr. Jiřímu Navrátilovi, Phd. za profesionální přístup a pomoc ve směřování výzkumu.

OBSAH

ÚVOD	1
TEORETICKÁ ČÁST	5
1. KOLEKTIVNÍ JEDNÁNÍ	5
2. KOLEKTIVNÍ NÁSILÍ	8
2.1. CHARLES TILLY: SOUČASNÁ TEORIE KOLEKTIVNÍHO NÁSILÍ	9
2.1.1. MECHANISMY VZNIKU NÁSILÍ	10
2.1.2. TYPOLOGIE NÁSILÍ: ROZPTÝLENÉ ÚTOKY A PŘERUŠENÁ VYJEDNÁVÁNÍ	13
2.1.3. POLITIČTÍ AKTÉŘI A IDENTITA	16
2.1.3.1. ČESKO-ROMSKÝ KONFLIKT	17
3. KOLEKTIVNÍ NÁSILÍ V DEMOKRACII	19
3.1. SOUPEŘIVÁ POLITIKA	20
3.2. POLITICKÝ AKTIVISMUS	21
METODOLOGIE	23
TABULKA 1: KÓDY A KATEGORIE	27
EMPIRICKÁ ČÁST	28
4. AKTÉŘI NEPOKOJŮ	28
5. HRANIČNÍ UDÁLOSTI	34
6. PROTESTNÍ UDÁLOSTI	39
15. SRPNA – PROTESTNÍ SETKÁNÍ PROTI MAČETOVÉMU ÚTOKU	39
19. SRPNA – NEFORMÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ OBČANŮ VARNSDORFU	40
26. SRPNA – SHROMÁŽDĚNÍ PROTI NEPŘÍZPŮSOBIVÝM VE VARNSDORFU	41
26. SRPNA – „PROTI KRIMINALITĚ A NÁSILÍ NA ŠLUKNOVSKU“ / MÍTINK ČSSD	42
2. ZÁŘÍ - „DEMONSTRACE PROTI OBČANŮM, KTERÍ POŠKOZUJÍ MĚSTO VARNSDORF“	45
3. ZÁŘÍ – DEMONSTRACE A POCHOD VE VARNSDORFU	46
8. ZÁŘÍ – ZAKÁZANÉ GRILOVÁNÍ PŘED RADNICÍ VE VARNSDORFU	50
9. ZÁŘÍ – „POCHOD MĚSTEM ZA NIŽŠÍ KRIMINALITU“	50
10. ZÁŘÍ – SHROMÁŽDĚNÍ A POCHOD DSSS: NOVÝ BOR	51
10. ZÁŘÍ – SHROMÁŽDĚNÍ A POCHOD DSSS: VARNSDORF	52
10. ZÁŘÍ – SHROMÁŽDĚNÍ DSSS: RUMBURK	55
12. ZÁŘÍ – „PROTI POLICEJNÍ BRUTALITĚ“	56
17. ZÁŘÍ – NÁBOŽENSKÉ SETKÁNÍ VE VARNSDORFU	56
24. ZÁŘÍ – ZA Odstoupení SAMOSPRÁVY VE VARNSDORFU	57
24. ZÁŘÍ – „VYJÁDŘENÍ OBČANŮ K AKTUÁLNÍ SITUACI NA ŠLUKNOVSKU“	58
2. ŘÍJNA – SHROMÁŽDĚNÍ V RUMBURKU A VARNSDORFU	58
15. ŘÍJNA – SHROMÁŽDĚNÍ VE ŠLUKNOVĚ	59
ZÁVĚR	61
LITERATURA	
ZDROJE DAT PRO ANALÝZU	
PŘÍLOHA 1: KATALOG UDÁLOSTÍ	82

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku násilí v občanské společnosti. Je pokusem s pomocí politické teorie Charlese Tillyho ukázat, že vznik kolektivního násilí lze lépe pochopit sledováním příčin v malém měřítku (mechanismů), než příčin velkých (chudoba, extremismus apod.). Tento argument je empiricky studován v kontextu protiromských nepokojů, jež se odehrály roku 2011 ve Šluknovském výběžku v České republice. Zkoumání vychází z širokého pojetí občanské společnosti, které nepředpokládá stabilní dělení na *občanské* a *neobčanské* subjekty, ale pracuje se spektrem aktérů, jejichž identita je proměnlivá a strategie jednání se plynule přesouvají od nenásilných k násilným a naopak. Data sice potvrzují, že obecně jsou náchylnější k použití síly radikální aktéři. Tillyho teorie ovšem poskytuje příležitost vysvětlit jejich vliv na většinové obyvatelstvo prostřednictvím dynamiky vztahů, kterou práce sleduje. Na základě analýzy zpravodajství a dalších dokumentů vznikl katalog událostí, v nichž bylo metodou process tracingu identifikováno působení teoreticky definovaných mechanismů: aktivace hranic *my versus oni* (především eskalace založené na síti, signalizační spirály), polarizace, soupeřivého předvádění, selektivní msty, omezování, monitorování, potvrzení/nepotvrzení a posunu objektu.

Klíčová slova: násilí; občanská společnost; aktivismus; kolektivní jednání; mechanismy; extremismus; radikalismus; rozptýlené útoky; přerušená vyjednávání

ABSTRACT

This thesis is focused on the issue of violence in civil society. Using Charles Tilly's political theory, it attempts to point out that the emergence of collective violence can be well understood by tracing small scale causes (mechanisms), rather than large causes (poverty, extremism etc.). This argument is empirically studied in the context of anti-Roma riots that took place in Šluknov Hook, Czech republic, in the year 2011. The research is based on a broad concept of civil society, which doesn't assume fixed division between *civil* and *uncivil* subjects, but works with a number of actors, whose identity is unstable and their acting strategy fluently changes from nonviolent to violent and contra. The data show, that radical actors are generally more prone to use force. However, Tilly's theory provides opportunity to explain their influence on majority through the dynamics of relationships that is studied in this paper. The catalogue of events was created on the basis of news and document analysis and the incidence of theoretically defined mechanisms is identified by process tracing method: Boundary activation between *us* and *them* (mainly network-based escalation, signaling spirals), polarization, competitive display, selective retaliation, containment, monitoring, certification/decertification and object shift.

Keywords: Violence; civil society; activism; collective action; mechanisms; extremism; radicalism; scattered attacks; broken negotiations

ÚVOD

V této práci se zabývám násilím, jež se odehrává v rámci občanského aktivismu. Okrajovost tohoto fenoménu vedla patrně k tomu, že mu dosud bylo věnováno málo vědeckého prostoru (Taylor a Francis, 2005; List a Dörner, 2012). První fáze výzkumu Indexu občanské společnosti v letech 2002-2006, vypracovaná mezinárodní organizací CIVICUS (cit.dle Labigne, 2009; Vajdová, 2004: 53) a specifické studie ohledně post-komunistických zemí (Ekiert a Kubik, 2001; Císař, 2008) jednoznačně potvrzují převahu nenásilných projevů ve shromažďovacích aktivitách občanů. Z toho by však neměla vyplývat zanedbatelnost problému: Násilí může způsobit krizi důvěry v občanskou společnost a vést k potenciálnímu ohrožení svobod občanů formou omezení kolektivních aktivit. Dále, legitimita jakéhokoli násilí, třebaže v danou chvíli považovaného za projev občanství, by měla být neustále kriticky promyšlena – jakkoli je toto násilí statisticky nevýznamné. Labigne si při interpretaci dat z Indexu (Labigne, 2009) pokládá otázku, nakolik jsou „reálné občanské společnosti“ (*real civil societies* – Alexander, 1998) nenásilné a za jakých podmínek je v ohrožení jejich zdvořilý charakter (*civility*). Násilí je dle tohoto pojetí vychýlením od běžně používaných prostředků k dosažení cílů a má v této aréně své specifické důvody. Z toho dle Labigne pochází tři typy násilí: První má označení sebeobrané (*self-defending*) a často se vyskytuje při nenásilných vyjednáváních jako reakce na represii ze strany policie; druhé je násilí vymežující (*demarcation*), které probíhá mezi stranou jedněch a „démonizovaných“ druhých; třetí typ je násilí gangů (*gang*). Jak ukazují data Indexu, sem se řadí třeba rozptýlené násilí na české extrémně pravicové scéně (Labigne, 2009).

Ve své práci vycházím z takového pojetí občanské společnosti, které není orientováno jednostranně na její pozitivní funkci, ale dává prostor i negativním projevům, které bývají často z definice vyloučeny, případně zařazeny pod samostatný pojem *uncivil society*, „neobčanská společnost“ (Kopecký a Mudde, 2002; List a Dörner, 2012; Skovajsa, 2010; Varga, 2010). Není zvykem řadit do občanské společnosti například tzv. extremistické subjekty. Tento přístup, který ztotožňuje občanskou společnost pouze s jejími pozitivními dimenzemi, nevede podle mého názoru k realistickému pochopení toho, jak se projevuje násilí při protestních událostech. Pro české prostředí tento argument podporuje Císařova studie o politickém aktivismu, která identifikuje násilný repertoár (2008: 51) jak u radikálních aktivistů (kteří by dle určitých kritérií mohli být řazeni do neobčanského křídla), tak u novodobých transakčních aktivistů, již jsou představiteli občanské společnosti v úzkém pojetí.

Předmětem zkoumání v této práci je kolektivní násilí, které provázelo občanské nepokoje na Šluknovsku v roce 2011. Podle výpočtů Ministerstva vnitra ČR v roce 2011 tato část Ústeckého kraje ze všech regionů nejvíce trpěla extremistickou trestnou činností (Prez, 2011). Ve druhé polovině uvedeného roku se zde konala série protestů a při několika z nich došlo k agresivním střetům mezi demonstranty a policií. Policie a média hodnotily toto násilí téměř bez výjimky jako iniciativu extremistů či radikálů, chystám se však poukázat na různorodé spektrum aktérů činných v jednotlivých procesech, včetně „běžného“ obyvatelstva. S pomocí zahraniční teorie Charlese Tillyho, který upozorňuje, že nelze počítat se skupinou nějakých *stálých* násilníků a jejich protivníků, se v této práci zaměřuji na výskyt násilí ve složitě strukturovaném kolektivním jednání. Výzkum je pokusem přinést odpověď na otázku: Jaké mechanismy vedly k projevům násilí při šluknovských nepokojích? Mechanismy vzniku násilí rozpracoval Tilly v knize *Politika kolektivního násilí*; jsou to obecné příčiny, jež vstupují do lidských interakcí a s určitou pravidelností vedou k podobným účinkům (2006: 29). Studium mechanismů v případě severočeských nepokojů přímo zahrnuje také specifické otázky: Jaké projevy násilí se na Šluknovsku vyskytly? Jakou roli v tom hrály mezilidské vztahy a hranice mezi různými zúčastněnými aktéry? Cílem práce není pouze aplikovat teorii na případ, ale pochopit fenomén násilí v návaznosti na moderní občanskou společnost.

Práce je strukturována následovně: Kapitola 1. přináší přehled poznatků ohledně kolektivního jednání, jehož podmnožinou jsou i násilné interakce. Násilí jako takové nebývá hlavním tématem moderních bádání často; do jisté míry na něj myslitelé naráželi právě v souvislosti s kolektivním jednáním, jež představuje předmět filosofického a společensko-vědního bádání nejpozději od osmnáctého století. Jednalo se o vysvětlování davového chování (Rousseau – cit. dle Sullivan, 2002; le Bon, 1994; Park – cit. dle Rule, 1988), analýzu třídních a mocenských konfliktů (Marx; Pareto – cit. dle Rule, 1988; Foucault, 2005), obecné zkoumání sociálních procesů (Durkheim, 1897; Weber – cit. dle Rule, 1988) či novou teorii mobilizace zdrojů (Jenkins, 2001; Tarrow, 1998). Tilly z některých autorů čerpá (především co se týče ne-redukcionistického pojetí kolektivu) a zároveň proti nim v mnohém vystupuje.

Kapitola 2. představuje hlubší výklad samotného vztahu mezi občanskou společností a násilím a seznamuje s Tillyho teorií: hlavním nástrojem v Tillyho vysvětlení kolektivního násilí jsou již zmíněné mechanismy, které osvětlují přechody od nenásilí k násilí a naopak. Další pododdíly druhé kapitoly rozvíjejí mechanistickou teorii – v první řadě zasazení zkoumaného

případu do typologie násilného jednání. V dalším kroku představují téma politických aktérů a identit, kde věnují speciální prostor česko-romskému konfliktu. Za základní příčinu nepokojů byla pokládána narůstající romská kriminalita na jedné straně, na druhé straně pak český anticiganismus (nenávislný postoj většinové společnosti vůči Romům).

Kapitola 3. popisuje Tillyho koncept soupeřivé politiky (systém skupinového vznášení konfliktních požadavků) a objasňuje politický aktivismus v českém prostředí dle pojetí Ondřeje Císaře. Oba fenomény jsou ze své podstaty napojeny na výskyt kolektivních protestních událostí a na myšlenku demokracie, neboť dávají prostor k vyjádření velkému množství lidí. Když Noël O'Sullivan (2002) hovoří o aktivistickém politickém stylu, dává jej do kontrastu s uzavřeným politickým stylem, jenž v Evropě převládal až do Velké francouzské revoluce. Po ní se postupně řízení zdola stává jedinou legitimní formou vlády, což je významné pro rozvoj moderního občanského soužití a různé formy kolektivního jednání v něm.

Teoretická část je věnována podmínkám vzniku násilí v občanské společnosti. Vymezuje dosavadní poznatky o problematice kolektivního jednání a násilí, jež se propojují v novodobém konceptu soupeřivé politiky. Do oblasti soupeřivé politiky lze pro Českou republiku typicky zařadit právě konflikty české majority a romské minority a požadavky vznášené na státní a místní orgány v rámci protestních událostí. Empirickou část otevírá kapitola mapující aktéry činné v nepokojích. Následně pomocí uzavřeného kódování, vycházejícího z Tillyho teorie, spojují aktéry nepokojů s jednotlivými procesy a výskyty násilí.

TEORETICKÁ ČÁST

1. KOLEKTIVNÍ JEDNÁNÍ

Teorie kolektivního jednání přináší nejrozličnější pohledy na sociální hnutí, jež se objevila v moderních státních útvarech. Na nejobecnější úrovni jde o vysvětlení důvodů, „... *proč a za jakých podmínek dochází ke kolektivnímu jednání – k mobilizaci a protestu*” (Císař, 2004: 46). Pochopení podstaty, složení a motivace aktérů kolektivní akce bylo samo o sobě výzvou pro mnoho badatelů. Ve vztahu k násilí při protestních událostech diskuse přístupů odhaluje základní teoretické východisko pro následující výzkum: podmínky kolektivní mobilizace.

Násilí lze vnímat jako jednání na hranici mezi civilizovaným (racionálním) a přirozeným (zjednodušeně iracionálním) jednáním. Různí myslitelé během času zdůrazňovali jedno nebo druhé – obecně se mezi uvažovanými hlavními činiteli v kolektivním jednání nejprve objevovala individuální racionalita, poté kolektivní iracionalita a následně se prosadilo, že také kolektiv jedná racionálně (instrumentálně). Racionalita přitom bývá dána do spojitosti s civilizovaností oproti barbarství a iracionalitě (Barša a Císař, 2004: 11). Otázka civilizovanosti kolektivní akce je významným způsobem napojena na chápání občanské společnosti – v některých světových jazycích je pojem občanské společnosti (*civil society*) etymologicky blízký slovu civilizace (*civilisation*) a nadto mají oba výrazy spojitost se slovem *civility*, česky překládaným jako *zdvořilost, mírnost, slušnost* v mezilidském jednání. Dokonce v určitém momentě dochází ke ztotožnění občanské společnosti s nenásilnou přirozenou samoregulací v opozici k násilné a iracionální akci představitelů státu (tamtéž). Pokud by občanská společnost fungovala přesně podle těchto pojmových spojitostí, násilí by v ní nemělo místo. Potenciál k jeho vzniku tu přesto je a při pojmové analýze narazíme na výrazy s podobným základem, jako mají výše uvedené, které však na rozdíl od nich popisují negativní formy společenského chování: *občanská válka* (*civil war*) jako krajní případ, ale také *občanské násilí* (*civil violence*) v jinak mírumilovném soužití – slovo *civil* zde označuje, že jde o násilí vykonávané aktéry mimo státní instituce. Zatímco v užším pojetí je občanská společnost nenásilnou protiváhou státu, který svá opatření vnucuje násilím, v širším pojetí existuje kontinuita mezi nenásilností a násilností uvnitř občanské společnosti samotné. Násilí v rukou občanů se stává doprovodným jevem v řešení konfliktních situací nebo dosahování jiného uspořádání společenských vztahů. Tímto způsobem rozdílné

významy, které přikládáme pojmu občanství, mohou přímo doléhat na legitimitu, kterou udělujeme občanskému násilí.

S nástupem demokracie na dlouhou dobu převládly mezi vědci názory iracionalistického rázu, které vidí v kolektivním chování velký potenciál k násilí, protože jeho hlavními atributy mají být odtržení od normality, probuzení skrytých sil, absence kritické soudnosti, nevědomí, uvažování prostřednictvím asociací a na základě sugesce (le Bon, 1994). Mezi iracionalisty se řadí klasikové teorie davového chování, jako byl Scipio Sighele, Gabriel Tarde či Gustav le Bon. Zároveň jsou spolu s Émilem Durkheimem (1897) a Talcottem Parsonsem představiteli tzv. teorie selhání (*breakdown theory*), jež tradičně vysvětlovala násilné rebelie jako důsledek selhání mechanismů sociální kontroly (Useem, 1998). Davovou akci dle iracionalistů spouští zakoušení fyzické blízkosti druhých, reakce na jednotný podnět, případné emocionální propojení. Dav je bytostně autoritativní a nesnášenlivý (le Bon, 1994: 35). Toto pesimistické vnímání kolektivní akce v podstatě popírá jakýkoli konstruktivní rozměr protestních událostí a není příznivě nakloněn svobodnému fungování občanské společnosti. Jakkoli přítomnost iracionálních prvků nelze vyloučit, kritikové těchto pozic měli důvod se domnívat, že účast v kolektivní akci má racionální příčiny a účinky.

Skupiny, které vykonávají kolektivní akci, mohou být dle teorií různé: Marx, Lenin a Gramsci, představitelé marxistického přístupu, se zaměřovali exkluzivně na mobilizaci dělnické třídy. V Marxově teorii byla důvodem pro mobilizaci samotná kapitalistická sociální struktura – na to navázaly teorie nazvané „teorie křivdy“ nebo teorie „kolektivního chování“, které považovaly sociální hnutí za reakci na „... *křivdy, deprivace, stavy anomie, strukturální napětí a jiné formy strádání*“ (Císař, 2004: 47). Tento přímý vztah mezi reálně pocíťovanými sociálními problémy a násilnými aktivitami později rozpracoval např. Honneth v rámci kritické teorie uznání, na jejímž poli vyvstává otázka: „*Jaké zneuznání považují lidé za natolik nepřijatelné, aby se kvůli němu do konfliktů zapojili? Jaká morální očekávání o sociální spravedlnosti musejí být zklamána, aby se lidé cítili zneuznání?*“ (Hrubec, 2012: 10). Teorie křivdy se i dnes používá v bádání po příčinách různých sociálních konfliktů a aktivizace (Císař a Navrátil, 2012). Leninské křídlo do Marxova jednoduchého vztahu zasadilo místo struktury konkrétní skupinu podněcovatelů kolektivní akce, na což navázalo především v USA paradigma mobilizace zdrojů, které prosazuje myšlenku, že za kolektivními akcemi většinou stojí nějaká skupina aktivistů. A do třetice, Gramsci zdůraznil význam tvorby kolektivního vědomí. Inspiroval tak kulturalistické

přístupy, jež kladou přednostní důraz na kolektivní identitu. Jak teorie křivdy, tak paradigma mobilizace zdrojů se liší od původního marxismu tím, že „kolektivním subjektem“ zde není pouze dělnická třída (Císař, 2004: 46–47).

Tato práce je postavena na následujícím předpokladu: Sledujeme-li kolektivní akci z hlediska řetězení mechanismů, je nezbytné rozpoznat, jak kolektivní aktér pracuje s identitou. Ta není pevně daná (jako v duchu Marxova dělnického hnutí), ale proměnlivá. Aktivace identity a další procesy v kolektivním jednání nejsou zcela spontánní, ale motivované určitými typy aktérů, jak je popisuje Tillyho teorie.

Šedesátá léta dvacátého století znamenají posun v předmětu zkoumání – do centra pozornosti se místo realistických příčin kolektivní akce dostává samotná *možnost* takového jednání. V těchto bádáních je ústředním problémem v podstatě ekonomická otázka, jak lidé, sledující své soukromé zájmy, dokážou jednat v zájmu kolektivním (Císař, 2004: 48). Jedná se o pokračování hobbesovské linie úvah o občanském násilí; jako významný směr zde figuruje teorie racionální volby v podání Mancura Olsona. Ten staví svou teorii v opozici vůči „teoriím skupinového zájmu“ (*theories of group contention* – Rule, 1988: 250), jež předpokládají analogii mezi jednotlivcem a skupinou: jednatel sleduje své individuální zájmy a stejně tak skupina prosazuje své zájmy kolektivní (tamtéž). Olson tvrdí, že v případě dosažení nějakého společného cíle dochází k tomu, že výhody získané kolektivní akcí mohou využívat i ti, kdo se neúčastnili, tudíž musí existovat nějaká jiná forma motivace. Tak bychom mohli říci o případu šluknovských nepokojů, že se občané nemuseli protestních událostí účastnit a mohli pouze vyčkat na výsledné změny – reálně je však něco k aktivitě pohánělo. Obdobně i Olsonova teorie měla ve své době nepřítel v podobě obrovské vlny revolučních protestů ve světě (Císař, 2004: 49). Teoretikové mobilizace zdrojů se poté snažili vynahradiť nedostatky Olsonovy teorie a vysvětlit politickou mobilizaci na základě dostupných zdrojů a příležitostí (Císař, 2004: 49). To, čeho se podle nich skupina snaží dosáhnout, jsou zdroje, přičemž v širokém pojetí se jimi rozumí „... *jakýkoli sociální, politický nebo ekonomický statek nebo kapacita, které mohou přispět ke kolektivní akci*“ (Jenkins, 2001: [14368] – překlad KB). „*Sociální hnutí přestala být chápána jako spontánní výron nespokojenosti deprimovaných jedinců a začala být viděna jako výsledek profesionální organizační činnosti v podmínkách nabízejících příležitosti pro jejich jednání*“ (Císař, 2004: 49).

V Evropě se ve stejné době prosazuje jiná perspektiva, a to „teorie nových sociálních hnutí“, vyrůstající z marxistické myšlenkové linie. Hlavní rozdíl oproti starým (především

dělnickým) sociálním hnutím je posun v hodnotách od materiálních k těm, „... které oscilují kolem kvality života žen, rovnoprávnosti žen, individuální seberealizace, politické participace, občanských práv a ochrany životního prostředí. (...) Cílem nových sociálních hnutí je tak hlídat hranice systému (ekonomiky a státu), aby byly zajištěny prostory svobodné komunikace v prostoru občanské společnosti“ (tamtéž: 51–52). Ve zkoumaných protestních událostech lze vidět některá z těchto témat a jsou nahlížena z perspektivy Tillyho zpracování politických identit nebo rozdělení programových a existenčních požadavků.

2. KOLEKTIVNÍ NÁSILÍ

Světová zdravotnická organizace (WHO) vydala v roce 2002 rozsáhlou celosvětovou zprávu o násilí. Zaměření zprávy se liší od tématu nynější práce přinejmenším ve dvou aspektech: zaprvé, zabývá se primárně veřejným zdravím; zadruhé klade důraz na závažné dimenze kolektivního násilí, jako jsou války, terorismus, genocidy či enormní násilí ze strany státu (2002: 215). Tato práce je naopak zaměřena na násilí z pohledu sociálně-vědního a má za úkol popsat násilí malého rozsahu. Ze Zprávy čerpá především všeobecně platnou definici kolektivního násilí: „*Instrumentální užití násilí lidmi, kteří se identifikují jako členové určité skupiny – ať už je tato skupina přechodná, nebo má trvalejší identitu – proti jiné skupině nebo seskupení jednotlivců za účelem dosažení politických, ekonomických nebo sociálních cílů*“ (2002: 215).

Globální perspektivu WHO můžeme propojit s Tillyho definicí, která více zohledňuje také násilí v malém měřítku. Tilly vymezuje kolektivní násilí jako sociální interakci dvou a více osob, kdy dochází k přímému fyzickému poškození věcí či osob, a tyto osoby alespoň zčásti postupují koordinovaně (2006: 13) – cíle u něj zůstávají neurčené. Pro následující zkoumání platí kombinace obou definic v tomto znění: *Kolektivní násilí je interakce dvou a více osob, které se identifikují jako členové určitých skupin a v rámci svého – alespoň zčásti koordinovaného – jednání poškozují osoby či věci za účelem dosažení politických, ekonomických či sociálních cílů.*

Tato definice vychází z racionalistické pozice (WHO dokonce hovoří o instrumentálním násilí) – v současné době je čistě iracionalistický náhled na kolektivní násilí překonáván.

2.1. CHARLES TILLY: SOUČASNÁ TEORIE KOLEKTIVNÍHO NÁSILÍ

Tillyho odlišnost od tradičních vysvětlení kolektivního násilí spočívala v několika bodech (Rule, 1988: 170–171): Zaprvé, násilná akce je účelná a racionální, protože motivačním faktorem je kolektivní zájem jakožto předmět racionální kalkulace – to je základní argument teorie skupinových bojů: účastníci útoků jsou chápáni jako reprezentanti skupiny, jejíž zájmy hájí. Druhým přívlastkem kolektivního násilí je kontinuita: násilnou i nenásilnou akci pohání stejné síly. Tillyho teorie je zatřetí antiholistická – příčinou kolektivních akcí není „relativní deprivace“ jednotlivců napříč různými společnostmi, ani selhání a sociální dysfunkce, ale spíše boje mezi užšími skupinami kvůli jejich dílčím problémům. V rámci protestních událostí bychom se tedy měli zabývat konkrétními kolektivními aktéry a jejich zájmy v daném místě a čase, spíše než chápat násilí jako univerzálně rozptýlený společenský jev bez ohledu na konkrétní pozadí. Začtvrté, nejčastějším hybatelem násilné akce jsou dle Tillyho politické boje o moc.

Tillyho typologie násilných událostí a jejich mechanismů představuje jádro této práce. Poskytuje koncepty, pomocí nichž máme lépe porozumět často neočekávanému výskytu násilí, a to sledováním určitých procesů, jež proměňují vztahy mezi aktéry a vedou k násilí. Tilly se tímto snaží o alternativní vysvětlení, ke kterému jiní teoretikové nemohou dojít kvůli jiným filosofickým náhledům, jakými jsou idealismus a behaviorismus.

Teoretiky násilí rozděluje Tilly do tří skupin podle faktoru, kterému přiřkládají hlavní význam: Ti, kdo kladou důraz na roli idejí, se shodují v tom, že k zapojení se do kolektivního násilí přispívají „... *představy o hodnotě jiných a vhodnosti agresivního jednání*“ (2006: 15). Zastánci role chování (behavioristé) se dělí do několika podskupin podle vysvětlení původu agrese v člověku: první jsou evolucionisté (násilí zvýhodňuje jedince); druzí pracují s pohnutkami typu potřeba převahy, úcty a bezpečí; třetí stanovisko je ekonomistické – násilí slouží k získávání statků (Tilly, 2006: 15). V kategorii vysvětlení založených na chování bychom našli teorii politických příležitostí, což můžeme usuzovat z Tillyho popisu dvou faktorů, které podle této argumentační linie hrají hlavní roli ve výskytu násilí – prvním je sociální kontrola individuálních motivů a druhým vytváření příležitostí, kde se motivy vyjadřují (2006: 15). Podle teorie politických příležitostí jsou totiž změny v institucionálním prostředí (nastavení příležitostí u různých typů vlád, otevírání témat apod.) hlavní příčinou vedoucí k mobilizaci občanů (Císař a Navrátil, 2012). Třetí výklad násilí, pomocí úlohy sociálních interakcí, zastává Tilly – kolektivní

násilí je podle něj „druh konverzace“ (2006: 15). Teprve v mezilidském kontaktu si můžeme utvářet způsoby chování a šířit ideje (2006: 17).

Tilly tvrdí: „*Každá skupina myslitelů má svým způsobem pravdu. Ideje ohledně správného a nesprávného užívání násilných prostředků, představy o rozdílech mezi sociálními kategoriemi a o tom, co je a co není spravedlivé, mají nepochybně vliv na to, zda se lidé podílejí nebo nepodílejí na kolektivním násilí. (...) Ochotu různých kategorií lidí použít proti sobě násilí jistě ovlivňují hluboce zakořeněné pravidelnosti v chování. (...) Důležité jsou bezesporu také vztahy (...)*“ (2006: 15–16). Důvod, proč Tilly zcela neodmítá idealistický a behaviorální přístup je patrně ten, že někdy vzájemně propojené procesy těžko oddělíme. Tilly hledá vysvětlení na vyšší úrovni abstrakce: popisuje kauzální mechanismy, v nichž mohou přesvědčení a podobné faktory sehrávat důležité role, nejde však tolik o samotná sdělení, nýbrž o způsob, jakým jsou komunikována mezi lidmi v konkrétních podmínkách – proto je Tilly zastáncem skupiny kladoucí důraz na vztahy. Co je však reálným obsahem těchto vztahů? Tvoří je aktéři, kteří mají svou identitu nebo častěji vícero identit a také různé požadavky. K výskytu násilí mezi nimi dochází, jestliže určitý sled mechanismů vede k proměně v těchto vztazích.

2.1.1. MECHANISMY VZNIKU NÁSILÍ

Tilly upřednostňuje vysvětlení násilí pomocí mezilidských vztahů před vysvětlením na základě ideových faktorů nebo struktury příležitostí, avšak nevynechává je ze zřetele úplně. Hovoří totiž o třech relevantních mechanismech,¹ přičemž každý je spojen s jedním z uvedených přístupů: první jsou mechanismy kognitivní, další vycházejí z prostředí a třetí mají charakter relační. Mechanismy jsou pro Tillyho „příčinami v malém měřítku“ (2006: 29); míní se tím události či procesy, jež s jistou pravidelností vytváří podobné účinky. Podle Tillyho se často hovoří o „*příčinách ve velkém měřítku (chudobě, všeobecné frustraci, extremismu, soupeření o zdroje atd.)*“, kterými se vysvětlují celé případy kolektivního násilí (2006: 29). On se však nesnaží o takové „*zkonstruování úplných vysvětlení celých epizod*“, spíše o sledování „*variací a změn*“ ve zkoumaných událostech (2006: 221).

Kognitivní mechanismy působí na úrovni představ, které jednotlivec nebo kolektiv aktuálně má. Tilly uvádí jako příklad situaci, kdy skupina dospěje k přesvědčení, že zaměnila nepřítele za

¹ Pomocí stejných mechanismů (cognitive, relational, environmental) vysvětluje Tilly i nenásilné kolektivní jednání, např. v souvislosti s odstraňováním kategorické nerovnosti (categorical inequality) z veřejné politiky (2004: 17–18).

přítele (2006: 30). Už dříve Coser a Simmel (Coser, 1956; Simmel, 1908 – cit. de Rule, 1988: 128–131) řešili problém násilí s ohledem na exkluzivní kolektivní soudržnost a nepřátelství mezi skupinami s různými identitami. Hledání příčiny násilí v ideovém nepřátelství má i dnes své opodstatnění. Například v českém prostředí se na politicky orientované násilí nahlíží jako na určitý světonázorový konflikt mezi zneprátenými ideologiemi, často se operuje s termíny *krajní pravice, krajní levice* a jejich alternativami (Bastl, 2001; Císař a Navrátil, 2012; Charvát, 2007).

Mezi mechanismy prostředí lze zařadit takové události, které se odehrávají ve vnějším okolí a jejichž výsledek bezprostředně ovlivňuje společenské jednání, postavení nebo vztahy určité skupiny lidí – vysvětlit něco pomocí těchto mechanismů tedy znamená opírat se o strukturu vnějších příležitostí. Tilly uvádí jako příklad přírodní vlivy (mechanismy násilí třeba zahrnují sucho a neúrodu, vedoucí k oslabení dané jednotky nebo ke vzpourám – 2006: 29).² Avšak větší relevanci než počasí má patrně politický kontext ve formě příležitostí a hrozeb, jenž má určující vliv na mobilizaci sociálních hnutí – Tilly formulací tohoto vztahu přispěl právě k rozpracování konceptu struktury politických příležitostí a k McAdmovu modelu politického procesu (Císař, 2004: 53). Podle Sidneyho Tarrowa jsou nakonec politické příležitosti nezávislou proměnou, která „... dokáže vysvětlit mobilizaci, demobilizaci, radikalizaci i desintegraci hnutí“ (tamtéž: 54), aniž by každá taková příležitost byla vždy nutně využita (tamtéž: 55). Dalším ovlivňujícím faktorem kromě politických příležitostí je repertoár protestu – podle Tarrowa „*nevyrůstá protest z hlav jednotlivců*“ (1998: 29 – překlad Císař), ale z nových forem protestu obsažených aktuálně v kultuře dané společnosti. Třetí faktor vysvětlující podmínky sociálního hnutí je tzv. „*rámování*“, jež klade důraz na symbolickou rovinu kolektivního jednání. Spočívá ve strategickém získávání stoupenců prostřednictvím práce se symboly (Císař, 2004: 57). „*Základním předpokladem participace je to, že jedinci začnou svou situaci chápat jako ‚nespravedlivou‘, tj. nepřijímají ji jako výsledek ‚neštěstí‘, do něhož se dostali, ale jako nespravedlnost. Jednotlivci tak musí, proto, aby byli mobilizovatelní, začít rozumět své situaci jako změnitelné*“ (tamtéž).

S prvními dvěma typy mechanismů v této práci neoperuji – zaprvé se držím Tillyho teorie, která je postavená na relačním pojetí, zadruhé by zahrnutí širšího ideologického a politického kontextu znamenalo neúměrný nárůst rozsahu i přehlednosti práce. Jak již bylo zmíněno, v realitě se mezi sebou dotýkají a prolínají. Relační mechanismy mění vazby mezi jednotlivci nebo

² Z tohoto hlediska je zajímavé, že šluknovské nepokoje se odehrály během extrémně parného léta a podzimu.

skupinami, například na základě vyjednávání. V různých typech násilí působí dle Tillyho tyto relační mechanismy: *Aktivace* či *deaktivace hranic* (*síťová aktivace*; *aktivace založená na situaci*; *signalizační spirály*); *zprostředkování*; *polarizace*; *soupeřivé předvádění*; *monitorování*; *omezování*; *potvrzení* či *nepotvrzení od vnějších orgánů*; *selektivní msta*; *polyvalentní akt*; *posun objektu*.

Aktivace hranic je dle Tillyho základem jakéhokoli koordinovaného násilí: pokud dojde ke zdůraznění rozdílu mezi *my a oni*, mohou se tím narušit dosavadní sociální vztahy natolik, že „... lidé, kteří dnes žijí vedle sebe v míru, se začnou zítra navzájem vraždit“ (2006: 26). Hranice se do jisté míry uplatňují vždy, ale podle Tillyho při aktivaci začnou „*absolutně dominovat*“ (2006: 30). S hranicemi se pojí také „příběhy“ a „sociální vztahy“. Co se týče mechanismu aktivace hranic, Tilly uvádí několik pravidelností: Zaprvé, čím větší je důraz na jedinou hranici, tím silnější poškození. Zadruhé, možnosti formování nových ohraničených skupin jsou daleko méně omezené v demokratických režimech – různé požadavky dané skupiny však musí být vznášeny jako požadavky rovných práv, nikoli jako separatistické (tamtéž: 82). A nakonec, násilí do značné míry vyvolává nejistota ohledně vztahů mimo vlastní kategorii, která může dle Tillyho pocházet z různých procesů: Politické orgány nejsou schopny prosazovat dosud platná omezení pro obě strany, případně vzniká situace, kdy jedna strana je více poškozena danými opatřeními než druhá. Orgány postupně nedokážou kontrolovat existující hranice, individuální agresivitu a používání zbraní. Také různé vnější subjekty mění svou podporu (materiální, morální, politickou) jednotlivých stran; jejich vůdcové mohou čelit odporu bývalých spojenců (tamtéž: 83).

S aktivací úzce souvisí tři mechanismy, jež Tilly shrnuje pod společný koncept *mechanismů začlenění*: *Eskalace založená na síti* (neboli síťová aktivace) je založena na procesu kategoriální redefinice sporu, to znamená, že účastníci konfliktu, který měl původně věcnou příčinu, připojí na svou stranu spojence z vlastní sítě (příbuzenské, sousedské apod.) a poté začnou vnímat jako problém rozdíly mezi oběma skupinami (kategoriemi), například etnický původ. *Aktivace založená na situaci* se rovná aktivaci identity – Tilly předpokládá, že politické identity nejsou stálé, ale spíše vychází ze sociální situace, ve které se lidé octnou. V tom okamžiku se dostává do popředí určitá identita, která je v každodenním životě méně významná; k násilí dochází zejména, pokud se na jednom místě aktivují protikladné identity s konfliktními zkušenostmi (tamtéž: 122). *Signalizační spirály* jakožto poslední z mechanismů začlenění dávají

aktérům informaci o tom, zda se aktuálně vyplatí účastnit se „obecně riskantních praktik“ (tamtéž: 174).

Dalším mechanismem je *zprostředkování*, které „... spojuje přinejmenším dvě sociální místa přímějí, než byla spojena dříve.“ To může vést k *polarizaci* dvou stran (dle aktivovaných hranic), pokud nevytvoří nové přes-hraniční vztahy. V jiném případě mechanismus probíhá na jedné straně hranice, a pak dochází k *fragmentaci* (tamtéž: 30). Polarizace se týká doposud nestranných jedinců, kteří jsou v rámci sporu přitahováni na jednotlivé strany, „*podemílá umírněný střed*“ (tamtéž: 31). Dochází k „... *rozšiřování politického a sociálního prostoru mezi soupeřícími stranami*“ (tamtéž: 30). Tento mechanismus zvyšuje pravděpodobnost kolektivního násilí, protože umocňuje hranici *my versus oni* (tamtéž: 31) a s tím i zvyšuje nejistotu ohledně kroků druhé strany (tamtéž: 82).

Výčet mechanismů pokračuje: *Soupeřivé předvádění* znamená zdůrazňování schopností členů skupiny pomocí různých signálů a symbolů. *Monitorování* je neustálé sledování dějiště situace. Mechanismus *omezování* spočívá v nějakém druhu opevňování vlastního prostoru. *Potvrzení od vnějších orgánů* Tilly chápe jako získání legitimacy u vnějších subjektů (autorit), většinou se jedná o orgány veřejné moci. *Selektivní msta* za dříve utrpěná příkoří má různou úroveň obecnosti – může to být odplata za výsadní postavení nějaké skupiny v národním státě, ale také může být zapříčiněna lokálními spory mezi jednotlivci a rodinami (tamtéž: 143). *Polyvalentní akt* spočívá v tom, že dvě publika dostávají od individuálního nebo kolektivního aktéra nějakou informaci („gesto“) a každé z těchto publik je odlišně „kóduje“ (tamtéž: 174).

Posun objektu znamená krátkodobé či dlouhodobé přeorientování zájmu na jinou věc, respektive osobu. Soupeřící gangy se například spojí proti policii (tamtéž: 195). Tento mechanismus je specifický pro přerušená vyjednávání, jeden z typů kolektivního násilí.

2.1.2. TYPOLOGIE NÁSILÍ: ROZPTÝLENÉ ÚTOKY A PŘERUŠENÁ VYJEDNÁVÁNÍ

Jádrem Tillyho teorie je sledování relačních mechanismů napříč různými typy násilí. Typologie zahrnuje individuální agresi, násilné rituály, koordinovanou destrukci, oportunistus, rvačky, rozptýlené útoky a přerušená vyjednávání. Poslední dva typy se vyznačují nižším stupněm poškození, což plyne z toho, že se často podobají běžným nenásilným událostem. Liší se ale mezi sebou stupněm koordinace: při útocích je nižší, při vyjednáváních vyšší. Typickým příkladem rozptýleného útoku je střet policie s účastníky demonstrace (Tilly, 2006: 172), i když

nejvíce se to údajně týká revolučních a nedemokratických režimů (tamtéž: 170, 173). Tilly vyhodnotil jako příčinné mechanismy rozptýleného útoku *eskalaci založenou na síti, aktivaci založenou na situaci, signalizační spirály, selektivní mstu a polyvalentní akt*. Tillyho výklad dále poukazuje na to, že rozptýlené útoky mohou mít podobu heroického povstání, stejně jako nespravedlivého trestání menšiny většinou. „*Členové většiny lynčují, vypalují, bijí – nebo nějak jinak otravují život lidem, kteří mají přinejmenším podle zákona nárok na určitou ochranu. Takové útoky jsou pravděpodobnější, když čerpají z všeobecného konsenzu a navazují na zavedený vzorec každodenního ponižování a trýznění menšiny*“ (tamtéž: 186). V této práci je snaha pohlížet na situaci méně jednostranně – tedy nikoli jako na vztah, kdy většina ubližuje menšině z principu svého mocenského postavení. Uvedený citát však vede k určité hypotéze ohledně šluknovských nepokojů: většina se rozhodla svými protesty mimo jiné potrestat a vystrašit nepřizpůsobivou menšinu.

Tilly hovoří o třech hlavních důvodech, proč i v demokratických režimech, kde jsou různá kolektivní vznášení požadavků základním právem, dochází k násilnému přerušování vyjednávání: Prvním je existence specialistů na násilí. „*Obecný sled je takový, že ti, kteří vznášejí požadavky, vyprovokují represivní činitele, obsadí zakázané budovy, zaútočí na symbolicky důležité objekty nebo se zmocní majetku: činitelé pak zareagují silou. I když tento sled mívá často různé podoby, pokud jsou po ruce represivní činitelé, právě oni stojí ve skutečnosti za podstatnou částí úmrtí a zranění, k nimž dochází při veřejném násilí*“ (Tilly, 2006: 194). Druhým důvodem je podstata řešených problémů, kdy jsou často protestující v ostré opozici k režimu a mocným skupinám. A nakonec, „*[v] relativně demokratických režimech se významná část kolektivního jednání soustřeďuje nikoli na specifické programy, nýbrž na nároky spojené s identitou: na veřejné potvrzení toho, že skupina nebo základna voličů, které reprezentuje, je hodnotná, soudržná, početná a angažovaná (HSPA)*“ (tamtéž). K přerušeným vyjednáváním vedou mechanismy *zprostředkování, potvrzení/nepotvrzení, polarizace, síťové aktivace a posunu objektu* (tamtéž: 195).

V rámci přerušených vyjednávání si vzhledem k tématu práce zvláštní pozornost zaslouží demonstrace. Tilly zastává názor, že tato forma veřejného vznášení požadavků v sobě skrývá jistou ambivalenci – na jednu stranu je převážně nenásilnou součástí soupeřivé politiky, na druhou stranu v sobě nese také „hrozbu síly“ (tamtéž: 197). Demonstrace má tyto znaky: koná se záměrně a veřejně (na viditelném, případně symbolicky významném místě), účastníci zde

projevují příslušnost k „nějaké politicky relevantní části obyvatelstva“ a slovně či pomocí předmětů vyjadřují podporu určitým názorům. Nakonec je přítomno „kolektivní odhodlání“ promluvit „prostřednictvím disciplinovaného jednání“ (tamtéž: 197), což může být například společné skandování nebo cinkání klíči. Podle Tillyho existují dva druhy demonstrací, jež se od sebe liší tím, zda kladou důraz na „existenční“ nebo „programové“ požadavky. U prvních jde o to, že určitý politický aktér dává najevo, že má právo na existenci, na vlastní identitu a je schopen jednat ve svůj prospěch. Programové požadavky představují (ne)podporu nějakého člověka, akce či návrhu z hlediska určité skupiny lidí. Samotní účastníci demonstrace mohou do příslušné kategorie přímo patřit anebo se shromažďovat jejím jménem (tamtéž: 198).

Potenciál k násilí v sobě nesou demonstrace tím, že se historicky staly „... způsobem, jak vtáhnout do veřejné politiky zakázané nebo rozvratnické otázky, požadavky, stížnosti a aktéry“ (Tilly, 2006: 201). Tilly zdůrazňuje, že většina veřejného násilí se projevuje při organizovaných protestních událostech, které samy o sobě nejsou násilné (tamtéž: 193). Jde tak o potenciální hrozbu, že skupina přejde od legálních prostředků k jiným (tamtéž: 193–194). Nejčastěji se tato hrozba v historii naplnila za dvou okolností: buď se účastníci snažili prolomit bariéru, kterou policie postavila na ochranu symbolicky důležitých osob či věcí, anebo „podskupiny“ demonstrantů na okrajích demonstrací zaútočily na osoby a majetek (tamtéž: 202). Násilí při demonstracích se týká mimo jiné odporu vůči neoblíbeným (či nedostatečným) opatřením veřejné moci. Vlády vnucují „... přesvědčení, praktiky a definice identity, které často odporují tomu, co zastávají členové podřízeného obyvatelstva“, což vede minimálně k odporu „zbraněmi slabých“ (výmluvami, sabotážemi, únikem), někdy rozptýlenými útoky. Dojde-li na větší míru koordinace, lze hovořit i o přerušovaných vyjednáváních. K takové situaci dle Tillyho dochází, když se dají dohromady mechanismy *zprostředkování, potvrzení/nepotvrzení, polarizace, síťové aktivace a posunu objektu* a lidé se výrazně dobře oddělí od mocenských činitelů. Tento proces ještě umocňuje, pokud legitimnost ústřední moci není potvrzena ze strany důležitých autorit zvenčí a naopak právoplatnost vzbouřenců ano. „*Jestliže zajdou zprostředkování a potvrzení dostatečně daleko – zejména když se ozbrojení elitářští oponenti ústřední moci spojí s různými lokálními skupinami odpůrců a přiberou je do boje za již uznávanou společnou věc –, přerušená vyjednávání se někdy ve skutečnosti přesunou ke koordinované destrukci*“ (tamtéž: 209–210). Tillyho způsob vysvětlování násilí tak přináší i odpověď na otázku závažnosti podobných

konfliktů jako byly šluknovské nepokoje – je nutné přemýšlet tak, že jen z malých příčin může situace přerůst i do podoby občanské války.

2.1.3. POLITIČTÍ AKTÉŘI A IDENTITA

Tilly na mnoha místech hovoří o „politických aktérech“. Pod tímto pojmem se může skrývat jakákoli propojená skupina lidí, která se účastní veřejného vznášení požadavků, aby zajistila fungování společenského soužití (2006: 40). Každý politický režim je dle Tillyho utvářen pomocí interakcí politických aktérů, čímž se rozumí (2006: 37): *činitelé vlády*; *členové politického režimu* („ustavení političtí aktéři“ s běžným přístupem k činitelům vlády); *vyzyvatelé* („ustavení političtí aktéři“ bez běžného přístupu k vládním zdrojům); *občané* (nejsou „ustavenými politickými aktéry“) a *vnější političtí aktéři* (například jiné vlády). Hlavní dělicí čáru vede Tilly mezi členy režimu a jeho vyzyvateli (2006: 38).

Každá skupina se sama nějak vnímá (označuje) ve vztahu k režimu, čili má politickou identitu, jejímiž základními prvky jsou hranice *my versus oni*, *sdílené příběhy* o těchto hranicích, *sociální vztahy* uvnitř a vně hranic. „*Každý jedinec nebo každá populace má ale vždy k dispozici vícero identit a tedy vícero hranic*“ (Tilly, 2006: 81). Mezi politické aktéry patří i některé specifické skupiny, jako jsou „političtí podnikatelé“ a „specialisté na násilí“. Političtí podnikatelé provádějí „... *aktivaci (a někdy deaktivaci) hranic, příběhů a vztahů*“ (2006: 42), jinými slovy vyjednávají a tvoří nové vazby mezi skupinami. Specialisté na násilí se mohou s politickými podnikateli překrývat či doplňovat, konkrétně jsou to ti, „... *kteří kontrolují prostředky poškozování osob a věcí*“ (2006: 43), tedy typicky policie, ale i další instituce mimo vládu. Vliv politických podnikatelů a specialistů na násilí na vznik násilných událostí je dle Tillyho naprosto zásadní (2006: 43, 49). Nejde však o to, že by například specialisté na násilí byli „krvelační“ – jejich komunikace ideálně pouze zahrnuje hrozby násilím, které přimějí druhou stranu ustoupit, ovšem „... *je pravda, že příležitostná demonstrace krutosti specialistovu reputaci upevňuje, kdežto zdržení se viditelných napadení ji poškozuje*“ (tamtéž: 44). Teoreticky lze tedy analyzovat různá opatření policistů jako racionální kalkul, nikoli jako výsledek nedostatku sebeovládání při provokaci.

2.1.3.1. ČESKO-ROMSKÝ KONFLIKT

Zvláštní pozornost z hlediska zkoumání vztahů mezi aktéry ve šluknovských nepokojích je nezbytně zaměřena na vztahy mezi českou a romskou komunitou. Zodpovědět otázku, jaké mechanismy vedly k tomu, že dlouhotrvající napětí vyústilo v takovou vlnu násilných protestů, znamená jít cestou hledání proměn v jejich vztazích – do té doby rovněž problematických. Řečeno Tillyho terminologií, důležitým faktorem ve vzniku nepokojů a násilí jsou *příběhy*, podněcující určité vnímání reality, aniž by musely být nutně realitou potvrzené. Aspekty tohoto problému budou rovněž zkoumány v empirických datech.

Romové bývají prezentováni jako jedna z nejvíce marginalizovaných skupin ve střední Evropě (Bancroft, 2001; Frištenská, 1997; Walach, 2013d). Projevuje se to i jejich zhoršenou situací na trhu práce po roce 1989. Martin Šimáček z Agentury pro sociální začleňování toho času shrnul proces a příčiny eskalace napětí následovně: *„Aby napětí takto zesílilo, muselo se sejít více důvodů. Již dlouho trápí Šluknovsko vysoká nezaměstnanost a obrovská konkurence na pracovním trhu. Lidé mají relativně nízké mzdy a zlobí je, že se blíží výplatě sociálních dávek. Navíc si stále většina lidí myslí, že dávky jsou velmi štědré, a nepovšimli si, že se oproti minulým rokům snížily. Ubyl sociální příplatek, dávky hmotné nouze jsou vázány na veřejné služby. I chudí mají hlouběji do kapsy a to zvýšilo drobnou hospodářskou kriminalitu. Problém se prohloubil i s tím, jak dorostla generace romských dětí, jejichž rodiče ztratili v 90. letech práci a už nikdy ji nezískali. Děti nevědí, jaké to je pracovat. A problém je i v segregovaném vzdělávání – 30 % romských dětí, především těch nejchudších, je pořád odsunuto do praktických škol. Bariéra mezi většinou a Romy se tak ještě zvětšila“* (ASZ₁).

Případ šluknovských nepokojů (podobně jako těch v jiných částech republiky) je tedy výsledkem specifického politického, kulturního i demografického vývoje. Dle Walacha se v České republice opakovaně objevuje tentýž scénář, kdy *„... [z]a údajného nárůstu kriminality ve městě zpochybňují ‚slušní lidé‘ schopnost státního aparátu zajistit veřejný pořádek a pokoušejí se tento pocíťovaný nedostatek bezpečnosti sami napravit. Ve snaze konečně vyřešit daný problém se vydávají k místu bydlíšť domnělých pachatelů, za něž jsou paušálně označováni místní Romové. Nezřídka se těchto pochodů, během nichž jsou provolávána otevřeně rasistická hesla, účastní ultrapravicoví aktivisté a někdy je sami dokonce organizují“* (Walach, [2013b]).

Někteří příslušníci majority vnímají jako neadekvátní různá obvinění z diskriminace, která často přichází od vnějších subjektů či pozorovatelů. Ti jsou vnímáni jako někdo, kdo zásadně

nechápe reálné zkušenosti, emoce a postoje lidí ve Šluknovském výběžku. Situaci komentuje například německý novinář Norbert Mappes-Niedek: *„Podezírání ze štvání a diskriminace Romů hraje mezi množstvím emocionálních příkoří, která museli Východoevropané snášet ze strany Západu od revoluce v roce 1990, podstatnou roli. Prostí lidé se většinou domnívají, že si za to Romové koneckonců mohou sami a že všichni, kteří se tak moudře ohánějí lidskými právy, by si měli soužití s Cikány vyzkoušet“* (2013: 24). Podle Václava Walacha³ *„[n]ejen někteří bílí informátoři, ale také někteří černí se domnívají, že ‚většina Romů je nepřizpůsobivých‘, a proto jejich větší počet na jednom místě vždy znamená problémy v interetnickém soužití“* (Walach, [2013a: 166]).

Vztah k romskému etniku je ovlivněn i způsobem jejich prezentace v médiích – dle některých analýz zpravodajské deníky explicitně zmiňují romskou etnicitu ve spojitosti s kriminálními událostmi a zhoršující se bezpečnostní situací (Kluknavská, 2013; ASZ₂), čímž přispívají k upevnění negativních stereotypů. Walach k rozšířeným obavám z loupežných přepadení konstatuje: *„V nejrozšířenějším pojetí se jedná o záležitost etnického konfliktu, kde jako lupiči vystupují výhradně Romové. Některými je však tato interpretace odmítána, ba přímo zpochybňována s tím, že namísto ní staví příběh o konfliktu mezi slušnými a nepřizpůsobivými, kde etnické rozdíly nehrají žádnou roli. Jinými slovy, toto pojetí je prezentováno jako moralistní antiteze etnického konfliktu“* (Walach, [2013a: 166]). Obecně známé negativní postoje, panující mezi částí majority vůči romské menšině, souvisí také s fenoménem sociálního vyloučení, z jehož různých definic Walach abstrahuje pět zásadních znaků a můžeme vidět, že vznik násilí v tomto společenském nastavení je nasnadě: *„V první řadě je vyloučení ze své povahy relativní, protože se vždy týká jisté společnosti v určitém čase. Relační aspekt odkazuje k zjevnému vydělení vyloučených od ostatních, čímž se společnost polarizuje. Současně se sociální vyloučení odehrává ve spektru společenských sfér, tj. v ekonomické (materiální deprivace), sociální (omezené mezilidské sítě), kulturní (nedostatečné vzdělání a dovednosti), politické (menší participace na politických procesech), symbolické (stigmatizace) a prostorové (znevýhodnění na úrovni sousedství), které se vzájemně ovlivňují a překrývají“* (Walach, [2013b]). Walach o česko-romské záležitosti uvažuje z odlišné perspektivy než média a většina veřejnosti, neboť vyvozuje ze zmíněných aspektů sociálního vyloučení nepříznivou bezpečnostní situaci také pro Romy, nejen

³ Všechny články tohoto autora, ze kterých zde čerpám, pocházejí z výzkumu v lokalitě Havířov, nicméně situace ve Šluknovském výběžku (jako i v jiných částech republiky) vykazuje podobné znaky, které mohou být ve výzkumu využity.

pro majoritní společnost. Když se ptá, jak lidé z vyloučených lokalit vnímají svou bezpečnostní situaci, respektive čím se jim zdá nejvíce ohrožena některá z jejich „kolektivních identit“, jako nejzávažnější problém konstatuje „... *pouliční násilí, respektive riziko tělesné újmy ve veřejném prostoru*“, motivované drogovou závislostí nebo méně často snahou o získání uznání (Walach, [2013c]).

Detailní prozkoumání složitých česko-romských vztahů je mimo možnosti této práce, důležité z hlediska sledování šluknovských procesů je však *vnímání* situace, to, co Tilly nazývá „*sdílenými příběhy o hranicích*“ mezi skupinami. V těch dle Walacha nejčastěji figuruje etnicita („*černí*“ a „*bílí*“), velmi často také kultura („*slušní lidé*“ a „*nepřízřusobiví*“ – [2013a]: 168), což může být výrazem snahy vyhnout se rasismu (tamtéž: 169).

3. KOLEKTIVNÍ NÁSILÍ V DEMOKRACII

Kolektivní násilí představuje komplexní fenomén v tom smyslu, že jej lze zkoumat z různých pohledů, ať už se jedná o sociologicko-historický (La Roche, 1996; Rule, 1988; Tilly, 2006), politicko-filosofický (Keane, 2004) nebo třeba biologický (Lorenz, 1992; Terson, 1997) náhled. Zatímco sociologická a přírodovědná zkoumání poskytují v tomto směru spíše deskriptivní závěry, v politické filosofii jde často o normativní otázku – za jakých okolností (pokud vůbec) může být násilí legitimní? Otázka odkazuje mimo jiné ke vztahu mezi demokracií (či obecně režimem vládnutí) a používáním násilí.

Podle definice uvedené v kapitole 2. se násilí, které probíhá při protestních událostech, týká socioekonomických, politických či mocenských poměrů a je vykonáváno „*skupinou nebo jejím jménem*“ (Tilly, 2006: 71). Foucault věnoval celý cyklus přednášek následující otázce: „*Jak a od kdy se objevila představa, že je to právě válka, která v mocenských vztazích způsobuje, že mír je produkován neustálým bojem a že občanský řád je v podstatě bitevním řádem?*“ (2005: 240). Také my se zde zabýváme něčím, co lze nazvat „bitevním občanským řádem“. Jinými slovy, ocitáme se v aréně soupeřivé politiky, kde je boj za zvláštní nebo celospolečenské hodnoty legitimní součástí občanského soužití, v němž figuruje i vnitřní nepřátelství.

Dáme-li dohromady celek myšlenkových a hodnotových proměn od 18. století (doktrínu lidové svrchovanosti; deklaraci svobody, rovnosti a bratrství; požadavek aktivní vzpoury vůči společenskému uspořádání, které je původem zla; požadavky národního sebeurčení a další), vidíme, že není snadné těmto nárokům určit přesné hranice: co když právě svoboda projevu či

vzpouira proti stávajícímu řádu s sebou nesou i svobodu vzbouřit se násilím? Nejen historie ukazuje, jak se snaha o dosažení nejrůznějších ideálů může vymknout kontrole. Tato dvojakost demokratického ideálu se stala předmětem úvah a obav konzervativních teoretiků kolektivního jednání a vyústila do již zmíněné teorie davového chování, nejlivnější teorie kolektivního násilí v devatenáctém a dvacátém století.

Postupně se však objevily další myšlenkové směry, vysvětlující násilí z racionalistických pozic – a také ve spojitosti s politikou. Tarrow tvrdí, že „[j]akmile vzrůstají příležitosti a šíří se informace, že nějaká politika je přístupná vznesení námitky, nejen aktivisté, ale i obyčejní lidé začínají prověřovat hranice sociální kontroly. Střety mezi prvotními vyzyvateli a autoritami odhalují slabiny autorit a silné stránky vyzyvatelů, což vybízí i umírněné sociální aktéry, aby se přidali na jednu nebo druhou stranu“ (Tarrow, 1998: 24 – překlad KB). Tento vztah mezi sociálním hnutím a politikou bylo možné vyčíst už z předchozích kapitol: to, co rámuje kolektivní jednání a násilí ve formě, jakou se zde zabýváme, je soupeřivá politika (*contentious politics*).

3.1. SOUPEŘIVÁ POLITIKA

Tillyho racionalistický a zároveň kolektivistický přístup čerpá podporu z konceptu soupeřivé politiky. Tradičně se užití síly považuje za opak vyjednávání, ovšem v určitém smyslu je toto vnímání jen modelové.⁴ Aktivistický politický styl, který vzniká s nástupem demokracie a proniká celým dvacátým stoletím, s sebou přináší specifickou politiku – soupeřivou, jež spočívá ve veřejném vznášení požadavků různými aktéry (McAdam, 2004: 5, Tilly, 2006: 35). Toho se účastní vláda v několika možných rolích: *pozorovatel*, *nárokující strana*, *adresát požadavků* či *třetí zúčastněná strana* (2006: 19).⁵

Pojem *contentious politics* rozpracovali McAdam, Tarrow a Tilly až ke konci dvacátého století, nicméně jevy, které pod něj řadí, náleží už starší historii: revoluce, stávky, prosazování nacionalismu, demokracie (McAdam a kol., 2004) a další veřejné projevy nespokojenosti s režimem. Určit český ekvivalent pojmu je poněkud problematické. Používám zde termín

⁴ Názor kladoucí proti sobě politiku a násilí je prezentován například v *Blackwellově encyklopedii politického myšlení* ([1991] 2001).

⁵ Tilly mluví o vládě coby třetí straně na jednom místě jako o zúčastněné (2006: 19), jinde jako nezúčastněné (2006: 35) nebo nijak nespécifikované (McAdam aj., 2001: 5). Za směrodatnou přijímám jeho výpověď, že „(...) vláda stojí v blízkosti jako stanovitel pravidel pro kolektivní vyjednávání, jako dodavatel policie a jako možný prostředník“ (2006: 35).

soupeřivá politika, neboť je to výraz používaný v překladu Tillyho knihy, ze které v této práci čerpám.⁶ Další alternativou je „konfliktní“ či „protestní politika“ (Císař, 2004: 54). Přesným překladem anglického *contentious* je také *sporný, svárlivý, diskutabilní, problematický*. Všechny tyto přívlastky sice naznačují, o co se jedná – že totiž existující společenský řád obsahuje něco nesamozřejmého, proti čemu je třeba postavit vlastní požadavky, diskutovat a problematizovat – avšak, s výjimkou přívlastku *svárlivý*, pokud bychom výše uvedené varianty spojili se slovem politika, šlo by o zavádějící termíny. Slovo soupeřivá může vyvolávat představu, že se zde omezujeme na mocenské soupeření, je však třeba pochopit, že ačkoli tato dimenze má své zastoupení, podstatou je i jinak motivované vznášení nároků. Mohli bychom tím pádem hovořit např. o nátlakové politice. Nicméně slovo nátlak nemá téměř nic společného s originálním *contention* (boj, soupeření, kontroverze). Navíc McAdam, Tarrow a Tilly definují zjednodušeně svoji *contentious politics* jako „kolektivní politický zápas“ (*collective political struggle* – McAdam a kol., 2004: 5), přičemž *zápas* a *soupeření* můžeme považovat za velmi příbuzné výrazy.

Soupeřivá politika zahrnuje tu část veřejné politiky, v níž mají požadavky kolektivní rozměr a výsledky se dotýkají také těch, na koho jsou vznášeny. Předmětem soupeřivé politiky mohou být běžné výkony veřejné moci, pokud se proti nim lidé vzbouří. Nadto existují formy veřejné politiky, které ze své podstaty zahrnují soupeření: revoluce, sociální hnutí, demonstrace a jiné. Odtud je už jen krok ke kolektivnímu násilí, jedné z obvykle nelegitimních forem soupeřivé politiky (Tilly, 2006: 39).

3.2. POLITICKÝ AKTIVISMUS

Aktivismus je v této práci vymezen jako obhajování určitých politik a sociálních opatření (Císař, 2008: 8). Jeho součástí může být protest, neboli „... *skutečné shromáždění nejméně tří lidí, kteří se sejdou na veřejném místě, aby vznášeli požadavky, které se dotýkají zájmů nějakého institucionálního nebo kolektivního aktéra*“ (tamtéž: 19–20).

Císař vypracoval typologii politického aktivismu, která rozšiřuje rozdělení Petrové a Tarrowa na transakční a participační typ (2007, cit. dle Císař, 2008: 9). Císařovy kategorie zahrnují aktivismus *starý participační, nový transakční, občanskou sebeorganizaci, nový radikální aktivismus* a *epizodickou masovou mobilizaci*. Šluknovské nepokoje kombinují poslední

⁶ Termín použila v prvním českém překladu (2006) Tillyho *Politics of Collective Violence* Jana Ogrocká.

tři mody. Občanská sebeorganizace se odvíjí z iniciativy jednotlivců, zatímco jiné mody bývají v režii organizací (Císař, 2008: 10). Jedná se zároveň o epizodickou masovou mobilizaci, neboť se do ulic vydaly tisíce lidí během dvou měsíců, než se tato vlna opět uklidnila.

Studium kolektivního násilí souvisí s repertoárem, tedy prostředky, jež aktivistické hnutí používá k prosazování svých nároků. Některá uskupení vznášejí své požadavky radikálními nebo extrémními způsoby – v repertoáru radikálního aktivismu se objevuje relativně nejvíce násilných akcí (Císař, 2008: 38–39, 51). Císařův přístup takto přináší statistické výsledky, které poukazují na existující propojení násilí s radikálními organizátory protestních událostí. Mechanistická teorie umožňuje rozvinout úvahu směrem k tomu, jakým způsobem radikálové spolupracují s veřejností, a ukazuje násilí v procesu, který se týká různých zúčastněných aktérů.

Co se týče identifikace radikálů a extremistů ve zkoumaném případě, teoreticky zde máme tento rozdíl: Radikalnost je spjata se snahou o důkladné nebo konečné (nekompromisní) vyřešení problému, jde „ke kořenu“ (Charvát, 2007: 10), zatímco za extremistické je považováno takové chování, které je „nejvzdálenější od středu“ (tamtéž: 9) a většinou nějakým závažným způsobem porušuje základní konvence. Zaměňování těchto významů sice není bezproblémové, ale například skupiny identifikované Ministerstvem vnitra (MVCR₁) jako extremistické se částečně překrývají s příslušníky nového radikálního aktivismu, k nimž Císař řadí třeba anarchisty a skinheady (2008: 10). Komplikovanější problém ve šluknovském případě je vymezení samotného extremismu: Snažíme se identifikovat různé aktéry a najít hranice mezi nimi, případně jak se s těmito hranicemi v průběhu konfliktu pracovalo – samotné zařazení někoho do kategorie extremistů přitom může být diskutabilní. Východiskem pro chápání extremismu v této práci je *Zpráva o extremismu a projevech rasismu a xenofobie* vypracovaná Ministerstvem vnitra za rok 2011 (MVCR₁) a pracovní definice MV ČR: „*Pojmem extremismus jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku*“ (MVCR₂).

Aktivismus a soupeřivá politika jsou spřízněné a částečně se překrývající pojmy: oba v definici obsahují kolektivní vznášení požadavků. Zatímco soupeřivá politika se dle Tillyho vždy nějakým způsobem týká vlády, proto je to politika (2006: 31), Císařův výzkum aktivismu zaměřuje pozornost na spektrum těch, kdo nároky vznášejí a přináší jejich podrobnější členění specificky pro české prostředí.

METODOLOGIE

V práci je využívána metoda sledování procesu (*process tracing*), která umožňuje popis kauzálního řetězce krok za krokem až k závěrům ohledně závislé proměnné (v tomto případě násilí) ve specifickém kontextu (George and Bennett, 2005: 176 cit. dle Vennesson, 231). Jako předmět zkoumání jsem zvolila nepokoje a násilné reakce na problémy veřejné politiky na Šluknovsku – jak již bylo řečeno, region podle výpočtů MV ČR toho času nejvíce trpěl extremistickou trestnou činností (Prez, 2011). Lokalizace případu se týká měst Nový Bor, Rumburk, Varnsdorf a Šluknov, kde se odehrála převážná část nepokojů; časové rozpětí je ohraničeno daty 7. srpna a 20. října 2011.

Katalog událostí obsahuje tři množiny protestních událostí: První jsou ty s výskytem otevřeného násilí. Druhá množina zahrnuje protestní události nenásilné, přičemž agresivní nálady byly velmi často přítomné i v nich a k násilí nedošlo například jen díky policejním opatřením. Tilly ve své teorii kolektivního násilí „... *zdůrazňuje jeho souvislost s nenásilnými politickými procesy*“ (2006: 23); vytrhnout násilné incidenty z kontextu ostatních událostí by mohlo vést ke zkreslení sledovaných procesů a vyplývajících závěrů. Třetí množinu v katalogu tvoří události, jež nejsou protestní, jsou ale nedílnou součástí zkoumání, protože předcházely nepokojům a byly jejich hlavním spouštěčem: jedná se o dvě počáteční násilná napadení (události „hraniční“). Podzimní nepokoje formálně zakončuje 20. říjen, kdy se konalo v Rumburku setkání starostů s tehdejšími policejními prezidentem Petrem Lessym a krajským ředitelem Policie ČR Jiřím Vorálkem. Tito se usnesli na dodržování určitých bezpečnostních opatření, čímž oficiálně ukončili řešení nepokojů ve Šluknovském výběžku pro rok 2011 (Děčinsko₁, 2011). Ačkoli napětí ještě delší dobu doznívalo, sledovaný případ je tímto prostorově i časově uzavřen. Kromě poslední zmíněné schůzky probíhaly souběžně s pouličními událostmi další pokusy o koncepční řešení ze strany místních samospráv, popřípadě státu (mimo jiné také veřejné diskuse s občany). Tato jednání však nejsou zahrnuta do katalogu, neboť se nejedná ani o občanský aktivismus, ani o výskyty násilí, a proto jsou mimo téma této práce. Data obsahují relevantní informace o postojích veřejných činitelů nebo jejich účasti na protestních událostech, pokud jsou objektem vznášení požadavků (jak vyplývá z definice soupeřivé politiky a politického aktivismu).

Data byla získána analýzou dokumentů, s cílem vytvořit detailní popis každé relevantní události podle různorodých zdrojů – příslušné informace nelze získat výhradně z policejních

záznamů, stejně jako nestačí pouze pohled celostátního zpravodajství nebo některé z angažovaných stran v konfliktu. Komplexní perspektivu může poskytnout pouze kombinace těchto zdrojů:

1. Archivy oficiálních zpráv – veřejné zpravodajství na celostátní, regionální či lokální úrovni. Protože je u internetových deníků běžnou praxí, že přejímají informace z ČTK, lze se spolehnout na přiměřenou objektivitu informací, kterou tato instituce zajišťuje;

2. Webové stránky obcí a organizací (zúčastněných subjektů). Riziko zkreslení je větší, protože monitoring událostí vycházel do jisté míry ze zájmů některé dílčí skupiny. Nicméně i tato vnímání konfliktu jsou potřebná pro nalezení odpovědí na výzkumnou otázku – jaké mechanismy vedly k násilí a jací aktéři v tom byli činní;

3. Analýzy vydané vládními resorty (Ministerstvem vnitra ČR) a specializovanými organizacemi (Agenturou pro sociální začleňování);

4. Vyjádření zainteresovaných občanů k situaci na Šluknovsku (internetové diskuse, rozhovory);

5. Videozáznamy, jež umožňují sekundární pozorování situace a posouzení textově zprostředkovaných tvrzení. Omezením u tohoto bodu je především nedostupnost některých záznamů kvůli časovému odstupu.

Přesný součet událostí v katalogu vychází ze dvou zdrojů: prvním je dokument Ministerstva vnitra ČR *Události ve šluknovském výběžku*; druhým soubor publicistických textů *Sociální nepokoje ve Šluknovském výběžku v roce 2011*, který zpracovala jako autentický účastník demonstrací mluvčí rumburské radnice a studentka FSS Masarykovy univerzity v Brně Gabriela Doušová. Její práce obsahuje rozhovory, reportáže a feature o šluknovských událostech a je primárně zacílena na formální zpracování těchto mediálních žánrů, přitom ale představuje i zdroj informací tzv. zblízka, jež zpracovávám z perspektivy vlastních výzkumných cílů.

Kóduji uzavřenou metodou – s ohledem na výzkumnou otázku týkající se mechanismů násilí ve sledovaných procesech jsem na počátku stanovila apriorní kategorie, které vycházejí z Tillyho definic relačních mechanismů: *aktivace hranic, polarizace, soupeřivé předvádění, monitorování, omezování, potvrzení/nepotvrzení od vnějších orgánů, eskalace založená na síti, aktivace založená na situaci, zprostředkování, selektivní msta za dříve utrpěná příkoří, polyvalentní akt a posun objektu*. Identifikaci mechanismů předchází část věnovaná zúčastněným aktérům a jejich vztahové situaci, která je nezbytnou vstupní analýzou k událostem, jejichž

systematické popisy rozvíjím ve zbytku práce. Každý popis je zpracován dle vzoru Císařovy kódovací tabulky protestních událostí (2008: 162–165) a obsahuje tyto informace: čas; místo nebo místa konání; kdo je svolavatelem/organizátorem akce; další přítomní aktéři; přibližný počet účastníků; program (na koho byly vznášeny požadavky); výskyt násilí – kdo, proti komu nebo čemu, jakým způsobem, provedená opatření; případné následky. Tyto informace jsou poté kódovány a seskupovány do kauzálních řetězců; finální kategorizace je dosaženo zobecněním dílčích kódů (kódy mají nižší stupeň obecnosti než kategorie).

Tillyho způsob identifikování mechanismů násilí je speciální: Aby potvrdil svou hypotézu, že v různých typech kolektivního násilí se uplatňují podobné jednoduché mechanismy, analyzoval velký soubor historických dat o kolektivním násilí. Svou metodu však blíže systematicky neobjasňuje – výsledná zpráva má charakter příběhů, kterými se prolínají stejné kategorie mechanismů, ale přesto je každý jedinečně zpracovaný. Pro přiblížení techniky kódování parafrázuji jeho zpracování případu povstání ve Vendée během Velké francouzské revoluce:⁷

„Ve středu 13. března k páté hodině odpolední se v ústřední obci St. Pierre objevilo velké množství mužů v jedné tlupě, byli ozbrojeni puškami, háky, vidlemi, kosami atd. a všichni měli na sobě bílé kokardy a byli ozdobeni malými, čtvercovými odznaky z látky, na nichž byly vyšity různé tvary, jako třeba kříže, probodená srdce a jiné podobné znaky. Ti všichni křičeli: ‚Ať žije král a naši dobří kněží! Chceme našeho krále, naše kněží a starý režim!‘ A chtěli pozabíjet všechny vlastence, zejména přítomné svědky. Celá ta horda, jež byla děsivé velikosti, se vrhla na vlastence, kteří se shromáždili, aby se jí postavili, mnoho lidí zabila, mnoho jich uvěznila a zbytek rozehnala (Archiv departementu Maine-et-Loire, Angers, 1 L 1018)“ (Tilly, 2006: 214). Tilly komentuje situaci tak, že se v této oblasti již dva roky formovaly a polarizovaly skupiny vlastenců (stoupenců revoluce) a aristokratů (odpůrců). Volbou svého oděvu a symbolů útočníci vyznačili hranice mezi stranami. Důvodů ke střetům v předchozích letech byla řada: volby do veřejných úřadů, prodej církevního majetku, služba v Národní gardě – do onoho březnového data většina konfliktů nepřinášela více než hrozby a nadávky, ale proběhlo i „viditelné násilí“. Také útok v St. Pierre dle Tillyho náležel do „chumlu lokálních útoků“, z něhož nakonec povstala „kontrarevoluční gerilová síla“ a velké povstání ve Vendée, které nakonec muselo uklidnit

⁷ V Tillyho *Politice kolektivního násilí* bohužel není k dispozici případ, který by byl časově, geograficky i tematicky blíže k nynějšímu zkoumání; v rámci ilustrace to ovšem není problém, protože s žádným případem by se nedalo pracovat jako s univerzální šablonou.

národní vojsko – jednalo se o „zdaleka nejvražednější domácí epizodu Francouzské revoluce“. Většina akcí se pohybovala od rozptýlených útoků k přerušeným vyjednáváním a koordinované destrukci. „*Přechod od rozptýlených útoků k přerušeným vyjednáváním je výsledkem mechanismů z klastru začlenění – zejména eskalace založené na síti, aktivace založené na situaci a zprostředkování*“ (2006: 215). Lidé se ve Vendée mobilizovali v rámci sítí, které existovaly již za starého režimu (na obou stranách konfliktu) a situace, při kterých se často konflikty odehrávaly, byly církevní obřady, veřejná shromáždění nebo vojenské přehlídky. Na jedné straně prováděli zprostředkování příslušníci „obchodnické buržoazie“, nepřáteli jim byli zprostředkovatelé-kněží. Další mechanismy podporovaly koordinaci jednotlivých stran – vlastenci dostávali legitimitu od revolučních autorit, aristokraté od autorit náboženských. To jenom umocňovalo účinky síťové eskalace, aktivace založené na situaci a napomáhalo posunu objektu: lokální boje se postupně rozšířily v obecnější a více koordinované boje příslušníků jednotlivých stran v oblasti.

Tillyho přístup, jak bylo uvedeno v teoretické části, v malé míře provádí syntézu pozic idealistických (vliv náboženských idejí, myšlenky *ancien régime*) a behavioralistických (týkajících se příležitostí k určitému chování), daleko více pozornosti se ale dostává tomu, jaké vztahy mezi sebou strany vytvářejí a k čemu to dále vede. Z jeho vlastních definic mechanismů jsem vybrala pojmy, které ovlivňují vznik násilí a ty jsem následně použila jako kódy k identifikaci mechanismů ve zkoumaném případě – viz *Tabulka 1: Kódy a kategorie*. Kódy tak představují určitá poznávací znamení jednotlivých mechanismů násilí: například mohu s jistotou spolehlivostí dospět ke kategorii označené jako *mechanismus zprostředkování* (z definice se jedná o spojení dvou sociálních míst), pokud v datech odhalím určitá *sociální místa* (kód), některého aktéra jako *politického podnikatele-zprostředkovatele* (kód) apod. Najdou se i kategorie jednoduché, jež se uplatňují jako kódy, není třeba je více členit (*posun objektu, monitoring, omezování*). V *Tabulce 1* jsou v levém sloupci abecedně seřazené kódy jakožto složky jednotlivých mechanismů, v pravém sloupci kategorie, což znamená totéž co relační mechanismy kolektivního násilí.

TABULKA 1: KÓDY A KATEGORIE

Apriorní kódy	Apriorní kategorie
Fragmentace	Aktivace hranic
Gesto	Aktivace založená na situaci
Množství hranic	Monitoring
My vs. oni	Omezování
Nejistota	Polarizace
Opatření (policejní)	Polyvalentní akt
Politický podnikatel	Posun objektu
Politiky (opatření a postoje samosprávy/státu)	Potvrzení
Požadavek existenční	Selektivní msta
Požadavek programový	Signalizační spirála
Požadavek rovnoprávnosti	Síťová aktivace
Požadavek separatistický	Soupeřivé předvádění
Příběhy	Zprostředkování
Příkoří	
Redefinice	
Represe	
Selektivní msta	
Snížené riziko	
Sociální místo	
Sociální situace	
Soupeřivé předvádění	
Specialisté na násilí	
Symbol	
Umírněnost	
Vztahy uvnitř hranic	
Vztahy vně hranic	

Zdroj: Tilly, 2006

EMPIRICKÁ ČÁST

4. AKTÉŘI NEPOKOJŮ

V souladu s Tillyho postupem tato kapitola představuje pokus o kategorizaci aktérů a jejich postojů ve šluknovských událostech. Jejím výstupem nemá být generalizující tvrzení, že každý, kdo náleží dané množině aktérů, vykazuje totožné charakteristiky. Cílem je pouze vymezit strany existující v daném konfliktu s jejich odlišnými názory, postavením a pravomocemi. Střetávaly a prolínaly se zde různorodé skupiny obyvatelstva, které lze podle Tillyho vzoru rozdělit následovně:

Na nejnižším mocenském stupínku stojí *občané*, kteří nejsou ustavenými politickými aktéry. Hlavní dělící čára ve Šluknovském regionu leží mezi místní majoritou (především českým etnikem) a minoritou (etnikem romským). Místní majoritní obyvatelstvo podle záznamů tvořilo většinu účastníků všech protestních událostí. Je obtížné hovořit o nich jako o jedné entitě, protože se různili svými věkovými, sociálními a demografickými charakteristikami, mírou zapojení, konfliktností a podobně. I v rámci této různorodosti však lze v dokumentech a zpravodajství vysledovat podobné argumenty – nespokojenost průměrného obyvatele vycházela z absence pocitu bezpečí, ze strachu o sebe a své blízké, morálního rozhořčení, ale také z xenofobního postoje, jenž se v tomto případě manifestoval v nesouhlasu s lokálním přistěhovalectvím (MVCR₃; Doušová, 2013: 64–67; OOR₁; iDNES₁; iDNES₂). Xenofobní složka nesouhlasných postojů pak tvořila styčný můstek mezi většinou a radikály.

Vůdčí osobností pro majoritní obyvatelstvo byl aktivista Lukáš Kohout. Ačkoli známý svými podvody ve vysoké politice, obyvatelé Varnsdorfu, kde je Kohout rodákem, ho v období nepokojů následovali jako aktivního vůdce a ochránce jejich zájmů. Kohout představoval ve Varnsdorfu důležitého politického podnikatele, který při své první akci vytvořil koalici s radnicí a spolupracoval s ní na zajištění „klidu a pořádku ve městě“. Později však kromě samosprávy a občanů (znal se i s Romy) udržoval kontakty také s lidmi napojenými na pravicově extremistickou scénu. Kohout tímto způsobem hrál roli zprostředkovatele mezi několika sociálními místy.

Romská komunita se v jednotlivých městech dlouhodobě koncentrovala především v ubytovnách, které tak získaly podobu ghett. Někteří Romové různou formou přispěli k rozjitření už tak spíše nepřátelských vztahů v severské oblasti – hlasitý životní styl (hudba),

žebrání a nicnedělání, přetvářka a kriminalita jsou vnímány jako bariéry uspokojivého soužití s tímto etnikem (Walach, [2013a]: 166, 2013d: 157–158, 2014; Doušová: 65). Násilí na lidech a majetku bylo pomyslnou špičkou ledovce, jednou z hlavních dlouhodobých příčin, jež dovedly lidi k povstání proti komunitě Romů jako celku. Etnicky založená paušalizace velmi zamíchala místními mezilidskými vztahy, jak uvádí jedna romská obyvatelka: „*Nás nepřišli napadnout skini, nacisti – nikdo – nás přišli [napadnout] naši obyvatelé, s kerýma sme včera seděli, ve čtvrtek, pili kafe u jednoho stolu a v pátek nás přišli mlátit. Jak se nemůžem bát, dyť my se jich bojíme, dyť s náma pořád žijou... to je ten problém: že to nebyli jiný lidi, že nepřišli skiňáci, že [by]sme je viděli jednou a už je nikdy neuvidíme... Ale my se potkáváme na ulici!*“ (Vondráček, 2011).

Můžeme říci, že ačkoli se běžní lidé nehlásili k extremistickým skupinám, určité vazby a styčné body se vyskytly. Příkladem budiž iniciativa Občanský odpor Rumburk (OOR) v čele s Josefem Mašínem. Během shromáždění 26. srpna, kde OOR figuroval jako doplněk k místní ČSSD, „*Mašín po projevu opakovaně zdůraznil, že není extremist. Současně přijímal gratulace od holohlavých mladíků, oblečených v tričkách značek, které jsou velmi populární mezi pravicovými radikály*“ (Týden₁). Dále jejich pozvánce na akci „*Vyjádření občanů k aktuální situaci na Šluknovsku*“, jež se měla konat 24. září, dominoval velký logotyp OOR v podobě zaťaté pěsti vyrážející zdánlivě z letáku vpřed – to lze vnímat jako otevřenou výzvu k bojovnému jednání (iDNES₃).

Dostáváme se k obsáhlé a významné kategorii *vyzyvatelů* politického režimu. Za ty lze v pravém smyslu klást pouze politicky ustavené aktéry – typicky občanská sdružení, jejichž spektrum v případě šluknovských nepokojů vedle OOR zahrnovalo také radikální/extremistické subjekty (tzn. vedené jako takové ve zprávách MV ČR). Policie negativně hodnotila, že některá sdružení se uchýlovala k urážení Romů (MVCR₃).

Z pravicového spektra se zapojili Autonomní nacionalisté (AN), Svobodná mládež (SM) a Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS) v čele s Tomášem Vandasem. Ta deklaruje, že je legální politickou stranou, jejímž programem je „... *vytvářet demokratickou společnost na principech sociální spravedlnosti, pro všechny občany našeho státu, bez rozdílu rasy, věku a pohlaví*“ (DSSS₁). Vandasovo vystoupení v rámci nepokojů bylo ovšem kontroverzní: zahrnovalo třeba tvrzení, že situace je výsledkem „*humánní integrace*“, která se stará o „*nemakačenka a gaunery*“ na úkor většinového obyvatelstva (DSSS₂). DSSS se tak stala aktérem nepokojů jako

opozičně laděná politická strana, zároveň ale svou politickou a agitační praxí spadá i do kategorie extremistů. Svobodná mládež se prezentuje jako nepolitické seskupení, „parta odhodlaných mladých lidí“, jejíž aktivity se odvíjí od občanské nespokojenosti například s tím, že je „... mnoho lidí utlačováno (ne)národnými menšinami, které ukazují, že mají nad námi stále větší nadvládu, a plnou podporu naší politické scény (SM₁). Za Autonomní nacionalisty zase hovoří citát od Georga Heyma pověšený na jejich webu Revolta.cz, jehož obsahem je dychtivost po revoluci a boji.⁸ Pravicovým extremistům je třeba přiznat značný úspěch v mobilizaci většinového obyvatelstva, ovšem za cenu zkresení problematiky soužití s menšinami a propagace násilných řešení.

Levicově extremistickou scénu reprezentovala Antifašistická akce (Antifa), která vyhocený průběh událostí monitorovala, ani militantní jádro se neprojevovalo agresivně (MVCR₁). Levicové stanovisko kritizuje zaprvé většinově rozšířené názory, jež jsou negativní až silně nenávistné vůči romské menšině, zadruhé legitimitu poskytnutou těmto postojům ze strany politiků a médií: „*Všichni vezmem lopaty, vidle a co je po ruce a půjdem na cikány!*“, *Normálně bych je někde zavřel a upálil je. (...)* *S takovými a mnohými dalšími výroky se ‚slušní‘ obyvatelé Šluknovska vydali v létě pochodovat proti Romům. Zárodky pogromů a lynčů byly cítit ve vzduchu. A prvotní reakce masových médií, politiků a dalších státotvorných činitelů? Dali jim za pravdu. Prakticky nikdo se nepozastavil nad tím, zda není něco v nepořádku s bílou většinou, když vyzývá k vystěhování, kriminalizaci či dokonce vypálení celého romského etnika. Jako by brali za samozřejmou tu skutečnost, že ‚slušní‘ občané poukázali na problém, který je sžírá, pojmenovali ho a je teď na politicích, aby problém vyřešili*” (Antifa). V Novém Boru 10. září uspořádala protest občanská iniciativa Nenávist není řešení (NNR)⁹, jež vznikla spontánně v daném týdnu s podporou Strany zelených a řady známých organizací. Lidé z iniciativy chtěli upozornit na nesprávný přístup k problematice sociálního vyloučení na Šluknovsku a zarazit vzrůstající rasismus (Blisty; INNR). Se stejným cílem se antifašisté objevili také ve Varnsdorfu,

⁸ „*Je to pořád totéž, nuda, nuda, nuda. Neděje se nic, nic, nic. Kdyby se tak někdy chtělo něco stát, co by nemělo tu fádni příchut' všednosti ... Kdyby se tak zas jednou začaly stavět barikády. Byl bych první, kdo by se na ně postavil, ještě s kulkou v srdci bych chtěl prožívat to opojné nadšení. Tento mír je tak hnilobný, slizký a mazlavý jako politura na starém nábytku*“ (AN₁).

⁹ Tato iniciativa je ve zdrojích zmiňována poněkud okrajově a její název byl chybně uveden jak v dokumentu Ministerstva vnitra (UveŠ), tak v práci Doušové (2013: 19) jako „Násilí není řešení“ (se stejnou zkratkou NNR). Z oficiálních stránek iniciativy lze podle tiskových zpráv dohledat, že subjekt, který organizoval protestní událost v Novém Boru 10. 9. 2011 se jmenoval skutečně Nenávist není řešení (INNR). Podle MV ČR skupina, jejíž název zkracuje opět značkou NNR, vystupuje také 10. 9. v Rumburku. Nejméně jasná je pak identifikace levicových aktivistů ve Varnsdorfu, o nichž píše pouze Doušová (2013: 21) a užívá termínu „LEX“ či „antifašisté“.

jejich vystoupení bylo ale spíše okrajové, hesla jako „*násilí nic neřeší*“, „*černí, bílí, spojme síly*“ nedokázala upoutat veřejnost, spíše ji popudila a došlo ke slovním přestřelkám (Doušová, 2013: 21). MV ČR k levicovým aktivitám (nejen) na Šluknovsku říká: „*Vlivem rostoucích, resp. veřejně pořádaných akcí PEX se objevují občanské iniciativy odpůrců. (...) Tyto iniciativy nejsou v žádném případě extremistické, nicméně jejich akcí se zúčastňují i osoby z LEX scény. Následkem zásahů Policie ČR proti pokusu o blokádu pochodů PEX byla některá z těchto shromáždění organizována jako náboženská. (...) Levicoví extremisté začali bojovat nejen proti pravicovým extremistům, ale obecně i proti dle jejich názoru rasistickým tendencím obyvatel Šluknovska*” (MVCR₁). Účast levicově extremistických subjektů lze vyhodnotit jako spíše defenzivní a v každém případě méně vlivnou, než tomu bylo u krajní pravice.

Také Romové měli během protestních událostí své zastánce v organizované občanské společnosti – Ivan Veselý vedl sdružení Dženo, jež podporovalo Romy na celostátní a regionální úrovni, monitorovalo mediální zprávy o romských kauzách, jejím posláním bylo i poskytování informačního servisu a vzdělávání talentovaných příslušníků komunity (Adresář). Další angažovanou organizací bylo Česko-Romské občanské sdružení se sídlem v Novém Boru, pod vedením Štefana Gorola. Gorol upozornil na to, že kriminalita Romů je celospolečenský problém: „*Ta omladina nemá kde se scházet, ta omladina nemůže být zaměstnaná a takhle se to stává dál a dál... Tato mládež nemůže přijít do pracovního procesu. Říkám – dejte lidem práci, dáte jim čest. Dejte lidem práci – dáte jim motivaci. My chceme jen důstojně v tomto městě žít. Chceme, aby tu nebyly nějaké pogromy na Romy*“ (RomČR). Třetím významným advokačním subjektem na straně Romů byl server Romea.cz, který prezentoval kritické názory na chování veřejnoprávního zpravodajství a upozorňoval na nedostatečné příležitosti pro romskou menšinu, aby se hájila po prvotních útocích v Novém Boru a Rumburku. Ze stanovisek (pro)romských sdružení je znát emotivní snaha bránit romské etnikum před paušálním hodnocením, které provádějí politici, média a většinoví občané. Na druhou stranu vychází najevo i pochopení pro chování majority, například slovy Františka Kostlána: „*Třaskavá situace pokračuje, protože s místními lidmi, kteří demonstrují proti Romům či stojí na straně těchto demonstrantů, nikdo nehovoří, nikdo jejich problémům nenaslouchá. Z místních komunálních politiků málokdo, z vysoce postavených nikdo. A když už se k dění na severu Čech vyslovují, navrhuji jako všelék pouze represivní opatření. Protiromsky naladění místní lidé z majoritní části společnosti jsou tak ponecháni napospas svým frustracím a rostoucí naštvanosti, jsou ponecháni napospas*

neonacistické lůze, která je hecuje nejen k ještě větší nenávisti, ale rovnou cestou je vede k násilnému ‚způsobu řešení‘ jejich problémů“ (Romea₁).

Mezi *vyzývatele* režimu patří také média, která o situaci podávala informace a tím ji dále rozvíjela. Jejich význam při vzniku a průběhu nepokojů bude zvlášť analyzován spolu s reakcemi na hraniční události. Podle Policie bylo zpravodajství spíše neobjektivní a „... *pozornost médií dopomáhala projevům občanského aktivismu, který byl dále koordinován a usměrňován v prostředí virtuálních sociálních sítí. Významnou komunikační a koordinační platformou jsou především virtuální sociální sítě typu Facebook, diskusní fóra na blozích či mediálních serverech pod články k tématu*“ (MVCR₃). Tím, že se nepokoje neomezovaly pouze na pouliční akce, ale probíhal také konflikt různých úhlů pohledu v médiích, se problém ještě zkomplikoval a umocnila se polarizace.

Členy politického režimu jsou myšleni ti, kdo měli běžný přístup k osobnostem a zdrojům ve vládě – s nějakou mírou angažovanosti na Šluknovsku byli spojeni prezident Václav Klaus, poslanci Jaroslav Foldyna a František Bublan, policejní prezident Petr Lessy a krajský policejní ředitel generál Jiří Vorálek. Za politické strany se angažoval místopředseda rumburské ČSSD Darek Šváb – strana na rozdíl od DSSS patřila v roce 2011 k parlamentním subjektům. Na regionální úrovni usilovali o politické řešení situace hejtmanka Ústeckého kraje Jana Vaňhová a samosprávné činitelé jednotlivých obcí: za Rumburk starosta Jaroslav Sykáček místopředseda Ladislav Pokorný, starosta Martin Louka za Varnsdorf a starostka Eva Džumanová za Šluknov. Starostové Rumburku a Varnsdorfu se stali během nepokojů terčem silné kritiky.

Dobovými činiteli vlády, kteří se stali objektem vznášených požadavků, byli premiér Petr Nečas, Jan Kubice a další zástupci Ministerstva vnitra a Jaroslav Drábek (ministr práce a sociálních věcí). Vzhledem k šíři a povaze problému byly dotčeny i ostatní resorty, ale v rámci občanského aktivismu nedošlo k jejich přímému oslovení. Narážíme na Tillyho tvrzení, že násilné nepokoje se vždy nějakým způsobem týkají místního i celostátního vládnutí a přerušená vyjednávání jsou mimo jiné reakcí na nedostatečnou aktivitu veřejné správy. Otázkou pro tuto práci ovšem není objektivní posouzení adekvátnosti samosprávných a vládních opatření, jako spíše ujasnění, jak byla vnímána a hodnocena.¹⁰ Lidé byli často naštvani na své místní zástupce, a

¹⁰ Pokud jde o fakta, starostové a ostatní politici ze šluknovského regionu se snažili najít řešení ještě před výbuchem nepokojů: V květnu 2011 starostové poslali dopis tehdejšímu předsedovi vlády Petru Nečasovi, aby Šluknovsko navštívil a pomohl vyřešit zhoršující se bezpečnostní situaci, na kterou již obce neměly nástroje. Nečasovy návštěvy se Šluknovsko dočkalo až o čtyři měsíce později (19. září 2011). Obce také obdržely obecné rady od ministra vnitra

zároveň spolu s nimi sdíleli ještě větší nespokojenost s neefektivností ministerstev a vlády. V těchto vztazích se ukazuje určitá dynamika mezi polarizací a zprostředkováním – lidé se pomyslně soustřeďují okolo pólu reprezentovaného vlastním domovem, blízkým světem a vyhraňují se vůči cizímu, přičemž tímto cizím mohou být střídavě různé objekty. Výpověď z pozice státních institucí, která poukazuje na nějaké regionální nedostatky, vede ke zprostředkování silnějšího pouta mezi místním běžným obyvatelstvem a místními veřejnými činiteli, přičemž smyslem tohoto spojení je bránit vlastní zájem. Stejně tak kritika nesená ze Západu vůči údajnému rasismu české společnosti vede ke zprostředkování mezi českým „Severem“ a „Prahou“ (jakožto hlavním sídlem nejvyšších státních institucí), protože se jedná o *náš* problém, do něhož nějakým způsobem vstupují *cizí*, s jiným rozuměním, které se zdá být nezasvěcené.

Důležitým příspěvkem od *činitelů* vlády byla na Šluknovsku Policie ČR a zvláštní útvary. Policisté neskrývali obavy z „... *extremistů, kteří chtějí zneužít těchto nálad a ‚vtáhnout‘ tamní obyvatelstvo jak do demonstrací, tak i do nepovolených průvodů a pochodů směřujících do vyloučených lokalit, kde by se někteří z obyvatel Šluknovského výběžku mohli zapojit do konkrétních útoků proti konkrétním Romům*“ (MVCR₃). Proto došlo k vytvoření Speciálních pořádkových jednotek (SPJ), které měly posílit ochranu bezpečnosti během bouřlivého období i po něm. Policie a SPJ byly ze své povahy specialistů na násilí aktivní ve všech velkých násilných střetech; například velitel zásahu během demonstrací okolo 10. září, náměstek ředitele pro službu kriminální policie a vyšetřování Ústeckého kraje Bohumil Kotas, se s účastníky rozhodl „netahat“ (iDNES₄). Policisté využívali řadu donucovacích prostředků s prvky násilí, ale na druhé straně měli pro demonstrace vyčleněny speciální antikonfliktní týmy, vyjednávající příměří s místním obyvatelstvem před demonstracemi i v jejich průběhu, především v rizikových lokalitách „romských“ ubytoven. Tam se také snažili odvrátit Romy od odvety (selektivní msty).

Jana Kubiceho a ministra práce a sociálních věcí Jaroslava Drábka. Začátkem srpna vzniká materiál *Desatero Šluknovského výběžku*, vytvořený na schůzce starostů se zástupci MV ČR Martinem Linhartem a Jitkou Gjuríčovou (tamtéž: 17–18). Za Rumburk byl přítomen Jaroslav Sykáček, za Varnsdorf Martin Louka a Eva Džumanová za Šluknov. Účastníci se shodli na deseti bodech jakožto základu efektivních změn v oblasti (Desatero). Posledním starostou byl Josef Zoser z Jiřetína pod Jedlovou (Doušová, 2013: 108), což je obec mimo zkoumaný vzorek. Pochodům DSSS zase předcházela koordinační schůzka zástupců policejního prezidia, Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu a krajského ředitelství PČR (tamtéž: 19).

5. HRANIČNÍ UDÁLOSTI

Zdroje se shodují v tom, že po dlouhodobém nárůstu sociálního napětí na Šluknovsku se spouštěčem závažných nepokojů stal tzv. mačetový útok, který se odehrál 7. srpna 2011 v Novém Boru. Skupina pěti romských mužů napadla tři jiné muže v herně Pivní pomoc. Údajně se jednalo o intenzivní nečekaný útok, zaviněný předchozí neshodou mezi obsluhou a dvěma z těchto budoucích útočníků. Jeden z hostů se zastal servírky, na kterou se slétla smršť nadávek, a jednomu z útočníků dal ránu pěstí. Ti se poté, co byli vykázáni, vrátili s posilou (Deník₁). Informace ohledně míry ozbrojení a závažnosti důsledků útoku se v médiích lišily – deník iDNES.cz informoval ještě téhož dne o útoku, při němž *jeden z mužů zaútočil s mačetou na obsluhu* (iDNES₅). Jinde stojí, že to byla „... skupina asi sedmi mužů ozbrojená mačetami a bílými obuškami“ (Deník₁). Údajně osazenstvu nadávali do „*bílých hlav*“ (Týden₁). Nakonec byli tři odsouzeni za pokus o vraždu, dva za těžké ublížení na zdraví – „*[d]o baru vběhli ozbrojení sečnými zbraněmi, obuškami a holemi, okamžitě začali brutálně a zákeřně útočit na lidi v baru, útoky směřovaly často na hlavu a životně důležité orgány,*“ zaznělo v usnesení Nejvyššího soudu (Deník₂). Ke konci roku 2011 server Romea.cz zprostředkoval informace z policejního vyšetřování, jež údajně odhalily již předem existující vztahy mezi útočníky a napadenými z mačetového útoku – mělo se jednat o gangy dealerů drog, kteří se provokovali již nějakou dobu před incidentem (Romea₂).

Ať už postupně vyšly najevo jakékoli informace, útok od počátku vyvolal v Novém Boru zvýšené obavy o bezpečnost ve městě a také posílil protiromské nálady. Walach uvádí, že násilí se obvykle omezuje na rychle zapomenuté či usmířené „*hospodské rvačky*“, což je dáno tím, že „... *se v lokalitě všichni znají, že jsou zapleteni do sociálních sítí, jež nepřátelství regulují*“ (2013d: 161). Také dle výpovědi jednoho příslušníka majority rvačka většího množství mužů včetně občasných rasistických nadávek prý není nic zvláštního, ale spouštěčem nepokojů bylo to, že v této situaci šlo o život (Vondráček, 2011). Se zvyšující se závažností incidentů se zesiluje protireakce na ně.

Vzato chronologicky, něco přes týden poté se již začal aktivizovat nejen Nový Bor, ale i Varnsdorf a lidé se shromažďovali na protest proti srpnovému napadení. Zůstaneme-li ale u hraničních případů, podobný osud jako Nový Bor potkal 21. srpna také Rumburk, kde došlo ke rvačce mezi zhruba dvacetičlennou skupinou Romů a šesti lidmi z majority. Romové opět představovali agresory – méně početná parta před nimi v průběhu hádky ustoupila z ulice do

domu, i přesto však došlo k napadení a opět vážnému zranění jednoho z příslušníků majority (iDNES₆).

Diskusní příspěvky pod zpravodajstvím vynášejí na světlo palčivá témata. Způsoby vyjádření jsou různé:¹¹ jakési racionální, byť rozhořčené návrhy na to, jak situaci zlepšit (či jak potvrdit identitu nepřítele): „*Proč se nemůže vést statistika o kriminalitě Romů? Bylo by to diskriminační! V čem? (...) Jen by se ukázalo, že je to každodenní záležitostí. Zmíněný pokus o vraždu s rasovým motivem trochu vykukuje z řady páchaných trestných činů, protože to hoši zase jednou přehnali, a protože vyšel na veřejnost. Ale je to případ z mnoha... Ved'me statistiky, ať máme jasno*“ (Diskuse₁). Jinde zaznívá: „*Skupiny inteligentních lidí, kteří dokážou vytvářet hodnoty, se budou muset sdružovat a bránit proti početným skupinám těch, kteří jsou schopni jen násilím brát. Nic jiného jim nezbude, pokud ti, kteří jsou pověřeni řešením problémů, na to kašlou, starají se jen o svá koryta a skutečnost zakrývají hustým závojem eufemismů, jen aby nemuseli jednat*“ (Diskuse₂). Obecně lze říci, že diskusní přispěvatelé si stěžují na neadekvátní pojmenovávání problémů ze strany médií a veřejných institucí (např. policie, ochránců lidských práv) – vytváří se tak paradoxní situace, kdy na jednu stranu se na Romy snáší nejdrsnější kritika, co se týče kriminality a nepřizpůsobivosti, na druhou stranu má však majorita dlouhodobě pocit, že Romové požívají přehnané ochrany namísto trestu: „*... [K]dy už to ti tzv. zastánci lidských práv pochopí? A co ti napadení kluci, to nejsou lidé? Ti nemají práva? (...) Měli by soudit tento čin jako organizovaný zločin s rasovým podtextem a měly by za to padat ty nejvyšší tresty!*“ (Diskuse₃). Nejedná se samozřejmě pouze o právní, ale z velké části o sociální otázky: ustáleným trnem v oku je domněle negativní vztah Romů k práci, který je v příspěvcích vyjádřen někdy satirickou, každopádně však nenávistnou, formou – „*[p]evně věřím, že je soud pošle spravedlivě na nucené práce do konce života, celých 10 minut. Práce je pro ně ten nejhorší trest*“ (Diskuse₂); „*[n]ikdy se jim taky nechtělo pracovat, raději kradli, kradou a krást budou, ten malinký zlomek, co se adaptoval, má ve svých předcích jiné geny...*“ (Diskuse₃). Dalším tématem je nošení zbraní, jež je považováno pro tzv. slušného člověka za žádoucí, aby se mohl proti útočníkům bránit: „*Jenže ty zákony [jako v USA o zbraních – pozn. KB] by musel u nás někdo prosadit a jak je vidět, tak zástupci EU a státu jsou zatím pro velký multikultur[al]ismus, všichni jsme si přece rovni, ať slušný člověk nebo grázl*“ (Diskuse₂). Jak je vidět, předsudečné postoje vůči Romům

¹¹ U jednotlivých citátů byla upravena gramatika a mimo jiné zmírněna diakritika (např. zmnožené otazníky, vykřičníky, tečky apod.).

mohou být založené na odmítání opačných předsudků, tedy „*pozitivní diskriminace*“, kterou proti-romsky založení jedinci nepodloženě vnímají jako dominantní ve veřejném diskursu. Tato pozitivní diskriminace se v jejich očích projevuje obecně podporou multikulturního soužití a budování právního státu. „*Právo v téhle zemi je pokřivené již poměrně dlouho a zlepšení se jaksí nekoná. Výrostci, mladíci a mladice si v ČR prostě dělají, co chtějí a nikdo na ně nemá, potom ještě umaštění vykřikují v TV diskuzích, jak je jim ubližováno. Ale obávám se toho, aby lidi jednou nevzali spravedlnost do vlastních rukou, to by nebyl hezký pohled*“ (Diskuse₁: 2). Skryté nebo otevřené výzvy k akci se také pojí s výkřiky typu „*Cigáni vykopali válečné mačety. Teď anebo nikdy!*“ (Diskuse₁: 1) Spektrum ale zahrnuje i skutečně extrémní výroky: „*Vždycky je špatně, když se v revíru přemnoží černá škodná. Je na myslivcích regulovat stavy škodné*“ (Diskuse₁: 2); „*sekat ruce nebo hlavy. I vysoce postavení soudci říkali, že naše společnost po revoluci nebyla připravena na takový skok, aby se zrušil trest smrti. Tato menšina si zaslouží exemplární tresty... jinak se to tu zvrhne v pouliční boje (...)*“ (Diskuse₂).

Příspěvatelé jednotlivých diskusí samozřejmě netvořili reprezentativní vzorek pro nějaké obecné závěry, ale nebyli ani homogenní sociální vrstvou – najdeme zde vulgární anonymy, stejně jako titulované občany netající se svou identitou. Skutečnost, že se rozdílné skupiny lidí do nějaké míry shodovaly v romské otázce, poukazuje na to, že proběhl mechanismus síťové aktivace a polarizace. Informace získané z průzkumu diskusí vážících se k hraničním událostem jsou v souladu s výsledky výzkumu, který si nechalo v roce 2010 zpracovat MV ČR na téma většinových postojů ke xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům: „*Přibližně čtyři z pěti Čechů (83 %) vnímají Romy jako nepřizpůsobivou skupinu obyvatel. Z analýzy dat vyplývá, že anticikánské postoje české veřejnosti jsou především sociálně zakotvené a souvisejí s tím, že česká veřejnost si Romy spojuje s nepřizpůsobivostí, kriminalitou a zneužíváním sociálních dávek. Výzkumem bylo zjištěno, že anticikánismus nesouvisí příliš s biologickým rasismem*“ (MVCR₁). Stejně poznatky nasbírali i příslušníci policie z Územního odboru Děčín, kteří toho času vnímali jako riziková města Rumburk, Varnsdorf a Šluknov (MVCR₃).

Mačetový útok mohl být případem selektivní msty ze strany Romů, kdy aktéři pocítovali příkoří v tom, že jim bylo původně dovoleno hrát na automatech, ale na vyplacení výhry již nedošlo. Dle Walacha „*[s]píše než materiální či fyzickou újmu zde byla pomsta vyvolána symbolickým znevážením či ponížením, jež muselo být odpovídajícím způsobem odčiněno*“ (2013d: 160). Vzhledem k pozdějším závěrům z policejního vyšetřování lze polemizovat o tom,

co přesně bylo podnětem pro mstu – zda obchod s drogami, aktuální konflikt v herně nebo msta za všeobecně přednostní postavení Čechů ve společnosti. Poslední variantě odpovídá použití symbolického výrazu „bílé hlavy“. Celou situaci Romové vyostřili soupeřivým předváděním (pro vyřízení účtů si přizvali ještě posilu a zbraně), čímž pomyslně přelili nejen pohár trpělivosti většinového obyvatelstva, ale také přilili olej do ohně jejich vášnivých obav. Jestliže dle Tillyho jsou základem každé identity hranice *my versus oni* a k násilí se schyluje tehdy, kdy panuje nejistota ohledně vztahů mimo vlastní kategorii, pak můžeme v počátcích nepokojů za významného politického podnikatele označit média, která podáváním nejasných informací (demonizováním útočníků) přispívala právě k nejistotě ohledně bezpečných interetnických vztahů.

Na počátku nepokojů stojí hraniční případy, které se týkají zcela konkrétních jedinců – agresorů a napadených. Lze je zařadit pod rozptýlené útoky, které se následně přesouvají k přerušeným vyjednáváním s pomocí mechanismů *začlenění*. V obou případech pozici útočníků zastávali Romové, což vede k tomu, že ať už bylo věcnou příčinou cokoli, spor je od počátku vnímán jako kategoriální a ostatní lidé reagují utvrzováním své příslušnosti v určité kategorii, na základě vlastních zkušeností a zkušeností v jejich síti vztahů. Síťová aktivace českého etnika jakožto nejmasovější kategorie byla okamžitou výslednicí místních historických zkušeností. Tato kategorizace je nicméně zmírňována aktivacemi jiných identit založených na situaci: Zatímco základní rovinu konfliktu tvoří Češi (majorita) a Romové (minorita), další identita je spojena se vztahem k bydlišti v daném městě, což znamená konflikt starousedlíků (Čechů i Romů) s přistěhovalci (nejčastěji Romy). Třetí z řady identit nabývá podoby v protikladech *slušný versus nepřizpůsobivý*. Poslední vymezení, ačkoli je poměrně oblíbeným příběhem o konfliktu, je nejvíce problematické, protože polarity se zdaleka jasně nepřekrývají s Čechy a Romy (Walach [2013a]: 169). Jeden z obyvatelů Rumburku uvádí: „*Tady vždycky žilo hodně Romů. Například v Rumburku to bylo stabilně pět rodin, počítej tak tři čtyři sta lidí (...) Někdy s nimi byly problémy, z těch pěti vždycky tak čtyři rodiny zlobily, pátá byla dobrá. Podstatné je, že Romů tady bylo méně než teď, všichni ty rodiny znali, a proto, když se třeba někomu něco ztratilo, věděli, kdo to mohl udělat (...) Ale ti noví, ti nerespektují nic. Žádná pravidla a zákony bílých, ale ani svojí vlastní komunity. Jak se říká, jim nic není svaté. A hlavně, začalo jich být už tolik, že to starousedlíci nemohli zvládnout, a čeho je moc, toho je příliš*“ (Doušová, 2013: 64–65).

Mechanismus aktivace identity založené na situaci tedy spočíval v několika krocích: V přistěhovalecké vlně v pětiletém období před nepokoji (Doušová, 2013: 4) se šluknovský region zaplňoval nově příchozími Romy, jejichž profil je udáván tak, že „... se naučili využívat systém sociálních dávek v kombinaci s alternativními, často nezákonnými zdroji obživy ve svůj prospěch, čemuž přizpůsobili i svůj životní styl, a dalším generacím je tudíž předávána tradice ‚nepracování a nevzdělanosti‘. Některé skupiny nově příchozích obyvatel právě tuto ‚nepráci‘ vyhledávají a do regionu se stěhují účelově“ (Gabal, 2009: 41, cit. dle Doušová, 2013: 7). Další identita místních občanů se v této situaci zakládá na sociálním zařazení mezi pracující/nepracující. Tak se na stejné straně hranice octnou s majoritou i Romové, o nichž se ví, že pracují (nejčastěji starousedlíci, které lidé znají) a na druhé straně hranice dokonce bílí „výrostci, takoví feťáci“ (Walach [2013]: 169). Tato forma „otheringu“ (Kluknavská, 2013) byla na Šluknovsku výrazná: „Zatímco já obracím v ruce každou korunu a nakupuju to nejlevnější, oni si kupují uheráky, čabajky, dražší jídlo než já... pracující. A to všechno mají ze sociálních dávek, z mých daní, na které jsem celou dobu makal. A to tě naštve. Ta nespravedlnost a to, že každý, kdo v tomhle státě pracuje, dodržuje zákony a chová se slušně, je před těmito lidmi za totálního blbce“ (Doušová, 2013: 65). Etnické rozlišení je však obecně pozorováno častěji (Walach [2013]: 168).

Pausační odsouzení všech Romů lze vysvětlit tak, že hraniční útoky se staly pro majoritu jakýmsi symbolem romské nemorálnosti a tudíž důvodem ke strachu. Uzavřenost převážně romských komunit napomáhá ztotožnění jednotlivců s tímto životním stylem a samozřejmě vede k tomu, že i těm, kteří přes stejnou etnicitu jdou jinou cestou, je ze strany většinového okolí stejná identita přisuzována. Aktivace identity tedy vycházela především z proměny žitého prostředí způsobené přistěhovalectvím, přičemž tím, že se množiny nepřizpůsobivých nápadně překrývaly s romskými obyvateli, někteří Češi upřednostnili etnickou identitu oproti například identitě profesní, která by je mohla zaškatulkovat do stejné kategorie i s Romy.

Aktivace hranic se pojila s agresivními náladami. Výše uvedené diskusní příspěvky jsou vlastně malými příběhy, které tito lidé sdíleli o hranicích mezi jejich a romským způsobem života. Tendence k násilné protireakci na hraniční události navazovala na přes-hraniční nejistotu – vezmeme-li uvedenou žádost o statistiky, argument je dán asi takto: Nejsou dostatečné informace o tom, co Romové dělají (zvláště v odvětví kriminality), takže ohrožení může přijít kdykoli a odkudkoli. Pokud jsou ovšem lidé ohroženi a zároveň nemají k dispozici důvěryhodné

politiky, úředníky a specialisty na násilí, mají ve svých očích právo proti tomu zakročit sami – za účinný prostředek je pak považováno násilí vedoucí k odplatě, ublížení. Nejistota plyne mimo jiné z neschopnosti státu prosadit „dosud platná omezení pro obě strany“ (Tilly, 2006: 83), ať už jde o přístup mladistvých Romů k alkoholu, drogám, hracím automatům nebo zbraním. Aktivizace občanů měla co do činění s požadavkem rovnoprávnosti, ale i požadavky programovými (vyšší tresty či nošení zbraní českými občany), neboť převládal pocit, že Romové mají příliš prostoru pro své kriminální výpady.

Požadavek rovnoprávnosti ve formě prezentace hodnotnosti, soudržnosti, početnosti a angažovanosti neboli HSPA vlastní skupiny (Tilly, 2006: 194) zajistil lidem do začátku potvrzení od místní samosprávy, aby mohli protestovat proti stávající situaci. Vlivem kategoriální redefinice sporu se začal aktivizovat nejen Nový Bor, ale i okolí: Mačetový útok nebyl vnímán jako konflikt mezi místními jednotlivci, ale jako spor zahrnující širší kategorie buďto etnické nebo kulturní – což má vysvětlení i v tom, že celá šluknovská oblast se potýkala s podobnými problémy, jako se toho času objevily v Novém Boru.

6. PROTESTNÍ UDÁLOSTI

15. SRPNA – PROTESTNÍ SETKÁNÍ PROTI MAČETOVÉMU ÚTOKU

Krátká, patnáctiminutová akce byla svolána přes sociální síť Facebook obyvateli Nového Boru, pořadatelem bylo konkrétně několik blízkých osob napadených mužů. Na Náměstí Míru je přišlo podpořit asi 1000 lidí s tím, že se nejednalo jen o místní obyvatele. Také lidé z okolních měst a obcí cítili potřebu vyjádřit nespokojenost nad dlouhodobou situací v severočeské oblasti. „*Mnozíci se potyčky a omezování osobní svobody vyústilo v brutální napadení nevinných lidí, i proto jsme se tu sešli, abychom vyjádřili soucit s oběťmi tohoto krutého útoku. Už tomu násilí zamezme,*“ prohlásila jedna z organizátorek (Nov₁). Odmítnutí násilí zaznělo také v dalším projevu: „*Přišli jsme sem všichni proto, abychom vyjádřili svůj postoj. A tímto postojem je rovnost mezi lidmi, spravedlnost a nenásilí*“ (Video₁). Účastníci měli s sebou transparenty s nápisy „*Nesouhlasíme s jakýmkoliv násilím*“ anebo „*Ve svém městě se chceme cítit bezpečně*“ (tamtéž). Nakonec všichni pěti minutami ticha vyjádřili soucit zraněným.

Na rozdíl od bojovných virtuálních příspěvků do diskusí pod zprávami o mačetovém útoku se tato reakce nesla v nenásilném a věcném duchu. Organizátoři to přičítají nepřítomnosti extremistů, kterým údajně účast na setkání přímo zakázali (tamtéž). Potenciálnímu konfliktu se

snažil zabránit i šéf Česko-Romského občanského sdružení Štefan Gorol, když doporučil členům romské komunity, aby se akce neúčastnili (Nov₁). Na místě se nicméně objevil zástupce serveru Romea.cz Drahomír Radek Horváth, který naopak sdělil politování nad tím, že se Romové ke kauze nevyjádřili právě při této příležitosti (iDNES₇). Pokud by se Horváth ujal role politického podnikatele a apeloval silněji, možná by se mu podařilo vyjednat jiné hranice ve vztazích mezi většinou a Romy – mechanismus prostředí (politická příležitost ve formě pietní protestní akce) skýtal možnost pro Romy, kteří nepodporovali mačetový útok, aby se – pokud by k tomu dostali prostor – začlenili na stejnou stranu hranice: mezi ty, co jsou vnímáni jako „slušní“, „nenásilní“. Ve skutečnosti však Romové v tento moment spor patrně nevnímali kategoriálně (v každodennosti se necítíme zodpovědní za každý čin příslušníků svého etnika).

Aktéři v rámci této občanské sebeorganizace působí jako mírumilovná jednota na jedné straně hranice. Nejsou přítomni žádní tzv. násilní aktéři (Romové, extremisté), jenom lidé, kteří jsou vystaveni nejistotě, co bude s nimi a jejich blízkými. Problémem jsou nejisté vztahy vně hranic, které zahrnují „omezování osobní svobody“ a „brutální napadení nevinných“, k vypuknutí nějakých střetů ovšem chybí podnět. Z nejistoty přes hranice se rodí existenční požadavek přítomné sociální skupiny: zamezit násilí, to znamená postavit se agresorům jako skupina občanů ve „svém“ městě, která je schopná a oprávněná jednat ve svůj prospěch. Pět minut ticha symbolicky vyjádřilo, jakou závažnost organizátoři incidentu připisují.

19. SRPNA – NEFORMÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ OBČANŮ VARNSDORFU

Na tento den byl původně plánován happening Mladých sociálních demokratů pořádaný Lukášem Kohoutem, ten jej ale po dohodě s radnicí oficiálně zrušil s tím, že v blízké době bude uspořádána náhradní akce „... *ve spolupráci s radnicí a ku prospěchu klidu a pořádku ve městě*“ (Varns₁).¹² Důvodem zrušení byly informace, že na akci mají dorazit němečtí skinheadi, či slovy děčínského policejního mluvčího Vojtěcha Haňky „... [n]a akci by se mohli nabalit extremisté“ (D.deník₁).

Navzdory stornování původního plánu se 19. srpna na náměstí sešlo asi 50 účastníků (Varns₂), MV ČR uvádí dokonce počet 100–150 (MVCR₃) a požadovali především konkrétní kroky ze strany samosprávy; otázky zodpovídal starosta Martin Louka, který se shromáždění

¹² Touto akcí byla 27.8. diskuse vedení města s veřejností ve varnsdorfském kině Panorama. Podobné shromáždění svolala radnice na totéž místo ještě 17.9. a obě jednání proběhla velmi bouřlivě, protože občané dávali najevo nespokojenost se situací, kterou podle nich město neřešilo správně (Doušová: 17, 22).

přímo zúčastnil. Radnice (ve spolupráci s okolními obcemi) v té době již dlouhodobě hledala způsob, jak situaci vyřešit pomocí obecně závazné vyhlášky. Starosta se zabýval také ubytovacími řády městských ubytoven, soupisem nutných sociálních dávek či kontrolou dodržování vyhlášky o užívání veřejného prostranství. V danou chvíli však vedení města Varnsdorfu i jeho občané pocítovali, že se nemají kde domáhat pomoci – ministerstva a premiér v této době nereagovali dostatečně (Varns₂).

Přestože radnice protestní akci nepotvrdila, v tuto chvíli jsou samosprávné orgány ještě s místními občany na stejné straně hranice *my vs. oni* a mají možnost reagovat na jejich programové požadavky. Aktivista Kohout se nachází v počáteční fázi: spolupráce s radnicí. Na druhé straně hranice se v tuto chvíli nachází romské etnikum, nepřizpůsobiví, státní správa, ale i extremisté.

Co se týče radikálů a extremistů, stejně jako u protestní události 15. srpna zatím stojí jen v pozadí, o jejich potenciální participaci vznikly informace na základě monitorování, určitý význam mají také příběhy o tom, jakým způsobem extremisté dříve využívali podobných nepokojů. Když se hovoří o „nabalení“, jedná se vlastně o mechanismus zprostředkování, kdy extremisté k sobě přibližují sociální prostor běžných občanů a ten jejich (s jejich repertoárem, symbolikami, scénáři). V tomto případě se tato hrozba ještě nenaplnila.

26. SRPNA – SHROMÁŽDĚNÍ PROTI NEPŘIZPŮSOBIVÝM VE VARNSDORFU

Další plánované shromáždění Lukáše Kohouta bylo radnicí zamítnuto, protože nebylo oznámeno předem podle zákona o shromažďovacím právu. Obyvatelé byli předem upozorněni, že svolavatel nemá oprávnění k uspořádání akce, ale že se mohou za předpokladu poklidného průběhu na místě sejít (Varns₃). Tak se také stalo s tím, že účastníky bylo dle hodnocení MV ČR asi 200 lidí „z prostředí pravicového extremismu“ (MVCR₃). Podle Děčínského deníku se naopak ve většině případů jednalo o „... místní, kteří na začátku mítinku zdůrazňovali, že jim nejde o nenávisť k Romům, ale o snahu řešit kriminalitu“ (D.deník₂). Zde se opět rýsuje aktivace kulturních hranic mezi *my* (slušní občané) a *oni* (nepřizpůsobiví). Akce probíhala místy hlasitě, ale bez agrese. V jednu chvíli vchod do radnice zatarasili těžkooděnci (Týden₁). Tento mechanismus omezení měl zabránit poškození věcí a osob, kdyby dav pronikl do budovy: Účastníci prý nerespektovali rozhodnutí starosty nezúčastnit se této akce (přitom ale již předtím sezval celé město na následující den do kina Panorama). Svou nespokojenost vyjadřovali

skandováním „*starosto, vylez*“ a „*ostuda*“ (Nov₂). Omezující opatření specialistů na násilí navíc vzniklo i kvůli vypjatému momentu, když před davem promluvil předseda romského sdružení Dženo Ivan Veselý (D.deník₂). Kohout (kterého předtím zadržela policie) s Veselým se objevili na scéně shromáždění společně (Týden₁, Nov₂). Nespokojenou reakci demonstrantů na přítomnost romského aktivisty lze popsat jako další případ aktivace založené na situaci – ačkoli se lidé nesešli, aby projevovali nesympatie k romským spoluobčanům, ve chvíli, kdy se objevil jejich zástupce, v majoritní skupině vystoupila do popředí etnická identita. Gesto Kohouta je těžké rozšifrovat, protože média o jejich vztahu s Veselým nehovoří. Mohlo se jednat o skrytou snahu zprostředkovat Romům-starousedlíkům demonstrace proti Romům-přistěhovalcům tak, aby se docílilo větší polarizace mezi těmito skupinami Romů. Kohout a ti místní občané, kteří ho následovali, by tak získali určitý kredit pro potvrzení ze strany vnějších orgánů, protože jejich akce by nemohly být primárně hodnoceny jako rasistické.

Mnoho účastníků – včetně Kohouta – se poté přesunulo do Rumburku (D.deník₂), kde se téhož dne od 17 hodin konalo další shromáždění.

26. SRPNA – „PROTI KRIMINALITĚ A NÁSILÍ NA ŠLUKNOVSKU“ / MÍTINK ČSSD

Hlavní událost 26. srpna patřila Rumburku a zhruba patnácti stům demonstrantů, kteří se sešli na protest proti narůstající kriminalitě. Ačkoli svolavatelem byl Občanský odpor Rumburk v čele s Josefem Mašínem, ve skutečnosti byla tato občanská iniciativa začleněna do mítinku místní organizace ČSSD, která si zabrala náměstí již dříve. Místopředseda rumburské ČSSD Darek Šváb nabídl zástupcům Občanského odporu, aby se aktivně zapojili, protože jednak považoval jejich názory ohledně místní bezpečnosti za souhlasné s názory sociálních demokratů, jednak prosazoval, aby veřejná diskuse probíhala způsobem, kdy se naslouchá všem, „... *kterých se problém dotýká*“ (D.deník₂). Romové však opět přítomni nebyli.

Představitelé ústeckého kraje oznámili, že neočekávají násilí; policejní jednotky byly přesto vybaveny vodním dělem a důkladně hlídkovaly i na hranicích s Německem. Situace byla navíc plošně monitorována vrtulníkem. Lidé, kteří měli na náměstí například svou živnost, zatloukali výlohy a podnikali opatření na ochranu svého majetku (D.deník₂). Nabitý průběh akce a fakt, že se zúčastnilo několik desítek pravicových extremistů (MVCR₃), nakonec potvrdily přiměřenost těchto opatření, v nichž byly činné mechanismy opevňování, monitorování, ale i soupeřivého

předvádění ze strany specialistů na násilí, kteří demonstrovali svou připravenost zakročit proti nežádoucímu jednání. Výsledkem střetu demonstrantů s těžkooděnci, bylo lehké zranění jednoho z policistů a zajištění několika osob podezřelých z protiprávního jednání či trestné činnosti (MVCR₃).

„Mítink trval jen 17 minut, během kterých nejdříve zkoušeli mluvit politici pořádající ČSSD, kteří sklidili silný pískot, pak se na pódium postavil jeden z původních organizátorů, zastupující sdružení Občanský odpor. Holohlavý a svalnatý muž, vystupující jako Josef Mašín, v emotivním projevu k zaplněnému náměstí vyzýval k umravnění nepřizpůsobivých, za což sklidil značný aplaus“ (Týden₁). Jedním z vypískaných mluvčích (který se ani ke slovu nedostal) byl starosta Rumburku Jaroslav Sykáček. Později se k tomu vyjadřoval v rozhovoru: *„Bylo to velice nepříjemné, když vám dav nedovolí něco říct. Když na vás pískají a bučí, když se ty stovky lidí chovají vůči vám nepřátelsky. A také když zjistíte, že mnozí z těch, co nadávají a pískají, se ještě včera na vás tvářili kamarádsky a jako starého dobrého známého vás poplácávali po ramenou“* (Doušová, 2013: 59–60). Podle této výpovědi došlo k aktivaci hranice mezi politickou reprezentací a ostatními občany, což je případ hranice, která je přítomná vždy, avšak v případě mimořádné situace, kdy jsou na reprezentanty kladeny určité požadavky, nabývá více na významu v negativním smyslu. Zesílení hranice mezi občany a politiky je mechanismus, který přesně přibližuje běžné obyvatelstvo k radikálním subjektům (jejichž cílem je útok na systém „zdola“). Svobodná mládež na svém webu „... sklání poklonu obyvatelům severních Čech za jejich příkladnou angažovanost za bezpečnost v jejich okolí. Protože toto je cesta, ta musí přijít zdola, ne od organizací či politických stran. Obyvatelé Šluknovska jsou příkladem pro ostatní regiony. Nacionalismus, to je obrana vlastní krve, vlastní identity. Navzdory mediální smršti obrana sebe sama nikdy nemůže býti ‚extremismem‘!“ (SM₂). Tento úryvek se svými slovy o absenci extremismu podobá Mašínově deklaraci, vyvstává zde otázka reálného propojení občanské iniciativy OOR s nacionalisty nebo jinými extremistickými subjekty. Mašín za pomoci Švába provedl zajímavý manévr: Šváb se stal politickým podnikatelem, který vyjednal jednorázové spojení mezi místní ČSSD a občanskou iniciativou OOR, což se ve finále ukázalo jako velmi příznivé pro Mašína, jenž svým projevem zvýšil distanc mezi demonstranty a představiteli samosprávy. Potvrzení (záštita) od politické strany poskytla Občanskému odporu důvěryhodnost, aniž by mu odebrala body nějakou dlouhodobou koalici s politickými subjekty. Zároveň Mašín provedl zprostředkování mezi občany a pravicovými extremisty při příležitosti

jejich společného výskytu v publiku. Zatímco ze strany politiků, jmenovitě pánů Švába a Pokorného, vychází snahy o společné nenásilné řešení situace (D.deník₂), vlivem radikálních názorů Mašina a jeho podporovatelů se obyvatelé města fragmentují a vytvářejí si nové hranice mezi sebou. To se projevuje třeba neochotou spolupracovat s místní samosprávou. Tuto nejednotnost a aktivaci hranic mezi *my* (aktivní zdola) versus *oni* (ti nahoře) právě reflektuje a oslavuje Svobodná mládež.

Po Mašinově projevu byl mítink ukončen a dav údajně ještě rozpačitě čekal, co bude dál (Týden₁). Podle podrobné reportáže *Děčínského deníku* se měl odehrát tento exces: „*Na podium vtrhl občan z Varnsdorfu, a začal do mikrofonu vykřikovat, aby lidé vzali vidle, krumpáče a šli do ulic vyřešit situaci sami*“ (D.deník₂). Poté se dav vydal na popud krajně pravicového jádra (Doušová, 2013: 16) na pochod, což Deník.cz popisuje jako stav, kdy městem prošel „*rozběsněný dav*“ (Deník₃). Lidé skandovali rasistická hesla – „*Cikáni do práce*“, „*Cikáni do plynu*“ – doplněná v některých případech i hajlováním (Doušová, 2013: 17). Tyto symbolické projevy potvrzují přítomnost extremistického jádra, ale i podporu ostatních účastníků přesně ve smyslu „*čerpání z všeobecného konsenzu*“ při ponižování menšiny většinou (Tilly, 2006: 186). U jednoho domu obývaného Romy se protestující zastavili, pískali, někdo hodil do okna pantofel (Týden₁). Mezi lidmi byl vidět i jeden napadený z 21. října, což prý „... *zapůsobilo v napjaté situaci jako rozbuška*“ (Týden₁). Později se ještě asi 200 lidí odpojilo, aby vyhledalo místa, kde pobývají Romové a vyprovokovalo agresivní střet (MVCR₃, Doušová, 2013: 17). Policie musela použít donucovací prostředky proti několika jedincům a zabavila zbraně: sekeru, obušek, mačetu, baseballovou pátku, vzduchovku (MVCR₃, Doušová, 2013: 17). Byl to první případ represe od specialistů na násilí v rámci nepokojů.

Hlavní proud pochodujících se také nevyhnul incidentům – ještě než je u jednoho domu policie usměrnila, rozbili plot a hodili do okna větev a ještě se sem později vrátili, aby na dům házeli jablka (Týden₁). Všechny tyto incidenty byly patrně výsledkem příležitosti provést obecně riskantní praktiky: Početný dav schoval anonymní útočníky; pro případ potřeby měl mezi sebou oběť hraničního útoku, který dodával specifickou legitimitu selektivní mstě. Menší pocit rizika ovlivňovalo nakonec radikální jádro, které místní obyvatele vedlo, podporovalo a demonstrovalo schopnost místních lidí postavit se na odpor neuspokojivým interetnickým vztahům.

Při útocích na romská obydlí docházelo k dynamickému posunování objektu (směrem k těžkooděncům) – dle reportáže Doušové (2013: 74) se ale v začátku nedá hovořit o tom, že by

dav vnímal policisty jako *stranu těch druhých*. Svědčí o tom fungující sousedská diplomacie před domem jednoho z rumburských útočníků z incidentu 21. srpna, kde se nakonec šéfovi rumburských policistů Josefu Hýblovi podaří útoku zabránit.¹³ Možná přispělo i to, že těžkooděnci měli nad demonstranty převahu ve výstroji (ti byli jen v kraťasech), zato však trpěli žízní a vedrem, zatímco muži v davu si provokativně vylévali minerálky na hlavu (Doušová, 2013: 74). Místo střetu dochází k vyprávění příběhů: lidé si vybírají za posluchače policisty a novináře, aktivují mechanismus vedoucí k polarizaci umírněných jedinců na jejich stranu. Úspěch však není zaručen u institucí, které usilují o objektivitu: „*A policisté mlčí. Nemohou říct: ‚máte pravdu,‘ nemohou říct ‚nemáte pravdu.‘ Jejich mlčení si však lidé vykládají po svém. ‚Chráníte Cikány proti nám, místo abyste nás chránili před nimi,‘ vykřikne kdosi, a tato věta se pak nese éterem po celém Šluknovsku ještě několik týdnů*” (tamtéž). Není jisté, zda formule zazněla na místě poprvé, ale je pravda, že skutečně mezi lidmi rezonovala a tvořila základ hranice mezi běžnými občany a policisty.

2. ZÁŘÍ - „DEMONSTRACE PROTI OBČANŮM, KTEŘÍ POŠKOZUJÍ MĚSTO VARNSDORF“

Ve Varnsdorfu se konala akce pod křídly Lukáše Kohouta a Svobodné mládeže. Pojmenování (Varns₄) odkazuje tentokrát nikoli k romským občanům, ale k městské samosprávě ve Varnsdorfu (Doušová, 2013: 18 – pod čarou). Podle dvou zdrojů byl název dokonce o něco drsnější: „*Za odklizení těch, kteří Varnsdorfu škodí*“ (DěčínskoFb, 2011; Doušová, 2013: 18). Naplnil se tak rozjetý proces posunu objektu, kdy bezprostředním předmětem soupeřivé politiky na chvíli přestávají být Romové a nahrazují je komunální politici. Extremisté se do středu dění dostali díky Kohoutovu zprostředkování: Aktivista jako jeden z místních tvořil zprostředkovatele, který do jisté míry zamlžil hranice mezi místními a radikály (cizími) tím, že vykazoval kontakty na obou stranách. Vedení města se ocitlo v nemilosti, jak vzrůstala touha obyvatelstva vyřešit situaci co nejúčinněji – raději se spojí s radikály v ulicích, než aby čekali na nejisté politické změny v budoucnosti.

¹³ „*Policista mění taktiku, přechází od křiku k domluvám. Zamíří k asi padesátiletému muži a bere ho přívětivě kolem ramen: ‚Jeniku, neblbni tady a jdi domů,‘ říká mu konejšivě. ‚Pepo, já nemůžu,‘ vysvětluje skoro omluvně muž. ‚Přeci nás tady Cikáni nemůžou jen tak okrádat a mlátit. Někdo jim už konečně musí ukázat, že už si to líbit nenecháme,‘ odmlouvá, a nejbližší kolemstojící souhlasně přizvukují. ‚Já vím, Jendo, rozumím ti,‘ diplomaticky odpovídá Hýbl. ‚A proto tě prosím, zabal to tady a nech to vyřešit nás. Vy tady už nic nezmůžete. Je to jen o průšvih‘“ (Doušová, 2013: 74).*

Zúčastnilo se až 600 osob, přičemž polovina z nich následovala Kohouta na pochod městem, až se nakonec demonstranti shromáždili poblíž bývalého hotelu Sport, kde žije romská komunita (MVCR₃). Tato ubytovna se stala symbolickým cílem většiny varnsdorfských protestních událostí během podzimu 2011, proto v její blízkosti těžkooděnci vytvářeli opevnění a Romové během demonstrace zůstávali uvnitř. Lidé skandovali heslo „*Cikáni do práce*“, přičemž podle výpovědi Rady města Varnsdorfu je Romové v oknech provokovali tancem (Varns₄). K násilným incidentům nedošlo, pouze k přestupku s rasovým podtextem (MVCR₃).

Asi 10 až 15 lidí Ministerstvo vnitra identifikovalo jako příznivce pravicového extremismu s tím, že „*[t]yto osoby se často výrazně neprojevovaly, své sympatie či příslušnosti nevyjadřovaly ani oděvy, ani doplňky, lze tak předpokládat, že se mohlo jednat o monitor připravenosti policie a její reakce na pohyb či výskyt davu v rizikových lokalitách*“ (MVCR₃). Většinu aktérů představovali místní lidé. Rada města na oficiálních stránkách zveřejnila výpověď jedné ženy: „*Chceme jen, aby se o nás psalo v novinách, aby nás viděla vláda v televizi, aby pro nás už konečně něco začala dělat!*“ Rada toto komentovala tak, že „*[o]pět se obyvatelé Varnsdorfu ukázali v tom nejlepší světě*“ (Varns₄). Obyvatelka svým projevem dala najevo existenční požadavek svojí skupiny (obyvatel Varnsdorfu) – to, že jsou schopni se ve svém zájmu mobilizovat a prezentovat navenek vládě, médiím jako kategorie lidí čelící závažné situaci. Implicitně říká, že budou protestovat, dokud vnější aktéři tuto situaci za ně nevyřeší. Konkrétní programový požadavek však demonstranti nemají, což může být důvodem, proč Rada města vidí situaci jako projev požadavků svým způsobem „*separatistických*“, a proto své občany nebere ve výpovědi vážně. Dojem antisystémovosti je způsoben jak samotným námětem protestní události, tak repertoárem a zúčastněnými aktéry, mezi nimiž figuruje také Svobodná mládež.

3. ZÁŘÍ – DEMONSTRACE A POCHOD VE VARNSDORFU

Masivní protestní akce ve Varnsdorfu s tisíci až patnácti sty účastníky (MVCR₃) se odehrála v emocionálně vypjaté atmosféře. Na počátku se jednalo cca o 300 lidí, dalších minimálně 700 se jich postupně připojilo. Před ubytovnou Sport se také seskupilo asi 150 převážně Romů připravených se ubránit případnému útoku, tomu ale zabránila policejní opatření (iDNES₈). Asi 10 procent lidí patřilo ke krajní pravici (MVCR₃). Svobodná mládež a Autonomní nacionalisté jsou považováni přinejmenším za významné propagátory akce (MVCR₃), nicméně Svobodná mládež na svém webu upozornila, že s organizátory není nijak provázána (SM₂), což

Lze chápat jako součást mechanismu omezování, tedy jakési ochrany skupiny před zařazením do riskantní role provokatéra. Jiní organizátoři nejsou nikde zmiňováni a akce nebyla řádně nahlášená. Ve srovnání s předchozím dnem se zapojilo dvakrát více občanů, velikost pravicového jádra zůstala dle MV ČR stejná (10 až 15 členů a stoupenců Svobodné mládeže a Autonomních nacionalistů), ale projevovala se v davu aktivně (MVCR₃). Pravicoví extremisté byli dobře zkoordinovaní, komunikovali spolu a snažili se v různých skupinách prorazit policejní ochranu rizikových míst (tamtéž) – proti vniknutí davu k hotelu Sport policisté vytvořili kordon a zátaras z aut, což se demonstrantům podařilo na chvíli prorazit, poté došlo na obušky ze strany policie (iDNES₈). Čtyři osoby byly obviněny z útoku na úřední osobu, poškozování cizí věci (kopání do policejního auta) a trestného činu s rasovým podtextem. Donucovací prostředky způsobily lehké zranění jednomu muži, podezřelému z útoku na policistu. Opět byly zadrženy různé druhy zbraní (MVCR₃) – sekery, pálky, násady, tyče a z přestupku byl obviněn člověk manipulující na veřejnosti s plynovou pistolí (iDNES₈). Rasový podtext byl patrný opět především v heslech: umírněné „*Češi, pojd'te s námi!*“ se střídalo s provoláváním „*Cikáni do plynu!*“ a „*Bílá liga!*“. Heslem „*Policejní stát!*“ se projevila i nespokojenost s policejní kontrolou (tamtéž) a přispěl k opětovnému posunu objektu, neboť policisté jsou vnímáni jako bariéra mezi původním konfliktem Čechů a Romů (potažmo nepřizpůsobivých obyvatel ghetta). Tento posun objektu mohl být z velké části zapříčiněn politickým podnikáním pravicových extremistů, kteří se dlouhodobě netají svou kritikou systému a jeho představitelů (obzvláště represivních orgánů) a získávají na svou stranu nespokojené občany, když se vyskytne vhodný mechanismus prostředí. Specialisté na násilí v tomto případě použili více represivních opatření než u předchozích událostí, avšak předcházelo tomu navýšení agresivity ze strany účastníků, na něž reagovali. Větší vznětlivost davu mohla patrně vycházet z několika výše zmíněných faktorů: nárůst počtu účastníků, utvrzování „všeobecného“ konsenzu pomocí hesel, aktivní extremistické jádro – to vše jako *signalizační spirála* informovalo demonstranty o příležitosti k výbojům, které poprvé ve větší míře dopadly i na těžkooděnce a jejich majetek.

Autonomní nacionalisté popsali a zhodnotili událost jako případ nebyvalé spolupráce místních lidí a těch, kteří jsou obvykle označováni za „*extremisty*“: „*Navzdory všemu [mediální kampani, nepotvrzení od samosprávy – pozn. KB] se sešlo přibližně tisíc lidí, v tom necelá stovka nacionalistů. Skladba účastníků byla velmi různorodá, od rodin s dětmi přes skejťáky až po staré lidi. Ti všichni se sešli a s pokřikem ‚Češi pojd'te s námi‘ vyšli vstríc lokality, odkud pravidelně*

na svoje rejdy vyráží pachatelé loupežných přepadení a rasových útoků na bílé obyvatelstvo“ (AN₁). Také reportér z MF Dnes potvrzuje pluralitu demonstrantů: „Jsou tu extremisté, ale i místní, hodně teenagerů a také lidé, kteří se přišli ze zvědavosti podívat, co se bude dít“ (iDNES₈). Situace aktivuje silně vnímanou hranici, kde na jedné straně stojí ti, kdo se (dle svého vnímání) staví proti těm, kdo jim brání v bezpečí (Romové, policisté, vláda). „Policie, která v kritických chvílích pro místní Čechy tolik chyběla, nyní aktivně (není to poprvé a ani naposled) brání cikánské kriminálníky před rozhněvanými občany. Jenže těmto občanům došla trpělivost i s policisty, kteří jsou zde na žebříčku popularity jen o málo výše než cikáni a při druhém kontaktu vzali kordon útokem. Otcové od rodin společně s místními nacionalisty v jeden moment kordon proráží a asi padesátka lidí se přes něj dostává“ (AN₁). Tento projev násilí vůči policistům umožnila mimořádná kolektivní soudržnost, založená nikoli v nenadálém napojení na nacionalistické ideje, ale vycházející ze společného zájmu: *ted'* bojují vlastně za samotné právo na vztek, který je společný jim všem, a proto také v reportech dochází ke zdůrazňování toho, jak jsou jednotliví demonstranti stejní ve své odlišnosti – v dané situaci se identifikují jako reprezentanti jedné strany.

„Policejní posily na místě pomocí obušků uklidňují situaci. Dav se přesouvá na jiné místo, kde opět propukají potyčky s těžkooděnci. Všude kolem akce i mezi účastníky je až nechutně vysoký počet policistů v civilu a začíná zatýkání. Nejedna plivanec od matky s kočárkem skončí na tváři pohůnků současného systému. Navzdory tomuto odhodlání zásahy policie znamenají postupné vyčerpání energie davu a mobilně se přesouvající policie znamená postupné uklidňování situace. Cikánské ghetto je sice obklíčeno ze všech stran, ale díky nasazení policie nastává patová situace. Lidé se po několika hodinách rozcházejí domů. Skupinky místních mladíků hlídají v ulicích až do nočních hodin“ (AN₁). Svobodná mládež rovněž na svém webu vyjadřuje nespokojenost s všudypřítomností policistů a jejich údajným šikanováním mužů, žen i dětí. Prý byli dobře připravení dav omezit, ale „... i za těchto okolností byli obyvatelé natolik plni vzteku, že se neváhali postavit poskokům režimu“ (SM₅).

Vzhledem k nezákonnosti neohlášené akce policie zvolila taktiku rozdělení davu na menší skupiny a těm postupně domlouvala, aby se rozešli. Tato taktika vlastně měla za cíl deaktivovat dominující hranici a nastolit znovu běžný stav, kdy se u velkého množství lidí vyskytuje vícero ohraničených identit. Úspěšnost nebyla stoprocentní, v noci někdo u jedné z ubytoven rozbil kamenem okno (iDNES₉).

Nacionalisté při zhodnocení průběhu události prozradili především svůj svrchovaný cíl a zájem, kterým je boj se systémem: „*Akce sice nezapadne jako nějaké velké střetnutí se systémem, protože v posledních letech jsme zažili mnohem bouřlivější akce. Co je na této akci převratné je, že akce uvedená jako ‚extremistická‘ byla masově podpořena místními lidmi. A byli to místní lidé, kdo prorážel kordony policistů. Pro příště už tak systém musí počítat nejen s radikální mládeží, ale také s rozhněvanými lidmi, kteří tváří v tvář neschopnosti státního aparátu budou za svá práva bojovat nejen slovy, ale i činy*“ (AN₁). Opět, jak je patrné z poslední věty citátu, spolupráce místních s radikály by nebyla možná bez styčných bodů v programových požadavcích (odmítání „*neschopné*“ vlády) a požadavcích rovnoprávnosti (proti neřešené kriminalitě). Tyto styčné body fungují ke zprostředkování mezi radikály a běžnými lidmi v dané situaci, proto je hranice mezi nimi tak těžko čitelná v obdobích nepokojů.

Mechanismy této protestní události můžeme shrnout následovně: Hlavními aktéry v roli politických podnikatelů byli pravicoví extremisté, kteří občany začlenili do vlastního boje proti systému – pro běžné obyvatelstvo to byl systém, jenž nepotvrdil jejich požadavky na vyřešení vztahu s tzv. nepřizpůsobivými spoluobčany. Heslo „*Češi, pojďte s námi*“ zdůrazňuje etnickou identitu a požadavek jednoty, což vede ke kategoriální redefinici sporu neboli eskalaci založené na síti. Většina demonstrantů vstoupila do konfliktu ve jménu konkrétní skupiny na základě sdílených příběhů. Každý se mohl buď přidat k *Čechům* (a tím pádem být na stejné straně s radikály-nacionalisty) anebo se prakticky vzdát vlivu na průběh události. Ti, kdo se připojili k aktivnímu jádru, si pak svou aktivovanou identitu utvrzují tváří v tvář policejnímu kordonu: mezi Čechy a Romy (kteří jsou tentokrát připraveni se také prát) stojí specialisté na násilí coby ochránci pořádku (ve skutečnosti chápáni jako ochránci „*těch druhých*“) a stávají se bezprostředním nepřítelem davu (dochází k posunu objektu). Policie nakonec zvolila taktiku rozdělení davu, což bylo v tomto případě účinné – v menších skupinkách se v mnoha případech velké hranice *my vs. oni* zase deaktivovaly a v každém případě se znovu snížila rizika násilného jednání díky větší přehlednosti situace a sociální kontrole.

Policie den po velké demonstraci předvedla 12 lidí pro přestupky proti občanskému soužití a veřejnému pořádku nebo kvůli trestným činům. Jedna žena byla podezřelá z trestného činu popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidy kvůli tomu, že na kameru ukázala tričko s nápisem „*Oživte Hitlera*“ (iDNES₉).

8. ZÁŘÍ – ZAKÁZANÉ GRILOVÁNÍ PŘED RADNICÍ VE VARNSDORFU

V tento den ve Varnsdorfu několik lidí v čele s Kohoutem plánovalo grilování a přespání před radnicí – tento zvláštní druh protestu měl upozornit starostu Martina Louku na způsob života nepřizpůsobivých (Kohout opět provádí zdůraznění hranice *my vs. oni*). Událost měla sloužit jako další vzkaz starostovi, že od jara situaci podcenil a měl již dávno navýšit počet policistů v ulicích. Z apelu na nasazení policistů je evidentní, že důvěra v systémová řešení ve městě zůstává na běžné úrovni, jakkoli ještě před pěti dny byli příslušníci policie objektem agrese. Je to právě tím, že došlo k dočasné proměně vztahu.

Shromáždění bylo ukončeno na popud policie asi po půl hodině. Akce se účastnil mimo jiné Jan Szenteczky, v té době známý svou příslušností k mladým skinheadům, s nimiž se podílel na poškozování židovského hřbitova v Hradci Králové a rodinného domku v Kratonohách (iDNES₁₀). Přítomnost člověka svázaného se skinheady poukazuje na to, že aktivista (politický podnikatel) Kohout zprostředkovával extremistům vliv na občanské sebeorganizační aktivity v rámci šluknovských nepokojů.

9. ZÁŘÍ – „POCHOD MĚSTEM ZA NIŽŠÍ KRIMINALITU“

Shromáždění svolal bez oprávnění Lukáš Kohout, přišlo 200 až 300 občanů. Nepotvrzení od veřejných orgánů se již stává folklórem, který nikomu nevadí. Na počátku se vynořily strkanice s policisty a našťavané vykřikování odkazující na přepadení ženy z předchozího dne¹⁴ (iDNES₁₃). Byly „*[p]oužity donucovací prostředky proti cca 50 osobám*“ (MVCR₃), což byla čtvrtina až šestina všech účastníků. Když policie zadržela Kohouta, těchto 50 občanů skandovalo „*neberte nám Kohouta*“ a poškodilo policejní auto, v němž zadržený seděl. Policisté je rozehnali násilím, akce se ale obešla bez zranění (Doušová, 2013: 19).

Šluknovské nepokoje vrcholí – 10. září patří hned třem velkým demonstracím v Novém Boru, Varnsdorfu a Rumburku. Protestní události se odehrají i v menších obcích Krupka a Ohlasy. Kromě pořádající DSSS se na protestní víkend připravují i další subjekty jako občanská iniciativa Nenávist není řešení spolu se Studenty proti rasismu – plánují poklidné shromáždění, ale v případě nutnosti jsou připraveni bránit jak sebe, tak Romy před útoky extremistů. Nenásilné

¹⁴ Dne 8. 8. došlo ke dvěma incidentům: Ve šluknovské hospodě došlo ke rvačce mezi třemi Romy a barmanem (motiv nebyl jednoznačný – iDNES₁₁). Ve Varnsdorfu napadli Romové Češku poblíž ubytovny Sport, použili rasistické nadávky a okradli ji (iDNES₁₂).

subjekty se rozhodly přidat na stranu Romů, čímž se opět vyprazdňuje střed mezi stranami konfliktu (přestože na této straně polarizovaných skupin zůstávají umírnění – nejde tedy o polarizaci ve smyslu radikalizace na dvou stranách). Zároveň je toto síťování reakcí na stejný mechanismus u druhé strany – Studenti a NNR jsou typickým případem demonstrantů ve jménu práv jiné skupiny.

To, že protesty nabývají na masovosti a že se tvoří opoziční skupiny, vypovídá o tom, že vzrůstá počet lidí, kteří se cítí konfliktem přímo nebo nepřímo zasaženi – probíhá mechanismus síťové aktivace, tedy zařazení sebe sama do kategorie přesahující vlastní osobní zkušenost. Velká angažovanost DSSS přispívá k takové kategorizaci, která zdůrazňuje etnickou identitu (ačkoli ne vždy je to otevřeně řečeno), jež má poměrně jasná kritéria rozlišení *my versus oni* a vede tudíž k radikálnějšímu vnímání sporu.

10. ZÁŘÍ – SHROMÁŽDĚNÍ A POCHOD DSSS: NOVÝ BOR

V Novém Boru se vydalo na pochod městem asi 500 lidí, většinu tvořili stoupcí krajní pravice téměř ze všech krajů České republiky, z toho 80 až 100 osob bylo radikálních (MVCR₃). Je velmi pravděpodobné, že extremisté vnímali akci jako možnost hájit vlastní identitu, ukázat jiný příběh o sobě samých těm za hranicemi jejich kategorie. Úvodem pronesl projev předseda DSSS Tomáš Vandas (Doušová, 2013: 19). Následující pochod byl provázen skandováním hesel: „*Stop černému rasismu*“, „*Cikáni, do práce*“, „*Čechy Čechům*“, „*Češi, pojďte s náma*“ či „*Sociálně, radikálně, nacionálně*“ (Video₅). Většina účastníků se projevovala poklidně a pochod se obešel bez incidentů.

Varnsdorf a Rumburk, kam se akce přesunuly následně, byly chráněny celou řadou policejních opatření – i tak byl ale průběh velmi bouřlivý. Policie kontrolovala všechna auta vjíždějící do měst a zajistila různé potenciální zbraně: sekeru, kladivo, teleskopické obušky, násady od náradí, baseballové pálky, nože a elektrický paralyzér (Doušová, 2013: 19). Střety probíhaly právě ve snaze prolomit policejní omezující opatření. Dále proběhly policejní zásahy v linkovém autobuse, kde cestující z Hradce Králové vystřelil z plynové pistole na policistu a v dalším autobuse, ve kterém přijížděli na demonstraci neonacisté z Německa. Cestující se snažili utéct před policisty do lesa, zastavila je výstražná střelba. Nakonec v doprovodu policistů odjeli zpět k hranicím (Doušová, 2013: 19).

10. ZÁŘÍ – SHROMÁŽDĚNÍ A POCHOD DSSS: VARNSDORF

Ve Varnsdorfu vystoupil za pořádající DSSS opět Tomáš Vandas před asi tisícovkou účastníků. Podle MV ČR se jednalo převážně o místní obyvatele (MVCR₃); byla zde například skupinka žen s transparentem hlásajícím: „*Nechceme násilí, chceme spravedlnost a bezpečnost, slušní lidé města Varnsdorf*“ (iDNES_{rep}). Jedna obyvatelka zhodnotila Vandasův projev takto: „*Bojíme se, máme děti, rodiny. Jeho stranu nepodporuji, ale s tím, co říká, souhlasím*“ (tamtéž). Již mnohokrát opakovaný existenční požadavek a boj za práva „slušných“ obyvatel byl nyní artikulován ve spojitosti se strachem, nejistými vztahy přes hranice této kategorie. Vandasovi se tak podařilo dát do vztahu dvě sociální místa, která by k sobě jinak cestu příliš nehledala: rodinu s dětmi a politickou stranu DSSS. Mechanismus zprostředkování vedl k polarizaci – žena, která doposud nebyla podporovatelkou strany, jí vyjadřuje elementární souhlas a utvrzuje se ve své opozici vůči nepřizpůsobivosti.

Na spontánní nepovolený pochod se po Vandasově projevu vydalo něco mezi 1000 až 1500 demonstranty, přičemž asi 400 z nich bylo klasifikováno jako stoupenci krajně pravicové scény (MVCR₃). Během pochodu se odehrálo několik incidentů.

První nastal u dobře známé ubytovny Sport, ke které se dav snažil proniknout skrz policejní zátaras. Policie zasáhla. Nato se několik desítek pravicových extremistů, ale i ostatních občanů, vydalo do další sociálně vyloučené lokality, konkrétně k ubytovně T. G. Masaryka. Zde se shromáždění rozrostlo na 300 až 400 lidí, stále převládali extremisté, místní tvořili maximálně třetinu, ovšem podle policie vystupovali taktéž radikálně (tamtéž). Vnímání radikálních jedinců v okolním davu vedlo k přijetí většího rizika na osobní rovině; vlastní radikalizace je pak řečeno Tillyho terminologií polarizace. Jedinec uvažuje v termínech buď/nebo a má přirozenou tendenci k plnohodnotnému vyjádření: je možné, že čím nevyhraněnější byl jeho postoj při vstupu do protestního útvaru, tím pravděpodobněji se přiklonil k viditelné agresivitě.

Proběhly dva pokusy o průnik policejním kordonem (MVCR₃). Problém spočíval v tom, že agresivní jedinci „... *sofistikovaně využívali zhuštěné čelo davu jako lidský štít pro krytí fyzických výpadů proti policistům pořádkových jednotek, který byl prováděn za pomoci házení předmětů, ale i vystřelováním kamenů z ručních praku, házení i najíždění popelnicemi či kontejnery na tuhý komunální odpad proti policistům pořádkových jednotek, ale i fyzickým napadáním při bezprostředním kontaktu s policisty. Projevy a agresivita směřovaly k aktivnímu a cílenému*

vyvolávání fyzických střetů zejména s policisty pořádkových jednotek“ (MVCR₃). Podle Autonomních nacionalistů vycházelo vytváření kontejnerových barikád ze snahy radikálů chránit místní obyvatelstvo před policejním zatýkáním (AN₂). Manipulace s kontejnery je příkladem gesta, které kódovali odlišně jeho autoři a odlišně policisté. Zatímco první se tím bránili represivním opatřením, policisté gesto chápali jako útok, což vedlo k dalším represím. Následkem policejního zákroku skupinky lidí odešly do jiných částí města a do místních lokálů. Nicméně střet mezi demonstranty a policisty pokračoval až do noci, kdy došlo k dalším incidentům (Doušová, 2013: 20).

Dle policejního hodnocení došlo během protestní události k 32 přestupkům a třem trestným činům (podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, násilí proti úřední osobě). Zranění byli tři policisté a několik civilistů (MVCR₃). Až 20 ze zadržených osob policie znala jakožto příznivce extrémně pravicové scény anebo jako pachatele výtržnictví a diváckého násilí. Dle Tillyho bychom tyto opakované aktéry násilných incidentů neměli chápat jako primárně hnané touhou po poškozování (například vlivem destruktivní ideologie či příslušností ke „kategorii náchylné k násilí“ – Tilly, 2006: 221). Příčinou jsou proměny v sociálních vztazích vlivem aktivace hranic mezi útočníky a policisty. Nemůžeme asi zcela vyloučit ten behaviorální aspekt, že se někdo prokazatelně účastní kolektivních akcí, *aby se mohl poprat* – je ovšem rozumné předpokládat, že se nejedná o předurčení, ale že tato možnost je teprve uskutečněna tím, že se daný člověk octne v situaci, kdy hranice nabývá na významu. Může využít příležitosti k selektivní mstě za dříve utrpěná příkoří stran policie, aniž by se jednalo o podobnou situaci. To, že mezi zatýkanými je převaha pravicových radikálů má také co dočinění se soupeřivým předváděním, kdy dochází ke zpochybňování autority policistů a ti jsou poté nuceni jednat represivně.

Zatímco Ministerstvo vnitra vyhodnotilo chování demonstrantů jako radikální, jiný pohled nabízí rozhovor s běžným obyvatelem Varnsdorfu (iDNES₂). Pouliční nepokoje nebyly překvapením, vedení města předem varovalo od účasti na akci právě proto, aby se lidé nepřipletli do bojů policie s radikály. Muž popisuje výsledné zákroky takto: *„Vybrali jsme si u mostu místo, kde nebylo tolik lidí, pak se kolem vyrojili radikálové. (...) Začali na policisty házet odlámané kousky asfaltu z krajnice a dělbuchy. My jsme si v hloučku místních zanádaovali, že to jsou blbci... (...) Pak je rozehnali tím vodním dělem. Lidi se rozestoupili na dvě strany, většina místních šla na stranu nebo dozadu. Do středu vozovky naběhli dva radikálové a začali něco házet na policisty.*

Postupně se přidávali další. Podruhé zaúřadovalo vodní dělo a střed ulice se vyklidil. Pak si přitáhli plastovou popelnici a hodili ji, policajti se naštváli a začali to řezat. Radikálové se ‚zdejchli‘ a zůstali tam místní lidi (...) Policie házela výbušky, aby vytvořila paniku. V tom hluku nebyly slyšet jejich výzvy. Otočili jsme se k policistům zády, aby nám něco nevlítlo do oka. Když jsem udělal pár kroků, že začnu utíkat, dostihl mě policista, srazil na zem a začali mě bít do zad. Bylo to úplně nesmyslné a zbytečné, kdybych kladl odpor, tak to chápu... Radikálové mezitím zdrhli. Otočil jsem se na policajty, co blbnou, křikli na mě, ať vypadnu. Říkám - já bych vypadl, tohle nebylo potřeba. Ale neslyšel jsem tu výzvu přes rány dělbuchů předtím“ (iDNES₂). Poslední kapka byl příjezd policistů na koních, tehdy se muž a jeho přátelé vydali na útěk pryč a později jim prý došlo, že radikálové je využili jako „živý štít“. Úvaha byla založena na tom, že již předtím ve Varnsdorfu proběhly protestní akce, na jedné také vystoupil předseda DSSS – přesto nedošlo k násilí. Nyní podle toho, že se radikálové při útěku pryč místních zeptali na cestu, tento svědek událostí usoudil, že nejsou z Varnsdorfu (iDNES₂) – a nebojují za něj.

Autonomní nacionalisté opět prezentují jiné hledisko – s předchozím se shodují v kritice policejního jednání, nepovažují však sami sebe za viníky situace: „*Místní lidé rozhodně nebyli radikály tlačení a jejich oprávněný hněv se obrátil proti policistům. Ti zcela bez jakékoli úvahy použili proti davu, kde byly i ženy a děti, zásahové výbušky. Několik místních bylo po tomto zásahu zraněno a to včetně dětí! Radikální část davu se mezitím pokouší svádět s agresivními policisty boj v jedné z přilehlých ulic. Do této potyčky se aktivně zapojují místní, kteří nacionalistům pomáhají. Vodní dělo a slzný plyn znamená krátké uklidnění situace. V této ‚pauze‘ dochází k velmi ostrým slovním výpadům místních obyvatel proti policistům a novinářům“ (AN₂).*

Během této protestní události se nejprve Vandasovi pomocí projevu podařilo zprostředkovat programové požadavky DSSS účastníkům demonstrace. Poté se dav vydal k symbolickým objektům – ubytovnám, aby se pokusil zrušit jejich ochranu (symbolickou i fyzickou). Tím pádem dochází k posunu objektu, protože v tu chvíli se stávají nepřítelem číslo jedna specialisté na násilí, kteří pro účastníky stojí na druhé straně hranice. Útokem před ubytovnou Sport se spouští mechanismus omezování, čímž se však definitivně utvrdí identity na této situaci založené: jedni jsou demonstrující, ostatní jsou ti, kdo brání jejich požadavkům. Na další destinaci policisté vyvolávají nejistotu přes hranice také pomocí výbušnin. Tato represivní činnost zvyšuje radikálnost nejen extremistických subjektů; lidé se polarizují na umírněně aktivní

a na ty, kteří pozitivně odpovídají na signalizační spirály ohledně rizik a následně se pouští do otevřených střetů. Několikrát se objevuje mechanismus omezování ve formě policejních represí (dvakrát vodní dělo, slzný plyn, zatýkání a další opatření). U radikálních demonstrantů má tentýž mechanismus jinou podobu – již zmíněná taktika „*živých štítů*“, kterou podle některých zdrojů (iDNES₂, iDNES₁₄, MVCR₃) využili, byla také nebezpečnou formou opevňování, která zároveň vedla ke snižování rizik pro jejich výpady. Mechanismy omezování vzájemně vyvolávaly reakce v podobě dalšího opevňování. Policisté svými opatřeními také prováděli signalizaci schopností vlastní skupiny (připravenost na použití donucovacího prostředku vytlačování koněm). Omezováním a soupeřivým předváděním se umocnily hranice *my versus oni* na obou stranách, což může být důvodem pro dlouhé trvání násilných střetů během této akce.

Svobodná mládež ve svém reportu poukazuje na to, že reprezentanti DSSS vyjádřili obyvatelstvu podporu a představili jim návrhy řešení situace, kterých současná vláda a samospráva není schopná. Po jejich projevech se údajně vytvořil „nekontrolovatelný“ dav plný hněvu, který s „hlasitým skandováním“ vyrazil k ubytovnám. Téměř okamžitě následuje protichůdná výpověď namířená proti policii, že rozehnala pomocí obušků „poklidný dav“ a tím podnítila radikální mládež k bitvě (SM₅). Policejní represe byla nicméně vždy reakcí na útoky ze strany demonstrantů, což nezaručuje, že opatření dopadla vždy na skutečné viníky. Jak ukazuje svědectví Varnsdorfana (iDNES₂), do střetů byli zataženi i umírnění jedinci, kteří se nepolarizovali na jedné či druhé straně hranice. Policie však jejich přítomnost vnímala prostřednictvím prostého schématu *my versus oni* – toto redukování počtu hranic znamenalo zvýšený počet útoků ze strany specialistů na násilí, jelikož v danou chvíli nevyhodnocovali vícero kategorií aktérů, z nichž proti některým by násilná opatření za normálních okolností nebyla provedena. Přitom sám muž se ve své výpovědi vymezoval jak vůči radikálům (sám byl „*v hloučku místních*“ a myslel si „*to jsou blbci*“ – iDNES₂), tak vůči nepřizpůsobivosti („*kdybych kladl odpor, tak to chápu*“ – tamtéž). Jako reakce na zkušenosti tohoto typu se o dva dny později zformovala další protestní událost.

10. ZÁŘÍ – SHROMÁŽDĚNÍ DSSS: RUMBURK

Rumburk je třetím městem, kde se 10. září uskutečnila protestní událost organizovaná DSSS. Zúčastnilo se asi 300 lidí, převážně místních, protože krajně pravicoví jedinci se toho dne zdržovali hlavně ve Varnsdorfu (MVCR₃). Na rumburském shromáždění pronesl asi

dvacetiminutový projev Tomáš Vandas; podle svědectví Doušové „... *byl úderný, avšak korektní, popisuje realisticky situaci a ‚mluví lidem z duše‘, není rasistický*” (2013: 21). Nezazní ani žádné stížnosti proti Romům. Nicméně dojde k menšímu slovnímu konfliktu mezi běžnými účastníky a přítomnými antifašisty z iniciativy Nenávist není řešení (tamtéž: 21). Ti se posléze přesunují na jiné místo a po několika vystoupeních se v počtu asi padesáti příznivců vydají na neohlášený pochod městem. Vše se obejde bez incidentů (tamtéž).

12. ZÁŘÍ – „PROTI POLICEJNÍ BRUTALITĚ“

Zatímco v předchozích událostech se mechanismus posunu objektu projevoval spontánní orientací agrese na policisty v průběhu akce, v tomto případě šlo o posun programový: samotná akce byla vznášením požadavku směrem k vládě, aby se zabývala přiměřeností policejních zásahů (v této době ještě stále neproběhla osobní návštěva Šluknovska předsedou vlády, z čehož byli lidé v regionu frustrováni).

Demonstraci svolává Lukáš Kohout před Obvodní oddělení Policie ČR ve Varnsdorfu. S dalšími organizátory v tomto případě využili faktu, že není třeba radnici předem ohlašovat náboženskou sešlost a prohlásili se tudíž za věřící (iDNES₁₅). Podpořit je přišlo asi 200 lidí, kteří sdíleli pocit, že během zásahu 10. září policie šetřila problémové jedince a naopak jejich oběti (běžné občany) trestala (Doušová, 2013: 21). Ačkoli část místního obyvatelstva v dané situaci proměnila svůj vztah k radikálům (aktivovala tu identitu, která je souhlasná s radikálními názory), velká část lidí zůstala vůči nim vyhraněna. Je pravděpodobné, že o této dynamice lze hovořit dokonce na úrovni jednoho a toho samého člověka. V této dvojstrannosti po celou dobu nepokojů hrají roli politici a média: být s radikály znamená víceméně získat nálepku nenávistného rasisty; z druhé strany se ale málokdo spojení místních s radikály diví, protože podporují ventilaci nespokojenosti – místní obyvatelé od radikálů dostávají *potvrzení*, které nemají od státu a jiných autorit, jejichž podporu potřebují. Protestují však proti tomu, aby byli nespravedlivě trestáni za fyzické útoky, které radikální jádro páchá.

17. ZÁŘÍ – NÁBOŽENSKÉ SETKÁNÍ VE VARNSDORFU

Další shromáždění, vydávané za náboženské, svolala dvojice Lukáš Kohout a Lucie Zenkerová (stíhaná pro popírání genocidy). Počet účastníků se stále držel poměrně vysoko – mezi 400 až 600, přičemž stovka z nich náležela do spektra pravicově extremistické scény. Průvod

opět zamířil k ubytovně Sport a T. G. Masaryka, kam se snažil proniknout. K násilí nedošlo, policie zabavila nůž, sekyru a jiné potenciální zbraně a zadržela i některé jedince (MVCR₃). Policisté jako obvykle aktivovali omezující mechanismy, lidé před Sportem se proti tomu ostře slovně ohrazovali a na svém plánu dostat se s průvodem až k ubytovně neviděli nic závadného (Video₄). Situace byla velmi vypjatá, pouze z předchozích a budoucích událostí lze vyvodit, proč nedošlo k fyzickým střetům: O předchozím víkendu se patrně policistům demonstrací síly podařilo signalizovat, že otevřený boj je riskantní záležitostí. Vzhledem k tomu, že o víkendu následujícím (24. září) se tentokrát odehraje demonstrace za odstoupení samosprávy, je možné, že podněcovatelé v čele s Kohoutem již přestávají vnímat svou situaci jako změnitelnou, alespoň pokud jde o dosud používanou strategii pouličních střetů.

Situace přitom nepřestává být napjatá, o čemž svědčí i pokračující násilnosti v době mezi protestními událostmi.¹⁵

24. ZÁŘÍ¹⁶ – ZA Odstoupení SAMOSPRÁVY VE VARNSDORFU

Asi 250 až 300 lidí demonstrovalo ve Varnsdorfu za odstoupení místní samosprávy. Tentokrát se účastnilo nanejvýš 20 extremistů z pravicové scény, zato se sešlo zhruba 40 levicových, kteří se zdržovali v okolí romských ubytoven (MVCR₃). Místní obyvatelé nesli českou vlajku, transparenty („*Nečas na nás nemá čas*“ – Video₆), v několika případech bílá trička sdělující „*Z našich daní žijete a ještě nás bijete!!*“ (L.Deník₁). Průvodu pak dominoval transparent hlásající „*Na hradě nevědí, co se děje v podhradí*“ (L.Deník₁) – nespokojenost byla namířena kromě vedení města proti státnímu aparátu reprezentovanému Ministerstvem vnitra nebo prezidentem Václavem Klausem. Žádné veřejné instituce dle obyvatel nezvládají řešit problémy na Šluknovsku. Litoměřický deník popisuje, že rozjezd akce doprovázelo řečnění, zpěv státní hymny a nadto Nohavicovy písně „*Pane prezidente*“¹⁷, s čímž se pojilo cinkání klíčů. Vystoupil také Kohout s plány přesunout protesty do Prahy (L.Deník₁). Tato snaha souvisí

¹⁵ 18. 9. ohrožoval hosty ve Varnsdorfském baru Rom s mačetou (ČT). 23. 9. došlo ve Varnsdorfu k přeapadení ženy s příjmením Kohoutová, což vedlo útočníky k přesvědčení, že je spřízněná s Lukášem Kohoutem. Ten sám tvrdil, že útočníci byli Romové a že se jednalo o mstu za jeho aktivity, ačkoli paní s ním nemá nic společného (Nov₃).

¹⁶ Není jasné, proč videozáznam z akce nese datum 17. 9. (Video₅), základní zdroje Doušové (2013: 22) i MV ČR (MVCR₃) ale spojují událost za odstoupení samosprávy s datem 24. 9. Podrobnou reportáž k tomuto datu přináší i Litoměřický deník (L.Deník).

¹⁷ Refrén písně obsahuje slova:

„Vy to pochopíte, vy totiž všechno víte, vy se poradíte, vy to vyřešíte, vy mě zachráníte, pane prezidente, já chci jen kousek štěstí, pro co jiného jsme přeci zvonili klíčkama na náměstí.“

s mechanismem zprostředkování, jelikož přiblížení Varnsdorfu a Šluknovského výběžku k Praze by znamenalo také přiblížit se vládě. V jednu chvíli se v mikrofonu ozvala slova: „... *Cinkejte, cinkejte, ať to slyší až v Praze*“ (Video₆). Místní vyzývali k podpisu petice za odstoupení samosprávy, organizátoři „... *symbolicky přerázli motorovou pilou nohy židle*“ (L.Deník₁).

Shromáždění se rozhýbalo na pochod městem, kde se krátce věnovalo dvěma místům: Nejprve se lidé zastavili před domem místostarosty Josefa Poláčka a před připravenými policisty skandovali „*Pepo, už jsme tady!*“. Sice se poté dav vrátil na náměstí, ale tím to neskončilo; další cesta vedla (jako již několikrát) k romským ubytovnám. Ty byly taktéž pevně hlídané, a tak lidé vcelku poklidně prošli s provoláváním požadavku „*Chceme tady klid!*“. Během posledního návratu na náměstí se většina účastníků postupně odpojila (L.Deník₁).

24. ZÁŘÍ – „VYJÁDRĚNÍ OBČANŮ K AKTUÁLNÍ SITUACI NA ŠLUKNOVSKU“

Svolavatelem této události byla iniciativa Občanský odpor Rumburk, která se již dříve ukázala jako poměrně kontroverzní. Josef Mašín však den předtím akci zrušil z důvodu „specifického nátlaku na jeho osobu“ (OOR). Tento nátlak vycházel od podnikatele Mirka Bernase, jehož podniky (posilovnu, hospodu) Mašín navštěvoval (L.Deník₁). Starosta Sykáček komentoval odvolání akce pozitivně, ale zároveň se rozhodl poskytnout občanům náhradní prostor: „*Přiznávám, že mě rozhodnutí pana Mašína překvapilo, na druhou stranu však toto rozhodnutí vidíme jako důležité pro další zklidnění situace ve městě. Jsme si však vědomi toho, že rumburská veřejnost má potřebu vyjádřit se k současné situaci v Rumburku, a proto jsme se ve shodě s panem Mašínem dohodli, že při nejbližším zasedání zastupitelstva města dáme širší prostor rumburským občanům k vyjádření jejich názorů a postojů*“ (L.Deník₁). Zástupce OOR nakonec pouze distribuoval letáky zaměřené proti „místním podnikatelům“ (MVCR₃).

2. ŘÍJNA – SHROMÁŽDĚNÍ V RUMBURKU A VARNSDORFU

V Rumburku se Kohoutovi dostalo minimální pozornosti, zúčastnilo se asi 30 osob a k tomu 20 pracovníků médií (Doušová, 2013: 23).

Asi 200 lidí, tedy výrazně více oproti sousednímu městu, si přišlo poslechnout Kohouta v jeho domovském Varnsdorfu. Zde se však podle Doušové televizní štáby rozhodly odejít, což prý vedlo Kohouta ke zrušení akce i následného pochodu (Doušová, 2013: 23). Tento fakt

poukazuje na to, že pro organizátora byla velmi důležitá média, která mají ze své podstaty schopnost zprostředkovat požadavky dalším objektům. Jakmile pozornost médií poklesla, také Kohoutova motivace k organizování protestních událostí se snížila.

15. ŘÍJNA – SHROMÁŽDĚNÍ VE ŠLUKNOVĚ

Poslední zkoumaná protestní událost, svolaná Kohoutem do Šluknova, se lišila od předchozích tím, že většinu ze zhruba 300 účastníků tvořili Romové. Nejprve z pódia hrály písně a Romové tancovali. Poté se Kohout pokusil pronést projev proti nepřizpůsobivým, Romové však reagovali akčně, chtěli si to s ním rovnou vyřídit. Kohout akci okamžitě ukončil (Doušová, 2013: 23). Ačkoli je možné, že Kohout chtěl do boje s „nepřizpůsobivostí“ vtáhnout Romy samotné (ty „přizpůsobivé“), ukázala se citlivost menšiny na danou terminologii, což Walach také vyzoroval u informátorů ve své lokalitě ([2013a]: 169). K dalšímu vývoji v tomto směru nedošlo.

Nedlouho po této události, 20. října, se odehrála schůzka starostů se zástupci Policie ČR, kde byla přijata opatření pro bezpečnost a protidrogovou politiku v regionu a tímto byly nepokoje oficiálně ukončeny. Poslední protestní události se těšily velmi malé pozornosti, což neznamená, že nepokoje nadobro skončily, určitě se však situace mírně usadila vlivem dosažených cílů: Zaprvé, obyvatelstvu výběžku se demonstracemi podařilo prosadit existenční požadavek formou sdělení: *jsme tady a potřebujeme projevít svou nespokojenost*. Sice jejich snahu doprovázely pochybnosti o tom, zda někoho jejich region zajímá (Vondráček, 2011), ale do města se začali sjíždět politici, policejní posily i média. Zadruhé byl učiněn vstřícný krok i vůči programovým požadavkům: v sociální oblasti se jednalo o sto pracovních míst na veřejně prospěšné práce; v oblasti bezpečnostní radnice vydala vyhlášku o zákazu pití alkoholu na veřejnosti a jako úspěch (zejména varnsdorfskými) bylo vnímáno i dosažení sociálně-politického cíle ve formě schválení zákona o pobírání sociálních dávek (L.Deník₁).

ZÁVĚR

Tato práce je pokusem studovat problematiku výskytu násilí v rámci občanského aktivismu. Analýzou dokumentů jsem získala sumu dat o protestních událostech mezi 7. srpnem a 15. říjnem 2011, která jsem posléze kódovala deduktivním postupem s použitím předem stanoveného kategoriálního rámce. Ten vycházel z Tillyho teorie kolektivního násilí, jejímž hlavním argumentem je prvotnost malých příčin (mechanismů) v ovlivňování násilných výbojů, spíše než příčin tzv. velkých jako je chudoba či extremismus (Tilly, 2006: 29). Od počátku jsem pracovala s předpokladem, že Tillyho teorii je nezbytné spojit s širokým pojetím občanské společnosti, jež nepředpokládá stabilní dělení na „občanské“ a „neobčanské“ subjekty, ale pracuje se spektrem aktérů, jejichž identita je proměnlivá a strategie jednání se plynule přesouvají od nenásilných k násilným či naopak. Data ukazují, že někteří aktéři využívají násilný repertoár relativně častěji než jiní, řeč je především o „radikálech“ či „extremistech“. Na druhou stranu, toto zdůvodnění násilí při nepokojích směřuje ke kruhovosti, neboť za „radikála“ bývá často označen právě ten, kdo k dosažení svých cílů používá násilí.

Analyzovaná data ukazují, že místní obyvatelstvo se bránilo tomu, aby nepokoje byly posuzovány jako pouhé výstřelky extremistů a radikálů (iDNES₁; iDNES₂; Doušová, 2013; OOR₁). Takové vyobrazení určitým způsobem svádí k přehlížení oprávněných nároků místních lidí na řešení situace, protože naznačuje, že se jedná o aktivity na hranici legálnosti, vedené nepodloženou nenávisť. Byli to ovšem často radikálové, kdo palčivé problémy nějakým způsobem artikulovali, a tak se většinové obyvatelstvo zmítalo mezi snahou o distanc a více či méně otevřenou podporou těchto skupin. Najít přesnou dělicí linii mezi občany a radikály není jednoduché, proto byl již v teoretické části naznačen problém pojící se s definováním radikalismu a extremismu. Zastávání vyhraněných a netolerantních postojů ovšem není výjimkou ani u „průměrných“ jednotlivců, a to obzvláště v dobách zvýšeného napětí. Jádrem této práce bylo právě poukázat na mechanismy, které mimo jiné soustřeďovaly veřejnost kolem extrémních pólů. Radikálové nebyli výhradními vykonavateli násilí při protestních událostech, kterých se účastnili – fungovali jako jedni z politických podnikatelů, kteří podporovali proměny vztahů.

Každá násilná událost je svým způsobem jedinečná a těžko zprostředkovatelná. Za hlavní nedostatek provedeného výzkumu lze považovat časový odstup od událostí, a to jak z hlediska sběru dat, tak jejich interpretace. Přestože Tilly hledá variace změn i v podstatně vzdálenějších událostech, existuje při výkladu riziko zkreslení, zvláště když autor trvá na předpokladu

racionality násilné kolektivní akce. Tillyho racionalistická teorie má své limity, nelze s její pomocí vysvětlit fenomén násilí do úplné hloubky. Její přínos sám Tilly shrnuje jako možnost, jak vysvětlit přechody od relativně mírumilovného soužití ke kolektivnímu násilí, za jakých okolností se policisté uchylují k násilí, kdy lidé přestanou zvládat své kategoriální rozdíly a podobně (Tilly, 2006: 220). Tato práce byla pokusem

- na teoretické úrovni prozkoumat podmínky vzniku násilí v občanské společnosti;
- přinést poznatky ohledně mechanismů, jež vedou k agresivním projevům v kolektivní akci;
- v souvislosti s tím zmapovat role a vztahy zúčastněných aktérů, především specifikovat kategorie identit v rámci česko-romského konfliktu;
- zvláště zhodnotit roli radikálních/extremistických subjektů v severočeských nepokojích.

Vznik násilí uvnitř občanské společnosti je spjat s radikalizací. Bylo by však nepřesné hovořit pouze o radikálech či extremistech v úzkém slova smyslu, tedy takových aktérech, kteří dlouhodobě přijímají a prosazují nějakou radikální, extrémní doktrínu. Radikalizace je *procesem* získávání méně kompromisního vztahu k situaci, což je ze své podstaty mnohem více doménou umírněné populace než radikálů, kteří jsou ve svých názorech již více či méně utvrzeni a zakotveni. Ať bylo radikální jádro během nepokojů sebemenší, schopnost vyjednávání byla vždy narušena, protože lidé v kolektivní akci s nimi sdíleli minimálně tři motivace k odporu, jež Tilly s obecnou platností vymezuje jako příčiny přerušovaných vyjednávání (2006: 194): represivní konání specialistů na násilí (policistů), nespokojenost s vládnoucími skupinami a nároky spojené s identitou.

Nutno říci, že pokud mluvíme o vlivu radikálů, jedná se o pravicovou scénu, oproti níž se levice nezmobilizovala zdaleka tak účinně. Antifašisté a nenásilné iniciativy se více zapojili až při vrcholné eskalaci nepokojů kolem 10. září. Vzhledem k absenci fyzických střetů nemůžeme hovořit o nějakých bitvách mezi extremisty – antifašisté v této kauze nepoužívali fyzické násilí, ani neprojevovali extremistické myšlenky (prosazovali naopak ukončení násilí). Jejich zapojení mělo za cíl ukázat jiný pohled na věc a prolomit „zeď“ mezi většinou a menšinou. Levicoví aktivisté by museli přijít s velmi ultimátním argumentem, aby svým zásahem aktivovali hranice mezi místním obyvatelstvem a radikály a naopak učinili zprostředkování mezi majoritou a sociálně vyloučenými lokalitami (jinými slovy zvrátili mechanismus polarizace stran). To se

nestalo – hlavní aktivitou levice byla vlastně příprava na eventuální mechanismus omezení, což vedlo k tomu, že sami sebe dočasně posunuli do role objektu agrese.

Agresivní průběh nepokojů provázely následující mechanismy:

Aktivace hranic: Když političtí podnikatelé (aktivisté jako Lukáš Kohout, Josef Mašín, radikálové) řídí interakce v dané populaci, nejčastěji vyjednávají (staro)nové hranice. Protiklad *my versus oni* pak tvoří základ každé identity, ustálené nebo aktivované na základě sociální situace, jakou byly například policejní represe během demonstrací. U mechanismu aktivace hranic byla kromě radikálů vlivná média, a to jak zvoleným stylem sdělení, tak terminologií (Kluknavská, 2013): Vzhledem k tomu, že ve zpravodajství o hraničních útocích figurovaly informace o romském etniku, aktivovala se takřka okamžitě etnická identita jako dominantní. Paralelně se jednalo o kategorizaci kulturně morální (*slušní vs. nepřizpůsobiví*). Spouštěčem kolektivní mobilizace bylo to, že lidé z majority se od konfliktů necítili distancovaní, přestože s nikým z napadených nemuseli být spjati. Právě proto hovoříme o kategoriální redefinici sporu. Zkoumáme-li počáteční reakce na hraniční události, nelze hovořit o tom, že by agresivní (odvetné) nálady vzbuzoval někdo jiný než místní občané sami. Fakt, že se později dokonce zapojili do násilných střetů, svědčí o aktivaci založené na situaci. *Eskalace založená na síti:* Extremistické skupiny uchopily nepokoje kategoriálně jako boj systému a jeho vyzyvatelů, jak vyplývá hlavně z reportů Svobodné mládeže (SM₂, SM₄) a Autonomních nacionalistů (AN₁). Síťová aktivace je v různých vrstvách přítomná všem kolektivním útokům a zakládá se na různých položených konfliktních identitách: Češi versus Romové, bílí a černí, slušní a nepřizpůsobiví (nebezpeční), pracující a nepracující/závislí na sociálních dávkách, starousedlíci a přistěhovalci.

Polarizace: Radikálové přetáhli umírněné jedince na jednu stranu aktivovaných hranic pomocí zprostředkování. Příkladem je žena od rodiny, která o sobě během demonstrace zjišťuje, že souhlasí s názory Vandasovy DSSS, ačkoli do té doby ji nepodporovala. V danou chvíli se před ní ovšem předestírá alternativa akčních (byť radikálních) řešení oproti neefektivní umírněnosti středoproudých politik. Již tato elementární kritika systému vede k *mechanismu omezování* bezprostředně při událostech a *nepotvrzení legitimacy* ze strany státu a samospráv na vyšší úrovni.

Soupeřivé předvádění: Radikálové i policisté ukazují při protestních událostech svou schopnost a odhodlanost k násilnému řešení situace. Právě tato demonstrace síly vyvolává obzvláště v případě radikálů dojem, že jsou jednoznačnými viníky násilných střetů, ovšem

soupeřivé předvádění spouští *signalizační spirály* pro běžné obyvatelstvo, kdy jim násilné praktiky připadají více efektivní a připojují se k nim.

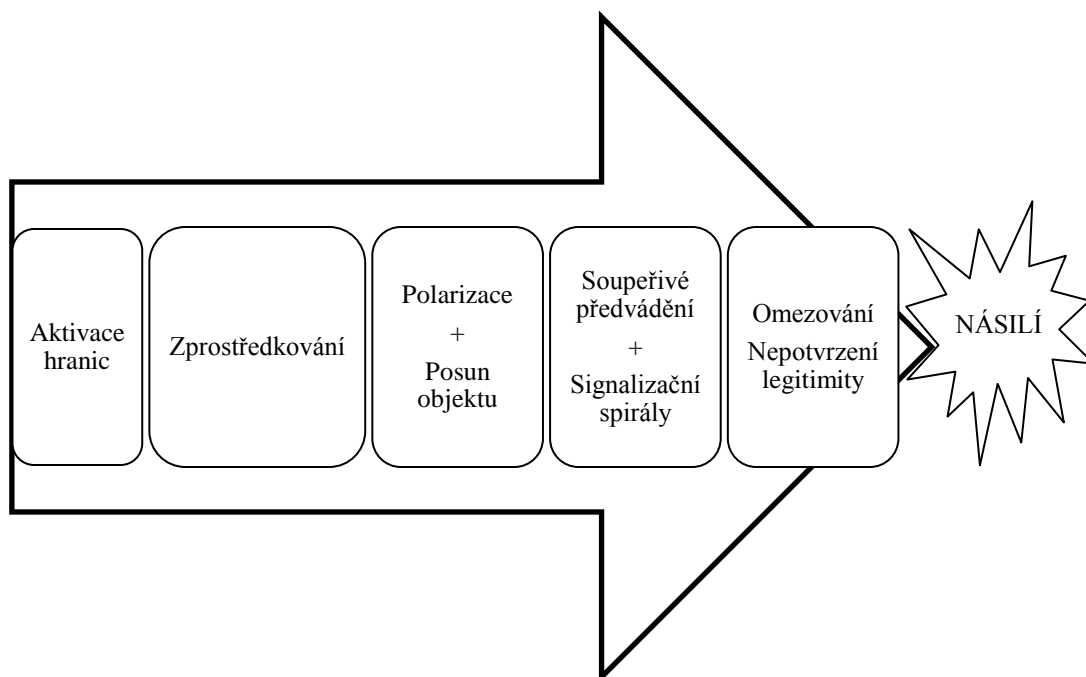
Selektivní msta: Útoky radikálů na policisty jsou často vedené dlouhodobým nepřátelstvím mezi oběma skupinami, čímž je podněcován mechanismus *posunu objektu*. Ve většině případů k němu došlo spontánně i ze strany příslušníků majority, neboť policejní jednotky symbolicky a fyzicky stály mezi nimi a původním objektem agrese – nejčastěji Romy, potažmo obyvateli ubytoven.

Širší generalizace těchto pozorování přináší poznatky o řetězení mechanismů, jež typicky vede k násilí při protestních událostech neboli k přerušeným vyjednáváním. V samém počátku mohou často stát rozptýlené útoky motivované selektivní mstou. K přerušovaným vyjednáváním se přesouvají se zdůrazněním hranic definovaných vnímáním rozdílu *my versus oni*, sdílenými příběhy na obou stranách a sociálními vztahy přes hranici. Data potvrzují existenci několika rizik souvisejících s mechanismem aktivace: Zaprvé, čím méně hranic, tím větší poškození; počet hranic přitom klesá s polarizací neboli přitahováním umírněných jedinců na jednu či druhou stranu konfliktu. K polarizaci vede zprostředkování, mechanismus, který prostřednictvím vyjednávačů a vypravěčů příběhů přibližuje k sobě ne nutně propojené problémy či skupiny lidí, čímž se vytvářejí póly a stupňující se prázdno mezi nimi. U přerušených vyjednávání ve zkoumaném případě bývá polarizace spojena s posunem objektu, v tomto případě vymezením se vůči politickým představitelům a policistům, jejichž kroky jsou vnímány jako neprospěšné pro většinové obyvatelstvo. S tím souvisí i druhé riziko aktivace hranic, a to vznášení „separatistických požadavků“ (řečeno Tillyho terminologií) – ač demokracie poskytuje více prostoru pro formování identit než autoritářské režimy, požadavky extremistů, které se staví proti tomuto systému, vedou k mechanismu omezování ze strany policistů, kteří se jím snaží ochránit stávající (nebo lepší) pořádek. Vznášení požadavků (obzvláště u radikálů) probíhá v modu soupeřivého předvádění – demonstrace připravenosti k použití násilí formou symbolů, pokřiků, zbraní. To má v kombinaci s pocíťovanou nejistotou či příkořím vliv na chování ostatních účastníků a signalizuje oprávněnost přijetí riskantnějších praktik – právě nejistota ve vztazích přes hranice je třetím rizikovým faktorem pro vznik násilného střetu v souvislosti s aktivací hranic. Nejistota se může týkat důsledků některých politických opatření („*chráníte Cikány proti nám*“). Typickým projevem aktivace hranic je eskalace založená na síti (třeba starousedlické) či aktivace identity založená na situaci (nacionalistický moment, když radikálové ztotožňují slušné

občany s Čechy – „slušný“ občan tedy jde vedle radikálů a ztotožňuje se se svým češtvím více, než je tomu v každodennosti). Konflikt s reprezentanty systému vede k větší neochotě vlády a samosprávy udělovat legitimitu kolektivním akcím (mechanismus potvrzení/nepotvrzení), což krátkodobě vede ke zvýšené mobilizaci a eventuálně násilí, ale dlouhodobě k poklesu motivace k akci. Signalizační spirála je jednoduchý, ale vysoce škodlivý mechanismus: Za předpokladu, že přijetí rizika je pro každého potencionálního vykonavatele násilí problematickým krokem, výkon násilí znamená překročení myšlenky na vlastní bezpečí ve jménu (třeba neuvědomované) neosobní kategorie, jejíž síle aktuálně věří. Jistě nelze popisovat dav jako nějaký homogenní pohyb, spíše jako šikmou plochu, kde se účastníci přelévají z jedné strany na druhou – a pak mechanismus signalizační spirály představuje rovnou sráz, který může rychle skutálet protestní dění do jednoho bojiště.

Co se týče implikací pro praxi v občanské společnosti a praxi politickou, Tillyho teorii lze chápat jako podnět pro takovou cestu, která podporuje pluralismus, zapojení různorodých aktérů v politickém režimu tak, aby v případě, že dojde ke střetu soupeřících požadavků, bylo k dispozici co největší množství hranic. Velké nebezpečí naopak představuje polarizace dvou skupin, obzvláště v kombinaci s nejistými vztahy přes hranici a hluboce zakořeněnými sdílenými příběhy o rozdílech mezi stranami. Přítomnost mechanismu posunu objektu dále nasvědčuje tomu, že násilí, ač může být součástí racionálně koordinované akce, neřeší relevantní problém, ale pouze bourá bezprostřední překážky. Problém násilí v demokratické občanské společnosti je mimo jiné upozorněním, že musíme pracovat s hranicemi. Každý nový *příběh* o hranicích mezi *námi* a *těmi ostatními* může přispět k proměnám vztahů nejprve na elementární úrovni, později třeba v celospolečenském měřítku.

SCHÉMA 1 – ŠLUKNOV 2011. MODEL MECHANISMŮ PŘERUŠENÉHO VYJEDNÁVÁNÍ

LITERATURA

- BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. 2004. *Levice v postrevoluční době: Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: CDK. ISBN 80-7325-033-0.
- BASTL, Martin. 2001. *Radikální levice v České republice*. Brno: MU v Brně.
- CÍSAŘ, Ondřej. 2004. *Transnacionální politické sítě*. Brno: MU v Brně. Kap. 3. Teorie sociálních hnutí a transnacionální protest. ISBN 80-210-3591-9.
- CÍSAŘ, Ondřej. 2008. *Politický aktivismus v České republice*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-168-0.
- CÍSAŘ, Ondřej a NAVRÁTIL, Jiří. 2012. „Analýza vývoje mobilizace krajní pravice v ČR v letech 1989 – 2010“. In Charvát, J. a P. Bláha (eds). *Ideologie krajní pravice a její odraz v současných subkulturách*. Ústí nad Labem: AUP, FP – SP.
- DAHRENDORF, Ralf. 2008. *Od pádu zdi k válce v Iráku. Nový začátek dějin*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-842-6.
- DOUŠOVÁ, Gabriela. 2013. *Sociální nepokoje ve Šluknovském výběžku v roce 2011*. Nепublikovaná bakalářská práce. Brno: FSS MU. Dostupné z [www: <https://is.muni.cz/th/365772/fss_b/>](https://is.muni.cz/th/365772/fss_b/).
- DURKHEIM, Émile. 1897. *Le Suicide: Étude de Sociologie*. Paris: Alcan.
- FOUCAULT, Michel. 2005. *Je třeba bránit společnost: Kurs na Collège de France 1975-1976*. Praha: Filosofia. ISBN 80-7007-221-0.
- FREUD, Sigmund. 1945. *Group Psychology and Analysis of the Ego*. Mundus Publishing.
- FRIŠTENSKÁ, Hana. „Romové a státní politika“. In *Romové – reflexe problému: Soubor textů k romské problematice*. Praha: Sofis; Pastelka, 1997. ISBN 80-902439-0-8.
- HRUBEC, Marek a kol. 2012. *Etika sociálních konfliktů: Axel Honneth a kritická teorie uznání*. Praha: Filosofia. ISBN 978-80-7007-377-3.

CHARVÁT, Jan. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-098-6.

JENKINS, Craig J. 2001. „Social Movements: Resource Mobilization Theory“. In Smelser, Neil J. a Paul B. Baltes (eds.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, 14368-71.

KEANE, John. 2004. *Violence and Democracy*. New York: Cambridge University Press. ISBN-13 978-0-511-21080-8.

KOPECKÝ, Petr a Cass MUDDE (eds.). 2002. *Uncivil Society? Contentious Politics in Post-Communist Europe*. London and New York: Routledge.

KLUKNAVSKÁ, Alena a Lenka ZAGIBOVÁ. 2013. „Nepřispôsobiví Rómovia a slušná väčšina? Spravodajský diskurz po násilných udalostiach na severe Českej republiky 2011“. *Středoevropské politické studie* 15 (4). [online] cit. 1. 6. 2015. ISSN 1212-7817. Dostupné z: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=608>>.

LABIGNE, Anael. 2009. Examples of violence within civil society: An essay based on the recently launched CSI 2003-2006 Indicator Database. University of Heidelberg.

LE BON, Gustav. 1994. *Psychologie davu*. Praha: KRA. ISBN 80-901527-8-3.

LIST, Regina A. a Wolfgang DÖRNER. 2012. *Civil Society, Conflict and Violence*. CIVICUS Global Study of Civil Society Series. Bloomsbury Academic. ISBN 9781780930473.

LORENZ, Konrad. 1992. *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0264-0.

McADAM, Doug, TARROW, Sidney a Charles TILLY. 2001. *Dynamics of Contention*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0-511-02877-6.

O'SULLIVAN, Noël. 2002. *Fašismus*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-001-2.

RULE, James B. 1988. *Theories of Civil Violence*. London: University of California Press. ISBN 0-520-06796-7.

SKOVAJSA, Marek a kol. 2010. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál. Kap. 2. Občanská společnost a demokratický stát.

TARROW, Sidney. 1998. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. 2nd ed. Cambridge University Press.

TERNON, Yves. *Genocidy 20. století*. Praha: Themis. ISBN 80-85821-45-1.

TILLY, Charles. 2004. *Contention and Democracy in Europe, 1650–2000*. Cambridge: Cambridge University Press.

TILLY, Charles. 2006. *Politika kolektivního násilí*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-60-1.

VARGA, Roman. 2010. *Pravicový extremismus a občanská společnost*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: FHS UK.

WALACH, Václav. [2013a] „Dialektika cigánské fěrovky: Příspěvek ke kritické antropologii bezpečnosti“. *Antropowebzin* 2013 (4), 165–174. [online] cit. 23. 4. 2015. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <<http://www.antropologie.zcu.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/178/177>>.

WALACH, Václav. [2013b] *Čeští Romové, sociální vyloučení a bezpečnost: Pohled z druhé strany etnického konfliktu*. [online] cit. 23. 4. 2015. Dostupné z: <<https://muni.academia.edu/VaclavWalach>>.

WALACH, Václav a Ondřej CÍSAŘ. 2013c. „Jako ghetto – ty ublížíš mně, já ublížím tobě.“: Bezpečnost a pouliční násilí v sociálně vyloučené lokalitě. *Lidé města*. 15 (3). [online] cit. 23. 4. 2015. ISSN: 1212-8112. Dostupné z: <<http://lidemesta.cz/archiv/cisla/15,-2013,-3/>>.

WALACH, Václav. 2013d. „Hráči, podělávači, feťáci: Studie z každodennosti české pokročilé marginality“. In Lupták, L. a kol. (ed.). *Neoliberalismus a marginalita: Studie z českého reálkapitalismu*. Brno: Doplněk, 2013. ISBN 978-80-7239-314-5.

WALACH, Václav. 2014. *Where Only the 'Decent People' Live: The Gypsy 'Menace' and Forging a Neoliberal Utopia in a Czech Postsocialist City*. [online] cit. 23. 4. 2015. Dostupné z: <<https://muni.academia.edu/VaclavWalach>>.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. 2002. *World Report on Violence and Health*. Geneva: WHO. ISBN 92 4 154561 5.

CÍSAŘ, Ondřej. v tisku. Jak na výzkum v sociálních vědách? Úvod. In Beneš, V. a Drulák, P. (eds.) *Metodologie výzkumu politiky*. Praha: Slon. [online] cit. 9. 2. 2015. Dostupné z: <<https://www.academia.edu>>. Path: Search: „Císař“.

VENNESSON, Pascal. 2008. Case Studies and Process Tracing: Theories and Practices. In Della Porta, D. a Keating, M. (eds.). *Approaches and Methodologies in Social Sciences*. Cambridge University Press. 223–229.

ZDROJE DAT PRO ANALÝZU

(Adresář) Mezikulturní dialog. *Sdružení Dženo*. [online] cit. 17. 4. 2015. Dostupné z: <<http://www.mezikulturnidialog.cz/adresar.html?pageNo=4&id=342>>. Path: www.mezikulturnidialog.cz; Adresář; Dženo.

(AN₁) Revolta. *Tisíc lidí ve Varnsdorfu vyšlo do ulic navzdory zákazům a negativní mediální kampani!* [online] 5. 9. 2011, cit. 5. 3. 2015. Dostupné z: <http://revolta14.blogspot.cz/2011/09/tisic-lidi-ve-varnsdorfu-vyslo-do-ulic_05.html>.

(AN₂) Revolta. *Dva tisíce lidí pochodovalo 10. 9. 2011 Varnsdorfem - policie je brutálně rozehnala!* [online] 11. 9. 2011, cit. 5. 3. 2015. Dostupné z: <<http://revolta14.blogspot.cz/2011/09/dva-tisice-lidi-pochodovalo-1092011.html>>.

(Antifa) Antifa. *Rozděl a schvaluj*. [online] 3. 11. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.antifa.cz/content/rozdel-schvaluj>>.

(ASZ₁) TRUSINA, Tomáš. „Vyloučení musí mít kam se integrovat: Rozhovor s Martinem Šimáčkem v nezávislém evangelickém měsíčníku Protestantů. In *Agentura pro sociální začleňování* [online] © 2015, cit. 20. 2. 2015. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/vyloucenimusi-mit-kam-se-integrovat>>.

(ASZ₂) KŘÍŽKOVÁ, Martina. *Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích*

od začátku července 2011 do konce května 2012. Agentura pro sociální začlenění. Praha, 2013. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/vyzkum>>.

(BIS) BIS. *Informace BIS o vývoji na extremistické scéně ve 3. čtvrtletí roku 2011*. [online] cit. 5. 3. 2015. Dostupné z: <<http://www.bis.cz/2011-3q-zprava-extremismus.html>>.

(Blisty) Britské listy. *Nenávist není řešení: V Novém Boru a Rumburku budeme bránit chudé a uklidňovat situaci*. [online] 9. 9. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/60158.html#sthash.A4PO1d6e.dpuf>>.

(ČT) ČT24. „Muž s mačetou ohrožoval hosty varnsdorfského baru“. *ČT24* [online] 19. 9. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/136734-muz-s-macetou-ohrozoval-hosty-varnsdorfskeho-baru>>.

(Děčínsko₁, 2011) DŽUMANOVÁ, Eva. „Jak šel čas ve Šluknově i Šluknovském výběžku“. *Nasedecinsko.cz* [online] 27. 12. 2011, cit. 8. 2. 2015. Dostupné z: <<http://www.nasedecinsko.cz/decinsko-aktualne/jak-sel-cas-ve-sluknov-e-i-sluknovskem-vybezku/?aktualitaId=14376>>.

(DěčínskoFb, 2011) Rumburské noviny. „Shrnutí událostí ve Šluknovském výběžku v roce 2011“. *Děčínsko: Zpravodajství / média* [online facebooková stránka] 15. 9. 2011, cit. 19. 2. 2015. Dostupné z: <<https://www.facebook.com/notes/10150321477497472/>>. Path: Fb skupina “Děčínsko”; Timeline; 2011.

(Deník₁) ČERNÝ, Vít. „Do baru vtrhli s mačetami, masakr trval jen 3 minuty“. *Deník.cz* [online] 7. 8. 2011, cit. 9. 2. 2015. Dostupné z: <<http://www.denik.cz/regiony/do-baru-vtrhli-s-macetami-lide-se-bali-o20110807.html>>.

(Deník₂) ČERNÝ, Vít. „Mačetový útok v Novém Boru byl pokusem o vraždu, potvrdil Nejvyšší soud“. *Deník.cz* [online] 26. 1. 2015, cit. 7. 2. 2015. Dostupné z: <http://www.denik.cz/z_domova/macetovy-utok-v-novem-boru-byl-pokusem-o-vrazdu-potvrdil-nejvyssi-soud-20150126.html>.

(Deník₃) ŠAFUS, Ivo. „Na Šluknovsko se opět valí extremisté“. *Deník.cz* [online] 31. 8. 2011, cit. 20. 2. 2015. Dostupné z: <http://www.denik.cz/z_domova/na-sluknovsko-se-opet-vali-extremiste20110831.html>.

(D.deník₁) STÍNIL, Luděk. „Varnsdorf: Protest nebude, prý kvůli skinům“. *Děčínský Deník.cz* [online] 18. 8. 2011, cit. 5. 3. 2015. Dostupné z: <http://decinsky.denik.cz/zpravy_region/doplnilo-jsme-protest-nejbude-pry-kvuli-skinum-.html>.

(D.deník₂) PECH, Karel. „ON - LINE /Policie ukončila zásah/: Protesty na Šluknovsku“. *Děčínský Deník.cz* [online] 26. 8. 2011, cit. 11. 2. 2015. Dostupné z: <http://decinsky.denik.cz/zpravy_region/on---line-sledujeme-dnesni-situaci-na-sluknovsku-.html>

(Diskuse₁) Diskuse k článku „Skupina mužů napadla mačetou obsluhu herny v Novém Boru“. *iDNES.cz* [online] 2011, cit. 7. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A110807_155845_liberec-zpravy_ab>. Path: Strana 1, 2.

(Diskuse₂) Diskuse k článku „Dvacítka Romů napadla v Rumburku cestou z diskotéky šest mladíků“. *iDNES.cz* [online] 2011, cit. 7. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A110821_121626_usti-zpravy_bor>. Path: Strana. 1.

(Diskuse₃) Diskuse k článku „Hromadná rvačka v Rumburku. Měla rasový podtext?“ *Děčínský Deník.cz* [online] 2011, cit. 6. 2. 2015. Dostupné z: <<http://decinsky.denik.cz/diskuse/sledujeme-v-rumburku-se-strhla-rvacka-vice-nez-dvaceti-lidi.html>>.

(DSSS₁) Dělnická strana sociální spravedlnosti. *Kdo jsme*. [online] © DSSS 2010–2014, cit. 15. 6. 2015. Dostupné z: <<http://old.dsss.cz/kdo-jsme>>.

(DSSS₂) Dělnická strana sociální spravedlnosti. *Vandas míří na Šluknovsko: Podpořím slušné lidi proti zlovůli gaunerů*. [online] © DSSS 2010–2014, 7. 9. 2011cit. 15. 6. 2015. Dostupné z: <http://old.dsss.cz/vandas-miri-na-sluknovsko_-podporim-slusne-lidi-proti-zlovuli-gauneru>.

(iDNES₁) JIŘIČKA, Jan. *Jsmenáštvaní a nevyslyšení. Lidé z Varnsdorfu šli do ulic s radikály*. *iDNES.cz* [online] 11. 9. 2011, cit. 17. 4. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/lide-ve-varnsdorfu-jsou-nespokojeni-d7w-/domaci.aspx?c=A110911_012359_domaci_jj>.

(iDNES₂) WIRNITZER, Jan. „Radikálové zdrhli a policajti začali řezat mě, líčí Varnsdorfan“. *iDNES.cz* [online] 12. 9. 2011, cit. 24. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/radikalove-zdrhli-a-policajti-zacali-rezat-me-lici-varnsdorfan-p72-/domaci.aspx?c=A110912_160135_domaci_jw>.

(iDNES₃) KŮS, Ondřej a ČTK. „Napětí roste, na Šluknovsku se chystají dvě demonstrace“. *iDNES.cz* [online] 23. 8. 2011, cit. 17. 6. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/napeti-roste-na-sluknovsku-se-chystaji-dve-demonstrace-pi6-/krimi.aspx?c=A110823_150657_usti-zpravy_oks>.

(iDNES₄) TŘEČEK, Čeněk. „Byli jsme rozhodnutí se s nimi netahat, říká šéf zásahu ve Varnsdorfu“. *iDNES.cz* [online] 12. 9. 2011, cit. 17. 6. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-velitelem-zasahu-ve-varnsdorfu-f23-/krimi.aspx?c=A110912_173159_usti-zpravy_cen>.

(iDNES₅) BERNÝ, Aleš. „Skupina mužů napadla mačetou obsluhu herny v Novém Boru“. *iDNES.cz* [online] 7. 8. 2011, cit. 7. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/skupina-muzu-napadla-macetou-obsluhu-herny-v-novem-boru-p2t-/krimi.aspx?c=A110807_155845_liberec-zpravy_ab>.

(iDNES₆) BOŘIL, Martin, FROUZOVÁ, Kateřina a Lucie CHLEBNÁ. „Dvacítka Romů napadla v Rumburku cestou z diskotéky šest mladíků“. *iDNES.cz* [online] 21. 8. 2011, cit. 7. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/po-rvacce-v-rumburku-skoncil-jeden-clovek-v-nemocnici-p08-/krimi.aspx?c=A110821_121626_usti-zpravy_bor>.

(iDNES₇) KŮS, Ondřej a Jan ŠEBELKA. „Pět minut ticha za útok mačetou, tak protestovali lidé v Novém Boru“. *iDNES.cz* [online] 15. 8. 2011, cit. 8. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/pet-minut-ticha-za-utok-macetou-tak-protestovali-lide-v-novem-boru-10a-/domaci.aspx?c=A110815_173158_liberec-zpravy_oks>.

(iDNES₈) ZVOLÁNEK, Jan, BŘEZINOVÁ, Markéta a Ondřej ČERNÝ. „Stovky Varnsdorfánů šly s radikály proti Romům, zastavili je těžkooděnci“. *iDNES.cz* [online] 3. 9. 2011, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/stovky-varnsdorfanu-sly-s-radikaly-proti-romum-zastavili-je-tezkoodenci-1rg-/domaci.aspx?c=A110903_142740_usti-zpravy_jan>.

(iDNES₉) ZVOLÁNEK, Jan a ČTK. „Ženu podezírají ze schvalování genocidy, na triku hlásala Oživte Hitlera“. *iDNES.cz* [online] 4. 9. 2011, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/zenu-podeziraji-ze-schvalovani-genocidy-na-triku-hlasala-ozivte-hitlera-14k-/krimi.aspx?c=A110904_111122_krimi_jan>.

(iDNES₁₀) VESELÝ, Jan a Aleš HORÁČEK. „Policisté zakázali aktivistovi grilování před radnicí ve Varnsdorfu“. *iDNES.cz* [online] 8. 9. 2011, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/policiste-zakazali-aktivistovi-grilovani-pred-radnici-ve-varnsdorfu-1k1-/krimi.aspx?c=A110908_154402_usti-zpravy_alh>.

(iDNES₁₁) JANOUŠEK, Artur a Aleš HORÁČEK. „Romové chtěli výpalné ve šluknovské hospodě, rvačku ukončila policie“. *iDNES.cz* [online] 8. 9. 2011, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/romove-chteli-vypalne-ve-sluknovske-hospode-rvacku-ukoncila-policie-1jw-/krimi.aspx?c=A110908_134538_usti-zpravy_alh>.

(iDNES₁₂) JANOUŠEK, Artur a Aleš HORÁČEK. „U ubytovny ve Varnsdorfu přepadli Romové ženu. Ty bílá svině, řekli jí“. *iDNES.cz* [online] 9. 9. 2011, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/u-ubytovny-ve-varnsdorfu-prepadli-romove-zenu-ty-bila-svine-rekli-ji-1jr-/krimi.aspx?c=A110909_103920_usti-zpravy_alh>.

(iDNES₁₃) JIŘIČKA, Jan a Petr ZELENÝ. „Varnsdorfští se strkali s policií, pak se vydali k problémovým ubytovnám“. *iDNES.cz* [online] 9. 9. 2011, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/shromazdeni-ve-varnsdorfu-a-rumburku-patek-fe3-/domaci.aspx?c=A110909_141644_usti-zpravy_zep>.

(iDNES₁₄) WIRNITZER, Jan. „Taktika živých štítů mě zaskočila, říká starosta Varnsdorfu o protestu“. *iDNES.cz* [online] 11. 9. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/taktika-zivych-stitu-me-zaskocila-rika-starosta-varnsdorfu-o-protestu-139-/domaci.aspx?c=A110911_114952_domaci_jw>

(iDNES₁₅) HORÁK, Jan. „Varnsdorf zažil další protest. Tentokrát proti policejnímu zásahu“. *iDNES.cz* [online] 12. 9. 2011, cit. 2. 3. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/protest-ve-varnsdorfu-proti-policejnimu-zasahu-fum-/domaci.aspx?c=A110912_161743_usti-zpravy_alh>.

(iDNES_{rep}) iDNES.cz a ČTK. *Napjatá situace na severu Čech*. *iDNES.cz* [online] [9. 9.–10. 9. 2011], cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <<http://zpravy.idnes.cz/online.aspx?online=1004580&strana=12>>.

(INNER) Nenávist není řešení. *Tisková zpráva Občanské iniciativy „Nenávist není řešení“ ze dne 6. září 2011* [online] 6. 11. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<https://innr.wordpress.com/tiskove-zpravystanoviska>>.

(L.Deník₁) STÍNIL, Luděk. „Varnsdorf protestuje. Příští týden se místní chystají do Prahy“. *Litoměřický deník.cz* [online] 24. 9. 2011, cit. 2. 3. 2015. Dostupné z: <http://litomericky.denik.cz/zpravy_region/volno-ne-zase-se-jde-protestovat20110923-11fc.html>

(MVCR₁) MINISTERSTVO VNITRA ČR. 2012. *Zpráva o extremismu a projevech rasismu a xenofobie na území České republiky v roce 2011* [...]. Praha. Dostupné z: <www.mvcr.cz>. Path: Vyhledávání; název dokumentu.

(MVCR₂) MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Co je extremismus*. [online] Odbor bezpečnostní politiky. 25. 11. 2010, cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>>.

(MVCR₃) MINISTERSTVO VNITRA ČR. 2011. *Události ve Šluknovském výběžku*. [online] cit. 7. 9. 2014. Praha: MV ČR. Dostupné z: <www.mvcr.cz>. Path: Vyhledávání; název dokumentu.

(Nov₁) ŠVEHLA, Jaroslav. „V Novém Boru se po mačetovém útoku demonstrovalo za klid v ulicích“. *Novinky.cz* [online] 15. 8. 2011 cit. 8. 2. 2015. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/241892-v-novem-boru-se-po-macetovem-utoku-demonstrovalo-za-klid-v-ulicich.html>>.

(Nov₂) PELIKÁN, Aleš a Jaroslav ŠVEHLA. „Demonstranti pochodovali Rumburkem, ve Varnsdorfu hledali starostu“. *Novinky.cz* [online] 26. 8. 2011 cit. 20. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/242939-demonstranti-pochodovali-rumburkem-ve-varnsdorfu-hledali-starostu.html>>.

(Nov₃) PELIKÁN, Aleš a Právo. „Ve Varnsdorfu přepadli paní Kohoutovou s výkřikem: To máš za Kohouta“. *Novinky.cz* [online] 23. 9. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/krimi/245476-ve-varnsdorfu-prepadli-pani-kohoutovou-s-vykrikem-to-mas-za-kohouta.html>>.

(OOR₁) Občanský odpor Rumburk. „Jak to vidí průměrný občan?“ In *Občanský odpor* [online] 20. 9. 2011, cit. 17. 4. 2015. Dostupné z: <<https://oorbk.wordpress.com/2011/09/20/jak-to-vidi-prumerny-obcan>>.

(OOR₂) Občanský odpor Rumburk. „Oznámení o zrušení shromáždění“. In *Občanský odpor* [online] 22. 9. 2011, cit. 5. 3. 2015. Dostupné z: <<https://oorbk.wordpress.com/2011/09/22/oznameni-o-zruseni-shromazdeni>>.

(Prez, 2011) POLICEJNÍ PREZIDIUM ČR. 2011. *Trestná činnost s extremistickým podtextem za období 1. 1. – 30. 9. 2011*. [online] cit. 7. 9. 2014. Dostupné z: <www.mvcr.cz>. Path: Vyhledávání; název dokumentu.

(RomČR) ŠKAPIKOVÁ, Šárka. „Romské sdružení vidí za útokem v Novém Boru nudu a nezaměstnanost“. *Romové v České republice*. [online] 15. 8. 2011, cit. 15. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.romove.radio.cz/cz/clanek/24100>>.

(Romea₁) KOSTLÁN, František. „Komu se hodí nepokoje na severu Čech? A proč?“ In *Romea.cz*. [online] 14. 9. 2011, cit. 15. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.romea.cz/cz/zpravy/frantisek-kostlan-komu-se-hodi-nepokoje-na-severu-cech-a-proc>>.

(Romea₂) Romea a Aktuálně.cz. „Bitka, která rozpoutala nepokoje na severu, se odehrála jinak. Média informovala nepravdivě“. *Romea.cz* [online] 29. 12. 2011, cit. 15. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.romea.cz/cz/zpravy/bitka-ktera-rozpoutala-nepokoje-na-severu-se-odehrala-jinak-media-informovala-nepravdive>>.

(SM₁) Svobodná mládež. *Kdo jsme*. [online] © 2009, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<http://www.svobodnamladez.org/p/kdo-jsme.html>>.

(SM₂) Svobodná mládež. „Pozvánka na protestní pochod ve Varnsdorfu 3. září [...]“. *Svobodná mládež* [online] cit. 19. 2. 2011. Dostupné z: <<http://www.svobodnamladez.org/2011/08/pozvanka-na-protestni-pochod-ve.html>>.

(SM₃) Svobodná mládež. „1500 lidí pochodovalo Rumburkem na protest proti cikánskému násilí!“ *Svobodná mládež* [online] cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <<http://www.svobodnamladez.org/2011/08/1500-lidi-pochodovalo-rumburkem-na.html>>.

(SM₄) Svobodná mládež. „Report: Demo proti cikánskému násilí ve Varnsdorfu - 3. 9. 2011“. *Svobodná mládež* [online] cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <<http://www.svobodnamladez.org/2011/09/report-demo-proti-cikanskemu-nasili-ve.html>>.

(SM₅) Svobodná mládež. „Dav demonstrantů pochodující Varnsdorfem 10. 9. 2011 rozehán brutálním útokem ‚komandy‘ PČR“. *Svobodná mládež* [online] cit. 29. 5. 2015. Dostupné z: <<http://www.svobodnamladez.org/2011/09/dav-demonstrantu-pochodujici.html>>.

(Týden₁) ČTK. „Demonstrace na Šluknovsku: těžkooděnci, řev, ale žádné násilí“. *Týden.cz* [online] 26. 8. 2011, cit. 10. 2. 2015. Dostupné z: <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/demonstrace-na-sluknovsku-tezkoodenci-rev-ale-zadne-nasili_210535.html#.VNoiG-bF9kI>.

(Varns₁) KOHOUT, Lukáš. „Zrušení happeningu Mladých sociálních demokratů“. In *Město Varnsdorf. Oficiální web města*. [online] 18. 8. 2011, cit. 9. 2. 2015. Dostupné z: <http://varnsdorf.cz/cz/seznamy_zprav/ruzne-aktuality/zruseni-happeningu-mladych-socialnich-demokratu.html>.

(Varns₂) ŠAFUS, Ivo. „Lidé na náměstí dorazili. Radnice rozhodně kroky podniká“. In *Město Varnsdorf. Oficiální web města*. [online] 22. 8. 2011, cit. 9. 2. 2015. Dostupné z: <http://varnsdorf.cz/cz/seznamy_zprav/aktualni_informace/lide-namesti-dorazili-radnice-rozhodne-kroky-podnika.html?forum=open&type=iframe&noPaging>.

(Varns₃) Město Varnsdorf. „Vyjádření vedení města Varnsdorf k veřejnému shromáždění“. *Město Varnsdorf. Oficiální web města*. [online] 25. 8. 2011, cit. 9. 2. 2015. Dostupné z: <http://varnsdorf.cz/cz/seznamy_zprav/aktualni_informace/vyjadreni-vedeni-mesta-varnsdorf-k-verejnemu-shromazdeni.html>.

(Varns₄) Město Varnsdorf. „Demonstrací obyvatelé chtěli upozornit na problematické chování nepřizpůsobivých“. *Město Varnsdorf. Oficiální web města*. [online] 3. 9. 2011, cit. 19. 2. 2015. Dostupné z: <http://varnsdorf.cz/cz/seznamy_zprav/aktualni_informace/demonstraci-obyvatele-chteli-upozornit-problematicke-chovani-neprizpusobivych.html>.

(Video₁) iDNES.cz. „Novoborští protestovali proti násilí“. *iDNES.cz* [online video] 15. 8. 2011, cit. 8. 2. 2015. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/pet-minut-ticha-za-utok-macetou-tak-protestovali-lide-v-novem-boru-10a-/domaci.aspx?c=A110815_173158_liberec-zpravy_oks>.

(Video₂) Kanál uživatele Iniciativa VUNN. „VARNSDORF VE VARU! Dav PRORAZIL kordon policistů! Romskou ubytovnu chránili těžkooděnci! tn cz2“. *Youtube.com* [online] 4. 9. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=gbyHiF7Hhdk>> .

(Video₃) RafaVideoart. „10. 10. 2011¹⁸ Pochod DSSS Varnsdorf, Novy Bor proti romska demonstrace“. *Youtube.com* [online video] 10. 10. 2011, cit. 21. 9. 2015. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=6unIuhRWzPg>>.

(Video₄) Dreamboxlinux. „Protest Varnsdorf 17. 9. 2011 Příklad k zátarasu: Zátaras i při povoleném pochodu“. *Youtube.com* [online video] 17. 9. 2011, cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=JiYrJUcAlbU>>.

(Video₅) BÁRTA, Milan. „Nový Bor, 10. září 2011, pochod městem“. *Youtube.com* [online video] 10. 9. 2011, cit. 28. 10. 2015. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=6Sn1RIQ5TV4>>.

(Video₆) Dreamboxlinux. „Protest Varnsdorf 17. 9. 2011 Píseň pro Klause.“ *Youtube.com* [online video] cit. 21. 6. 2015. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=jMeoIlSaRlc>>.

VONDRÁČEK, David. 2011. *Na divokém severu: Šluknovsko 2011–2012* [dokumentární film]. Česká televize.

¹⁸ Chyba v datu u nadpisu i v datu zveřejnění. Dle popisu se jedná o sérii demonstrací 10. 9. 2011.

PŘÍLOHA 1: KATALOG UDÁLOSTÍ

Hraniční události

1.

Název: „**Mačetový útok**“

Čas: 7. 8.

Místo: Nový Bor

Aktéři: občané (Romové, Češi)

Počet: Romové 5-7; celkový počet účastníků neznámý

Průběh: Romové na základě konfliktu napadli Čechy s použitím sečných zbraní.

Násilí: ANO

2.

Název: **Diskotéková rvačka**

Čas: 21. 8.

Místo: Rumburk

Aktéři: občané (Romové, Češi)

Počet: Romové cca 20; Češi 6

Průběh: Romové vyprovokovali konflikt s Čechy cestou z noční zábavy.

Násilí: ANO

Protestní události

1.

Název: **Protestní setkání proti mačetovému útoku**

Čas: 15. 8.

Místo: Nový Bor

Aktéři: občané (majorita) – pořadatelé; Romea.cz (Radek Horváth)

Počet: 1000

Průběh: Blízké osoby obětí „mačetového útoku“ s podporou regionálních spoluobčanů propagují nenásilí a drží 5 minut ticha.

Násilí: ne

3.

Název: **Neformální shromáždění občanů Varnsdorfu**

Čas: 19. 8.

Místo: Varsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; občané (majorita); starosta

Počet: 50 až 150

Průběh: Starosta Martin Louka zodpovídal dotazy účastníků.

Násilí: ne

4.

Název: **Shromáždění proti nepřizpůsobivým ve Varnsdorfu**

Čas: 26. 8.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; Dženo (Ivan Veselý); PEX; Policie

Počet: 200

Průběh: Účastníci vyžadovali účast starosty, těžkooděnci jim zabránili v průniku do radnice.

Násilí: ne

5.

Název: **„Proti kriminalitě a násilí na Šluknovsku“ / Mítink ČSSD**

Čas: 26. 8.

Místo: Rumburk

Aktéři: ČSSD (Darek Šváb) – pořadatel; OOR (– spolupořadatel); starosta; PEX; občané (majorita); Policie

Počet: 1500

Průběh: K občanům se snažili promluvit představitelé politické reprezentace, což vyvolalo nevoli.

Větší úspěch měl projev Josefa Mašína. Následoval pochod městem se snahou vyprovokovat střet s Romy (házení větví, pantofle, jablek).

Násilí: ano

6.

Název: **„Demonstrace proti občanům, kteří poškozují město Varnsdorf“**, alternativně **„Za odklizení těch, kteří Varnsdorfu škodí“**

Čas: 2. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; SM – pořadatel; PEX; občané (majorita); Policie

Počet: 600

Průběh: Protestní událost namířená proti místní samosprávě. Proběhl neklidný pochod k ubytovnám.

Násilí: ne

7.

Název: **Demonstrace a pochod ve Varnsdorfu**

Čas: 3. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: AN (pořadatel/propagátor); SM (pořadatel/propagátor); PEX; občané (majorita, Romové); Policie

Počet: 1000–1500

Průběh: Účastníkům se během pochodu podařilo prorazit policejní kordón, jeden člověk byl zraněn a došlo k poškození policejního auta.

Násilí: ANO

8.

Název: **Zakázané grilování před radnicí ve Varnsdorfu**

Čas: 8. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; PEX

Počet: několik osob

Průběh: Účastníci chtěli demonstrovat způsob života „nepřízpůsobivých“ a vyjádřit tak kritiku na účet vedení města pro nedostatečnost podniknutých kroků. – Akce byla po půl hodině zrušena.

Násilí: ne

9.

Název: **Pochod městem za nižší kriminalitu**

Čas: 9. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; občané (majorita); Policie

Počet: 200–300

Průběh: Demonstranti se pustili do konfliktu s policisty, protože nepovažovali za dostatečnou jejich péči o bezpečnost (ve městě došlo předchozí den k přepadení).

Násilí: ano

10.

Název: **Shromáždění a pochod DSSS: Nový Bor**

Čas: 10. 9.

Místo: Nový Bor

Aktéři: DSSS (Tomáš Vandas) – pořadatel; PEX; občané (majorita); Policie

Počet: 500

Průběh: Dav relativně v poklidu prošel městem za skandování nacionalistických hesel.

Násilí: ne

11.

Název: **Shromáždění a pochod DSSS: Varnsdorf**

Čas: 10. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: DSSS (Tomáš Vandas) – pořadatel; PEX; občané (majorita); Policie

Počet: 500

Průběh: Shromáždění demonstranti se vydali na nepovolený pochod, během něhož se odehrály nejzávažnější střety za dobu nepokojů: u ubytoven Sport a T. G. Masaryka a na mostě přes Mandavu.

Násilí: ANO

12.

Název: **Shromáždění a pochod DSSS: Rumburk**

Čas: 10. 9.

Místo: Rumburk

Aktéři: DSSS (Tomáš Vandas) – pořadatel; NNR; občané (majorita); Policie

Počet: 300

Průběh: V Rumburku se sešli převážně místní lidé a celé shromáždění včetně Vandasova projevu proběhlo bez otevřené agrese.

Násilí: ne

13.

Název: **„Proti policejní brutalitě“**

Čas: 12. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; občané (majorita); Policie

Počet: 200

Průběh: Účastníci vyjadřovali nespokojenost s tím, že tvrdá policejní opatření během demonstrace 10. 9. dopadla na bezproblémové občany.

Násilí: ne

14.

Název: **Náboženské setkání ve Varnsdorfu**

Čas: 17. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout a Lucie Zenkerová – pořadatel; PEX; občané (majorita); Policie

Počet: 400–600

Průběh: Dav se snažil proniknout k ubytovnám, jinak zůstala akce bez konkrétního požadavku či zacílení.

Násilí: ne

15.

Název: **Za odstoupení samosprávy ve Varnsdorfu**

Čas: 24. 9.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout; PEX; LEX; občané (majorita); Policie

Počet: 250–300

Průběh: Symbolicky laděné shromáždění se zpíváním písně *Pane prezidente*, cinkáním klíčů apod. se proměnilo v pochod městem a vyjadřováním nevole vůči představitelům samosprávy.

Násilí: ne

16.

Název: **„Vyjádření občanů k aktuální situaci na Šluknovsku“**

Čas: 24. 9.

Místo: Rumburk

Aktéři: OOR – pořadatel

Průběh: Josef Mašín den předem akci zrušil z důvodu obav o vlastní bezpečnost, došlo pouze na distribuci letáků.

Násilí: ne

17.

Název: **Shromáždění v Rumburku**

Čas: 2. 10.

Místo: Rumburk

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; občané (majorita)

Počet: 50

Průběh: Kohout se snažil oslovit rumburské publikum, obdržel minimální zájem.

Násilí: ne

18.

Název: **Shromáždění ve Varnsdorfu**

Čas: 2. 10.

Místo: Varnsdorf

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; občané (majorita)

Počet: 200

Průběh: Kohout hovořil ke svému „domácímu“ publiku, opět poklesla věnovaná pozornost.

Násilí: ne

19.

Název: **Shromáždění ve Šluknově**

Čas: 15. 10.

Místo: Šluknov

Aktéři: Lukáš Kohout – pořadatel; občané (Romové, majorita)

Počet: 300

Průběh: Protestní akce začala formou hudební zábavy, poté se Kohout pokusil se svým bojem proti „nepřizpůsobivosti“ oslovit publikum, které zahrnovalo i Romy a sklídl výhrůžky.

Násilí: ne

Formální zakončení nepokojů

20.

Název: **Schůzka veřejných činitelů**

Čas: 20. 10.

Místo: Rumburk

Aktéři: policejní prezident Petr Lessy; krajský ředitel PČR Jiří Vorálek; starostové

Průběh: Účastníci schůzky přijali opatření v oblasti bezpečnosti a protidrogové politiky, čímž šluknovské nepokoje roku 2011 formálně uzavřeli.

Zkratky použité v katalogu

AN – Autonomní nacionalisté

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti

LEX – levicoví extremisté, občané z prostředí levicového extremismu

NNR – levicová iniciativa Nenávist není řešení

OOR – občanská iniciativa Občanský odpor Rumburk

PEX – pravicoví extremisté, občané z prostředí pravicového extremismu

SM – Svobodná mládež

